

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**EKOLOJİK KENT TEORİSİ
ANKARA ÖRNEĞİ**

Sevil DUVAN

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KENTLEŞME VE ÇEVRE SORUNLARI BİLİM DALI**

EYLÜL 2021

**EKOLOJİK KENT TEORİSİ
ANKARA ÖRNEĞİ**

Sevil DUVAN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KENTLEŞME VE ÇEVRE SORUNLARI BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

EYLÜL 2021

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Sevil DUVAN

...../...../2021

EKOLOJİK KENT TEORİSİ- ANKARA ÖRNEĞİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Sevil DUVAN

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Eylül, 2021

ÖZET

Cumhuriyet'in kurulması ve Ankara'nın başkent olarak seçilmesi ile birlikte Türkiye'de kentleşme süreci bağlamında adımlar atılmıştır. 1923-1930 yılları arasında Lörcher ve Jansen kent planları ile Ankara kenti planlı bir kent haline getirilmeye çalışılmıştır. 1950'li yılların ardından köyden kente yaşanan yoğun göç kent planlarında tahmin edilen nüfus sayısının çok üzerinde bir rakama ulaşmış ve kent planları işlerliğini kaybetmiştir. Köyden kente yaşanan yoğun göç gecekondulaşma, çarpık kentleşme, trafik, alt yapı sorunları gibi soruların gündeme gelmesine neden olmuştur. Park, Burgess, McKenzie Şikago kentinde yoğunlaşan siyahi göçü incelemiştir. 1920'li yıllarda yaşanan siyahi göç Şikago'da fiziksel, mimari, sosyal, ekonomik ve kültürel değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Şikago kentinde yaşanan bu değişimler Park, Burgess, McKenzie tarafından incelenmiştir. Yapılan incelemeler ve tespitler sonucunda Ekolojik Kent Teorisi ortaya çıkmıştır. Akademik çalışmada ilk olarak Ekolojik Kent Teorisi ve Ankara'nın özellikle 1923'den sonraki tarihsel, mekansal ve sosyolojik değişimi incelenmiştir. Bu incelemeler neticesinde Şikago'da yaşanan siyahi göç ile 1950'li yıllardan sonra Ankara'ya kırdan kente olan göç karşılaştırılmıştır. İki göç hareketinde hem Şikago'da hem de Ankara'da mekansal, sosyal, ekonomik, fiziksel, kültürel benzer sonuçlara neden olduğu görülmüştür. Bu saptamalar sonucunda Ekolojik Kent Teorisi bağlamında Ankara'nın kentsel gelişimi incelenmiştir. Tezin amacı; Ekolojik Kent Teorisi öğretisiyle Ankara'nın kentleşme sürecinin açıklanmasıdır. 1920'li yıllarda Şikago'ya yaşanan siyahi göç Şikago'da mekansal, mimari, ekonomik, toplumsal ve kültürel değişimler meydana gelmiştir. 1950'lerden sonra Ankara'da yaşanan yoğun göç dalgası ile Şikago kentinde yaşanan değişim süreçleri incelenerek benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmuştur.

Bilim Kodu	: 114508
Anahtar Kelimeler	: Ekolojik süreçler, ortak merkezli çemberler, kent kimliği, kentli kimliği, yabancılaşıma, gecekondu, sosyal kontrol
Sayfa Adedi	: 93
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ

ECOLOGICAL CITY THEORY- ANKARA EXAMPLE

(M. Sc. Thesis)

Sevil DUVAN

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

September, 2021

ABSTRACT

With the establishment of the Republic and the election of Ankara as the capital, steps were taken in the context of the urbanization process in Turkey. Between 1923 and 1930, Lörcher and Jansen city plans tried to turn the city of Ankara into a planned city. After the 1950s, the intense migration from the village to the city reached a figure much higher than the estimated population in the city plans, and the city plans lost their functionality. Intensive migration from the village to the city has led to questions such as squatting, unplanned urbanization, traffic and infrastructure problems. Park, Burgess, McKenzie examined black immigration concentrated in Chicago. Black immigration in the 1920s caused physical, architectural, social, economic and cultural changes in Chicago. These changes in the city of Chicago were examined by Park, Burgess, Mckenzie. As a result of the examinations and determinations made, the Ecological City Theory has emerged. In the academic study, the Ecological City Theory and the historical, spatial and sociological change of Ankara, especially after 1923, were examined. As a result of these investigations, the black migration in Chicago and the migration from rural to urban to Ankara after the 1950s were compared. It has been observed that the two migration movements cause similar spatial, social, economic, physical and cultural results in both Chicago and Ankara. As a result of these determinations, the urban development of Ankara was examined in the context of Ecological City Theory. The aim of the thesis The purpose of this thesis is explaining the urbanization process of Ankara with the doctrine of Ecological City Theory. The black migration to Chicago in the 1920s caused spatial, architectural, economic, social and cultural changes in Chicago. After the 1950s, the intense immigration wave in Ankara and the processes of change in the city of Chicago were examined and similarities and differences were revealed.

Science Code : 114508
Key Words : Ecological processes, urban identity, alienation, slum, social control
Page Number : 93
Supervisor : Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
1. GİRİŞ	1
2. TARİHSEL SÜREÇTE KENT VE KENT ÇALIŞMALARI.....	3
2.1. Kent Tanımlaması ve Kentlerin Tarihsel Gelişimi.....	3
2.2. Kent Üzerine İlk Çalışmalar.....	5
2.3. Şikago Okulu ve Ekolojik Kent Teorisi	8
3. EKOLOJİK KENT TEORİSİ	13
3.1. Robert Ezra Park ve Ekolojik Kent Teorisi.....	13
3.1.1. Şehrin Tanımlanması.....	14
3.1.2. İnsan Topluluklarının Evrimi	14
3.1.3. Ekolojik Kent Teorisi’nde Kent Planlaması	16
3.1.4. Mahalle Kavramı	17
3.1.5. Birey ve Toplum İlişkisinin Kurulması	18
3.1.6. İkincil İlişkiler ve Toplumsal Kontrol	19
3.2. Roderick McKenzie ve Ekolojik Kent Teorisi	22
3.2.1. Ekolojik Süreçleri Etkileyen Etmenler	24
3.2.2. Ekolojik Süreçler	24
3.3. Ernest Burgess ve Ekolojik Kent Teorisi	27
3.3.1. Ekolojik Kent Teorisinin Mekânsal Boyutu	27
3.3.2. Ortak Merkezli Çemberler Teorisi ile Ekolojik Süreçlerin İlişkilendirilmesi.....	29
4. TARİHSEL PERSPEKTİFTE ANKARA KENTİ	33
4.1. Cumhuriyet Öncesinde Ankara Kenti	33

4.1.1. Osmanlı Devleti Öncesinde Ankara Kenti Tarihsel Gelişim.....	33
4.1.2. Osmanlı Devleti Döneminde Ankara Kenti.....	34
4.2. 1925-1945 Tarihleri Arasında Ankara'nın Dönüşümü	35
4.2.1. Ankara'nın Başkent Olma Süreci	35
4.2.2. Ankara'nın İlk Kent Planı: Lörcher Planı.....	37
4.2.3. Ankara'da Jansen Planı	42
4.3. Ankara'nın 1950-1980 Yılları Arasında Kentleşme Süreci	46
4.3.1. 1950-1980 Yılları Arasında Türkiye'de Kentleşme	46
4.3.2. Ankara Kentinin 1950 – 1980 Yılları Arası Nüfus Özellikleri.....	47
4.3.3. 1950-1980 Yılları Arasında Ankara'da Yeni Kent Merkezi Oluşumları.....	48
4.3.4. 1950-1980 Yılları Arasında Kent Planlamasındaki Gelişmeler	49
4.4. Ankara'da 1950 – 1980 Yılları Arasında Yaşanan Sorunlar.....	50
4.5. 1980 ve Sonrasında Türkiye Kentleşmesindeki Gelişmeler.....	51
4.5.1. Kentsel Dönüşüm Kavramsal Çerçeve	51
4.5.2. Kentsel Dönüşüm Uygulama Biçimleri.....	53
4.5.3. Kentsel Dönüşümün Tarihsel Gelişimi.....	54
4.5.4. Kentsel Dönüşümün Boyutları	55
4.5.5. Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Sürecinin Tarihsel Gelişimi.....	56
4.6. Ankara Kentinde 1980 ve Sonrasında Yaşanan Kentsel Gelişmeler	58
5. EKOLOJİK KENT TEORİSİ ve ANKARA KENTİ	61
5.1. Kent Tanımlamasına Yeni Bir Boyut.....	61
5.2. McKenzie Ekolojik Süreçler Bağlamında Ankara	63
5.2.1. McKenzie Ekolojik Süreçler.....	63
5.2.2. Ankara'da Merkezileşme: Ulus	64
5.2.3. Göçle Yaşanan Merkezden Uzaklaşma Süreci	65
5.2.4. Ulus'ta Yaşanan Merkezden Uzaklaşma Süreci.....	66

5.2.5. Ulus- Kızılay Kentsel Ayrılma Süreci.....	67
5.2.6. Ankara’da Yeni Kent Merkezi: Kızılay.....	67
5.2.7. Ankara’da Yaşanan Yeni Kent Merkezi Oluşumları.....	68
5.3. Ortak Merkezli Çemberler Teorisinin Ankara Kentindeki Yansıması.....	69
5.3.1. Burgess Ortak Merkezli Çemberler Teorisi.....	69
5.3.2. Ankara İçin İlk Halka: Ulus-Kızılay	70
5.3.3. Gecekondulaşma ile Oluşan İkinci Halka.....	71
5.3.4. Ankara Kentine Ortak Merkezli Çemberler Kuramının Yansıması	73
5.4. Kent ve Kentli Kimliği	75
5.4.1. Kent Kimliği Tanımı	75
5.4.2. Kent Kimliğinin Oluşumu	75
5.4.3. Kentli Kimliği Kavramsal Çerçeve	76
5.4.4. Ankara’da Kent Kimliği ve Kentli Kimliği	77
5.5. Kent Sosyolojisi Bağlamında Ankara	80
5.5.1. Toplumsal ve Mekânsal Heterojenleşme.....	81
5.5.2. Birincil İlişkilerin İkincil İlişkilere Dönüşümü ve Yabancılaşma.....	82
5.5.3. Kentleşme ve Sosyal Kontrol Mekanizması.....	84
6. SONUÇ	87
KAYNAKÇA.....	89
ÖZGEÇMİŞ	93

1. GİRİŞ

Kentler insanların uzun yaşamlarını geçirdikleri mekânlardır. Bu nedenle kentler ile ilgili olarak birçok çalışma yapılmıştır. Kentte yaşanan ekonomik, sosyal, kültürel değişimler kente dair çalışmaların yapılmasına ve kent teorilerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Tönnies'in yaptığı cemiyet, cemaat ayrımı; Emile Durkheim'in sanayileşme süreci ile birlikte değişen toplum düzenini incelmesi; Karl Max'ın kenti tarihsel süreç üzerinde analiz etmesi; Max Weber'in kale kent ideal tipi kenti; Simmel'in 'Metropol ve Zihinsel Yaşam' adlı makalesi kenti açıklayan fakat teori adını verebileceğimiz kadar kapsamlı olmayan çalışmalardır. Kentle ilgili yapılan çalışmalar sonradan oluşturulacak teorilere kaynaklık etmiştir.

Sanayi kentinin gelişmesi, göç hareketlerinin başlaması ile birlikte kentlerde sosyal, ekonomik, kültürel değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler kent üzerine yapılan araştırmaların artmasına ve derinleşmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda kent üzerine daha kapsamlı çalışmalar yapılmıştır. Bu kapsamlı çalışmalar literatürde kent teorileri olarak adlandırılmıştır. Walter Christaller'in Özekselleşen Yerler Kuramı, Mark Jefferson'un Tek Büyük Kent Kuramı vb. çalışmalar kent kuramlarıdır.

Kentte yaşanan ekonomik, sosyal, kültürel değişimler sonucunda kentte yaşanan değişimleri açıklayan teorilerden biri de Ekolojik Kent Teorisidir. Ekolojik Kent Teorisi Park, Burgess, McKenzie tarafından Şikago kentine yaşanan büyük bir göç sonucunda kent mekânında yaşanan değişimleri belli kuramlar çerçevesinde açıklamışlardır. Robert Ezra Park mahalle kavramının tanımını yapmış, kentte yaşanan değişimlerin bireyler üzerindeki etkilerini teorisinde açıklamıştır. McKenzie kentlerin ekolojik süreçlerini incelemiş, Şikago kentinde yaşanan ekolojik süreçleri açıklamıştır. Burgess kenti mekânsal olarak ele almış ve Ortak Çemberli Merkezler Teorisi'ni geliştirmiştir.

Cumhuriyet'in ilan edilmesi, Türkiye Devleti'nin kurulması ve Ankara'nın başkent ilan edilmesi Ankara'nın tarihsel gelişimine önemli etkiler yapmıştır. Ankara bir bürokrasi kenti olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Ankara kentinde yaşanan bu değişimler Ankara'nın bir cazibe noktası haline gelmesine sebep olmuştur.

Ankara kentine 1950’li yıllardan sonra yaşanan yoğun göç hareketi ile birlikte Ankara kentinde sosyal, ekonomik, kültürel, mekânsal birçok değişiklik meydana gelmiştir. Meydana gelen bu değişimler Ankara kentinin kentleşme sürecini olumsuz yönde etkilemiş ve gecekondur sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yaşanan göç dalgası ve gecekondur sorunu kentlerde sosyolojik, kültürel değişimin yaşanmasına neden olmuştur.

Bu çalışmanın amacı Ekolojik Kent Teorisi bağlamında Şikago kentinde yaşanan kentleşme süreci ile Ankara’da 1950’lerden sonra yaşanan kentleşme sürecinin benzerliklerinin olup olmadığını tespit etmektir. Bu bağlamda Ankara’da yaşanan kentleşme sürecinin Ekolojik Kent Teorisi’nin ortaya attığı süreç ile açıklamanın mümkün olup olmadığını öğrenmektir.

2. TARİHSEL SÜREÇTE KENT VE KENT ÇALIŞMALARI

2.1. Kent Tanımlaması ve Kentlerin Tarihsel Gelişimi

Kent, sınırları içerisinde yaşayan toplumun geçim kaynakları tarım ve hayvancılıktan farklı olan, toplumsal, kültürel olarak kırdan farklı olan yerleşim alanlarıdır (Toptancı, 2010; 237). Kırdan tarım ve hayvancılık olan ekonomik faaliyetlerin yerini kentte sanayi, ticaret ve hizmet sektörleri almaktadır. Kentlerde ekonomik faaliyetlerin değişimi kentte işbölümünün ortaya çıkmasına; belli alanlarda uzmanlaşmanın, standartlaşmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kent yerleşmelerinde nüfus ve nüfus yoğunluğu kırdan daha fazladır. Kırdan yaşayanlar bu nedenle kırdan var olan komşuluk ilişkileri, akrabalık ilişkileri gibi birincil ilişkiler kentlerde yerini daha resmi olan ikincil ilişkilere bırakmıştır.

Kent yapılanmasının iki ayrı boyutu bulunmaktadır. Bunlardan ilki idari ve demografik kent, belli bir nüfus büyüklüğüne ulaşmış yerleşim alanları olarak tanımlanır. Sosyo-ekonomik kent sosyal hayatın mesleklere, iş bölümüne göre farklı kültür gruplarının organize edildiği; kurumsallaşmanın yoğunluk kazandığı, karmaşık insan ilişkilerinin var olduğu yerleşme alanlarıdır (Keleş, 2015; 35).

Kırsal yaşam biçiminin yanı sıra kent adı verilen yeni bir yaşam biçiminin ortaya çıkışını açıklayan çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bunlar artı ürün- hidrolik toplum kuramı, ekonomik kuramlar, askeri kuramlar ve dinsel kuramlardır (Carter, 1983; 3). Kent yapılanmasının ortaya çıkışını açıklayan artı ürün – hidrolik kurama göre Cilalı Taş Devri'nde insanlar tarafından toprak ekilip biçilmeye başlanmıştır. Bu süreçte sabanın bulunması, yerleşik yaşama geçilmesi gibi teknolojik yeniliklerin yaşanması tarımda büyük bir yiyecek fazlasına yani artı ürüne yol açmış, bunun da kentlerin ortaya çıkmasına neden olduğu kabul edilmişti (Bookchin, 1999; 38).

Kentlerin ortaya çıkışı hakkındaki egemen görüş birkaç bin yıl önceden Akdeniz-Ortadoğu havzasında madenlerin kullanılması ve coğrafi, kültürel, ekonomik şartların bir araya gelmesi ile kentlerin ortaya çıktığıdır (Yörük, 2006; 33). Mısır ve Mezopotamya'da kurulan bu şehirlerin idari – ekonomik yapısı uygarlık tarihinin en önemli aşamasıdır (Ortaylı, 1985; 9).

Gordon Childe kentlerin ortaya çıkması ile ilgili olarak M.Ö. 3500-4000 yıllarında Mısır, Mezopotamya ve İndüs vadisinde ortaya çıkan değişiklikleri kentsel

devrim olarak nitelendirmektedir (Bumin, 1998; 25). Bu bölgelerde oluşan yapılar çeşitli meslek ve sınıfları barındıran kentlerdir. Kentlerin ortaya çıkması için gerekli olan altyapı, karmaşık sosyal organizasyonlar ve artık değer, M.Ö. 3500 – 4000 yıllarında Fırat ve Dicle nehirleri arasında kalan bölgede küçük yerleşimlerin kasaba ve kentlere dönüşmesine neden olmuştur (McNeill, 20001; 20-21).

Site yönetimi M.Ö. 1500-1000 yılları arasında başlayıp Sümerler, İbraniler ve Babilliler tarafından pek çok kavimde görülmesinin yanı sıra Yunan siteleri Batı kentlerinin ortaya çıkışının başlangıcı olarak kabul edilir (McNeill, 20001; 19). Polis kelimesi hem kent hem de devlet anlamında kullanılmaktadır (Ağaoğulları, 1994; 11). M.Ö. 7. yy’de Miken uygarlığının Dor’lar tarafından yıkılması ile birlikte bu coğrafya bir karmaşa içerisine girmiştir. Bu karmaşa içerisinde hem ticaretin ortadan kalkması hem de güvenlik gereksinimi nedeniyle kabile biçiminde örgütlenmiş kentler kurmuşlardır. Polis örgütlenmesi bu köylerin birleşmesi ile ortaya çıkmıştır (Ağaoğulları, 1994; 12). Aynı şekilde Aristoteles’te polisleri klanların, köylerin birliği olarak tanımlamaktadır (Aristoteles; 1975; 9).

Köylerin kente dönüşümünün temel nedeni ticaretin gelişmesidir. Paranın kullanımının yaygınlaşması ile birlikte ticaret canlanmış ve alışverişlerin yapıldığı merkez köyler ortaya çıkmıştır. Köylerde yaşayan ve ticaret ile geçimini yaşayan sınıfın bu merkez köylerin etrafına yerleşmeleri ile kasabalar oluşmaya başlamıştır. Bu gelişmeler ile köy yerleşmeleri kendi kendilerine yetemez duruma gelmiş, kasabalara bağımlı yerleşmeler haline gelmiştir. Kasabalar zaman içerisinde gelişerek kentleri meydana getirmiştir.

Yunan siteleri bugünkü devlete yakın bir yapıya sahip olmakla birlikte, bugünkü kent ve devletlere nazaran çok daha küçük yerleşim merkezleridir. Yunan siteleri sosyal, siyasi, ekonomik ve askeri birimleri ayrı ve bağımsız hukuki ve siyasi düzene sahip yapılarıdır (Okandan, 1959; 24). M.Ö. 1 yüzyılda polis özelliğini ve kimliğini kaybetmeye başlamıştır (Morris, 2000; 27-28).

Polis’ in önemini kaybetmesi ile birlikte kent yönetimi ve düşüncesinde önemli yer tutan roma siteleri varlığını göstermeye başlamıştır. Roma İmparatorluğu kentin hukuki genişlemesi ve eyalet yönetimi sisteminin iskeletini bir araya getirmiş, iç işlerinde tamamen özerk bir kent konfederasyonu olarak karşımıza çıkmaktadır (Benevolo, 1995, 22). Roma kentlerinin kendilerine has özellikleri vardı.

Romalılar kent kurarken ilk olarak onu dikdörtgen şeklinde sınırlayıp, duvarlarla çevirirdi (Pustu, 2006; 134). Arenaları, hamamları, kemerleri ile bütün kentler birbirine benzemekle beraber bir meclise sahip olmak kent olmanın ana koşuludur (Pustu, 2006; 134). Roma İmparatorluğu bir konfederasyon örgütlenmesidir fakat bu örgütlenme iradi bir şekilde değil Roma'nın fetihleri ve dayatmaları şeklinde oluşmuştur (Kılıçbay, 1993; 72).

Prienne'e göre 7. ve 8. yüzyılda Arap fetihlerinin sonucu Akdeniz'in kapanması büyük ticaret ve ekonomiye darbe vurmuş ve antik kentlerin tarihten silinmesine neden olmuştur (Pirenne, 1994; 10). 10. yüzyıldan itibaren komünler ortaya çıkmıştır. Komün yerleşmeleri ile ticaret canlanmış bununla birlikte kentlere göç ve kent nüfusu artmıştır (Pirenne, 1994; 49-51). Ticaretin canlanması ile birlikte tüccarların kullandıkları limanlar, yol kavşakları, nehir ağızları büyümeye başlamıştır, kısaca ticaretin ayak izlerinden komünler ortaya çıkmıştır.

16. yüzyılda sanayi devrimi ile birlikte ekonomik ve sosyal alanda birçok değişim yaşanmıştır. Sanayi Devrimi ile birlikte sanayi kenti ortaya çıkmıştır. Sanayi kenti daha önceki kentlerden farklı olarak sanayi ve ticaret merkezi olmakla birlikte idari ve dini işlevini kaybetmiştir (Aslanoğlu, 2000; 41). Kentsel alan, yollar genişlemiş; yapılar yükselmiştir. Sanayi kentlerinde üst ve orta gelir grubu kent çevresinde yerleşmiş, merkez ve konut alanları arasında kalan alanda alt tabaka ve istenmeyen unsurların bulunduğu geçiş alanları olarak ortaya çıkmıştır (Sjoberg, 1967; 229-230).

Kentler tarihsel süreç içerisinde değişim göstermiştir. İlk olarak komün, site, polis adlarını alan antik kentler var olmuştur. Sonraki dönemde ticaretin gelişmesi ile ortaçağ kentleri ortaya çıkmıştır. Dünyada yaşanan Sanayi Devrimi ile birlikte sanayi kentleri ortaçağ kentlerinin yerini almıştır. Dünyadaki küreselleşme süreci ile dünya ya da metropol kent olarak adlandırılan kentler ortaya çıkmaya başlamıştır.

2.2. Kent Üzerine İlk Çalışmalar

Sanayi kentlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte kent üzerinde araştırmalar yoğunlaşmaya başlamıştır. Kentin bir inceleme konusu olarak ele alınmasıyla kent alanında araştırmalar yapılmış ve kenti açıklayan çalışmalar kentleşme literatüründe kendini göstermeye başlamıştır. Kent alanında yapılan ilk çalışmalar teori adını

verebileceğimiz kadar kapsamlı olmamakla birlikte sonrasında oluşturulan teorilere kaynak ve temel teşkil etmesi bakımından önemlidir. Bu çalışmaları yapan Tönnies, Emile Durkheim, Karl Marx, Simmel gibi teorisyenler esas amacı kenti ekonomik ve sosyal gelişmeler içerisinde incelemektir.

Kent teorisyeni sayılan Tönnies cemiyet ve cemaat kavramları üzerinden toplumların geçirdikleri evrimi konu alır. Tönnies sanayi öncesi cemaat olarak örgütlenmiş kır yaşamı ile sanayileşme ile birlikte örgütlenmiş cemiyet kavramları arasındaki farklılıklara dikkat çekerek, cemaatten cemiyete evrimi konu alır (Kurtuluş, 2010; 178). Tönnies'in cemiyet ve cemaat ayrımı kır ve kent topluluklarının ayrımına temel oluşturmuştur.

Kent üzerine çalışmalar yapan Emile Durkheim, sanayileşme süreci ile birlikte değişen toplum düzenini iş bölümü ve dayanışma kavramlarını kullanarak açıklar (Pınarcıoğlu, Kanbak, Şiriner, 2013; 74). Durkheim çalışmasında mekanik ve organik olmak üzere iki dayanışma türünden bahseder. Durkheim çalışmasında sanayi öncesi dönemde tarımsal üretime dayanan toplumlarda bireyler arasında sosyal bağlılık ve akraba ilişkilerine dayanan mekanik bir dayanışmadan bahseder. Sanayileşme sürecinin yaşanmasıyla bu mekanik ilişkinin yerini iş bölümü ile birlikte çalıştıkları yerlerdeki çeşitlenmelere bağlı olarak daha geniş gruplarla organik dayanışmaya dönüştüğünü ifade eder.

Kent üzerine araştırmalar yapan sosyolog Karl Marx, kent üzerinde yaşanan dönüşümleri tarihsel süreç içerisinde analiz etmiştir. Karl Marx'ın bu analizi diyalektik materyalizm adı ile anılmaktadır. Diyalektik materyalizm terimi Marx kendisi hiçbir zaman kullanmamıştır (Saunders, 2013, 19). Marx'a göre kapitalist sürecin ortaya çıkardığı artı değer ve özel mülkiyet sorunların ana kaynağını oluşturmaktadır. Bu bağlamda Marx'ın çalışmalarında odak nokta ekonominin belirleyiciliğidir (Kurtuluş, 2010, 179). Kapitalist sürecin ortaya çıkardığı yoksulluk, konut vb. sorunlar devrimci bir işçi sınıfının doğmasına neden olacaktır. Bu işçi sınıfının yapacağı bir devrimle birlikte kapitalist süreç sona erecek ve sosyalist bir düzen kurulacaktır.

Kent üzerinde sosyolojik incelemeler yapan Max Weber, kent ile ilgili açıklamalarını Şehir Modern Kentin Oluşumu adlı eserinde yapmıştır. Bu eser incelendiğinde Max Weber Batı toplumlarındaki feodal düzenden kapitalist düzene evrilmesi üzerine durmuş ve bu süreci ideal tip olarak ifade etmiştir.

Weber analizinde kentte bulunması gereken özellikleri şu şekilde sıralamıştır:

Tam bir kentsel topluluk oluşturabilmek için bir kentsel topluluk, alışveriş ve ticaret ilişkilerinin görece hâkimiyetine sahip olmalı, bir bütün olarak yerleşim alanları da şu özellikleri sergilemelidir:

1. Kale; 2. Bir Pazar; 3. Kendine ait bir mahkeme ve hiç değilse özerk bir hukuk; 4. İlgili bir birlik biçimi; 5. En azından kısmî bir özerklik ve kendi kendini yönetebilme ve sonuçta seçilmelerinde şehir sakinlerinin katılımının gerçekleştiği yetkililerce yönetilme (Weber, 2000; 91-92).

Weber'in araştırmaları incelendiğinde kentin Batı'ya, Avrupa'ya, Hristiyanlık'a özgü bir kavram olduğu iddiasındadır(Pınarcıoğlu, Kanbak, Şiriner, 2013; 78).

Yukarıda kent ile ilgili çalışmalarını incelediğimiz Karl Marx ve Max Weber çalışmalarıyla kapitalizmi ve kapitalist sürecin gelişimini açıklamayı hedef edinmişlerdir.

Ortaçağ kentlerini çalışan Henri Pirenne kenti kent yapan ana unsurun ticaret yani tüccar sınıfı olduğunu ifade etmiştir. Pirenne kenti ekonomik kurumlar çerçevesinde açıklayarak şehrin kurulması için orta sınıf bir nüfus ve komünal bir örgütlenmenin şart olduğunu söylemiştir(Martindale, 2005,83). Pirenne'nin kent üzerine yaptığı çalışmalarını topladığı Ortaçağ Kentleri eserinde kent tüccarlar topluluğudur.

Bir diğer araştırmacı Gideon Sjoberg, toplumlar için ana belirleyicinin teknoloji olduğunu ileri sürmüştür. Bu tezini ortaya atabilmek için Asya ve Avrupa kentlerini incelemiştir. Sanayiye odak noktası seçen Sjoberg, kentleri sanayi öncesi, geçiş ve sanayi kentleri şeklinde üçlü bir ayrıma tabi tutmuştur.

19. yy'de sanayi kentini ve sanayi kentindeki kentsel yaşamı ele alan en önemli düşünür Simmel'dir. Simmel sanayi kentini sosyolojik açıdan inceleyerek sanayi kentinin bireyler üzerinde meydana getirdiği bilinç değişimlerini açıklamaya çalışmıştır. "Metropol ve Zihinsel Yaşam" adlı makalesi klasik sosyolojik çalışmalar içerisinde kent ve kent yaşamına dair ilk analizdir (Kurtuluş, 2010; 180).

Simmel çalışmalarında mahremiyete ve akrabaya dayalı geleneksel ilişkilerden ve takasa dayalı feodal ekonomiden; uzmanlaşmış, ayrılmış ve kişisel olmayan sosyal ilişkilere ve harcama ekonomisine dayanan para ekonomisinin yarattığı zihinsel değişimi açıklamaya çalışmıştır.

Yukarıda sözünü ettiğimiz çalışmalar bulundukları dönem içerisindeki sosyal ve ekonomik koşullar çerçevesinde kent ile ilgili açıklamalar yapmışlardır. Özellikle Marx ve Weber'in çalışmaları incelendiğimizde içinde bulundukları dönem itibarıyla kapitalizmi ve kapitalizmin gelişimini çözülmeyi amaç edindiklerini söyleyebiliriz. Bu çalışmalar bir teori oluşturabilecek kadar kapsamlı ve yeterli değildir. Bu çözümlemeler bir teori oluşturma açısından yeterli olmamasına rağmen daha sonradan oluşturulacak teorilere temel olmuştur. Bu dönemden sonraki çalışmalar incelediğinde bu teorisyenlere atıf yapıldığını ve bu teorisyenlerden etkilendiğini görmekteyiz.

2.3. Şikago Okulu ve Ekolojik Kent Teorisi

20. yüzyılın ilk yarısında sosyal bilim araştırmalarına yön veren Şikago Okulu'dur. Şikago Okulu 1892 yılında Sosyal Bilimler ve Antropoloji adıyla kurulmuştur(Özdemir, 2012; 157). ABD'de ilk sosyoloji bölümü Albion Small tarafından 1892 yılında kurulmuştur(Kaya, 2011; 366). Bu bölüm ABD'de sosyoloji biliminin ilk kuramsal temellerini oluşturmuştur.

Amerikan sosyoloji tarihinde önemli bir yeri olan "American Journal of Sociology" dergisi 1895 yılında bu bölüm tarafından yayın hayatına başlamıştır(Kaya, 2011; 366). 1923 yılında özellikle sosyoloji alanında yapılacak olan çalışmalar için ana kaynak sağlayacak olan "Yerel Topluluk Araştırmaları Komitesi" kurulmuştur(Park, Burgess, 2015; 18).

Okul elinde yüksek finans gücü sayesinde dönemin önemli araştırmacılarını ve akademisyenlerini bünyesine alır. 1920'lerde Şikago Okulu sosyal bilimlerde en önemli araştırma ve çalışmaların yapıldığı bir merkez haline gelir. Robert Ezra Park'ın 1934 yılında emekliye ayrılması ile birlikte okul gücünü kaybetmiştir, okulun tamamen ortadan kalkması ise 1950'li yılları bulmuştur(Kaya, 2011; 379).

Şikago Okulu'nun çalışmalarını başlatan ve kent çalışmalarında esas olarak yoğunlaştıkları konu Şikago kentidir. 19.yüzyılın sonlarında Şikago kentine siyahi göç yaşanması, bu göç ile birlikte kentin yeterli donanımına sahip olmaması, kente gelen bu nüfusun kırsal kökenli olmaları ve geride bıraktıkları yurtları yanında taşımaları nedeniyle Şikago kenti birçok problemle karşı karşıya kalmıştır. Şikago kentinde yaşanan problemler yoğun göç, etnik çatışmalar, ırkçı hareketler işsizlik, çeteler,

yüksek suç oranı, düşük yaşam koşulları, evsizlik vb. Bu problemler nedeniyle Şikago kenti birçok disiplinin bilim adamları tarafından incelenmiştir. Bunun sosyoloji bilimindeki yansıması ise Şikago Okulu'nun ortaya çıkışı ile olmuştur.

20.yüzyılın temel özelliğinin kent ve kentleşme kavramları olduğuna dikkat çeken Şikago Okulu teorisyenleri bunun bir modernleşme süreci olduğunu belirtmiştir (Türk, 2015; 47). Şikago Okulu bu sürecin 20. Yüzyılın temel ve toplumsal dönüşümlerinin başında olduğunu savunmuştur.

Şikago Okulu saha araştırmaları çalışmalarıyla kent sosyolojisine yeni bir perspektif kazandırmıştır. Şikago Okulu teorisyenleri kenti sosyal bir laboratuvar olarak görmüş ve incelemişlerdir. Kenti sadece gözlemlemişler ve yorum yapma çabası içerisine girmeden betimleyici bir anlatım seçmişlerdir(Türk, 2015; 47-48).

Şikago Okulu teorisyenleri çalışmalarında insanların ve müesseselerin birbiri üzerindeki etkilerini tespit etmekten ziyade sosyal düzeni tehdit eden faktörleri tespit etme amacı taşımışlardır(Kaya, 2011; 376-377). Bu bağlamda Şikago Kenti üzerinde mafya, intihar, boşanma, fakirlik, suç ve çocuk suçları, evsizlik, göçmenlik gibi sorunları tanımlayıcı araştırmalar yapmışlardır. Şikago Okulu kuramcıları pozitivist yaklaşım eşliğinde Simmel'in kültürel yaklaşımından etkilendikleri kentsel çalışmalar yapmışlardır.

Şikago Okulu'nun birbirini tamamlayıcı niteliğe sahip iki temel çalışması bulunmaktadır. Bunlardan ilki ilk sistematik olan araştırmalarını ve etnografileri içeren Ekolojik Kent Kuramı çalışmasıdır(Gootdiener, Budd, 2005; 1). Diğer çalışma ise Luis Wirth tarafından oluşturulan daha çok kentsel mekânın insanlar üzerindeki etkisini konu alan “Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme” kuramıdır. Bu iki kuramın anlaştıkları nokta kentsel mekân ile insan arasındaki etkileşimdir(Türk, 2015; 48). Bu etkileşim ile kastedilen mekânın insan üzerinde önemli etkileri söz konusu iken kentte yaşayan kişilerin de kentsel mekân üzerinde önemli etkileri vardır.

Ekolojik Kent Kuramı Robert Ezra Park, Ernest W. Burgess, Roderick McKenzie tarafından oluşturulmuştur. Bu kuracılar tarafından yapılan çalışmalar Robert Ezra Park, Ernest W. Burgess tarafından 1925 yılında yayımlanan ‘Şehir’ adlı eserde derlenmiştir. Bu çalışmayla birlikte ABD'nin ilk sistemli şehir kuramı ortaya çıkmıştır(Yörük, 2006; 74).

Şehir kitabının takdim bölümünde eserden şu şekilde bahsedilmiştir: “Bu eser, sosyal bilimi masa başı bir faaliyet olmaktan ziyade sokakların iş yerlerinin, şehir dehlizlerinin tozunu yutarak inşa etmiş bir sosyolojik bilgi geleneğinin kurucu çalışmaları başında geldiğinden...” (Park, Burgess, 2015;10).

Ekolojik Kent Kuramı sanayi kentlerinde kentsel büyüme ve mekânsal ayrışma sorunlarını ilk defa açıklamayı amaçlayan kuramdır(Güllüpinar, 2012; 8). Bu kuram kentin sosyal bir laboratuvar olarak görülmesi kent sosyolojisinde bir ilktir. Bu teori bir sistem içerisinde kenti inceleme konusu yapan ilk teoridir(Aslanoğlu, 2000; 25). Bu teorinin çalışmaları ile insan ekolojisi adı verilen yeni bölümlerin temelleri atılmıştır (Yörük, 2006; 74). Ekolojik kent teorisi karşılaştırmalı ilk kent kuramıdır(Saunders, 2013; 59-60).

Ekolojik kent teorisi Reissman tarafından “sistematik bir kent teorisine yönelik geliştirdiğimiz en yakın kuram” olarak literatürde yerini aldığını belirtir(Reissman, 1964; 93). Kuram ile ilgili olarak Hawley ise “Ekoloji tam zamanında gerekli teoriyi sağladı” şeklinde bir açıklama yapmıştır(Hawley, 1968; 93). Bu teorinin kent sosyolojisi literatürüne yaptığı en büyük katkılardan bir diğeri ise kentsel mekânın tanımlamasının yapılmış olmasıdır. Kentleşme literatüründe kullanılan şehir, getto, çöküntü alanları, lüks konut gibi tanımlamalar ilk kez bu teori tarafından tanımlanmıştır.

Ekolojik Kent Teorisi’nin genel çerçevesi R. E. Park tarafından çizilmiştir. Park’ın çalışmaları incelendiğinde metodolojik çerçevesini Emile Durkheim’dan, teorisini de Charles Darwin’den türettiği görülmektedir(Saunders, 2013; 60). Park, insanların isteklerinin ilkel ve kontrol edilemez olduğunu belirtir. Bu isteklerin kontrol haline getirilebilmesi için uygarlığın gerekli olduğunu savunur. Bu bağlamda kenti uygar insanların yaşam alanı olarak tanımlamaktadırlar(Martindale, 2005; 49).

Park’ın birey ve toplum arasındaki ilişkide Durkheim’ın kent üzerine yaptığı çalışmaların etkisi görülür. Park bu konuda Darwin’in “yaşama ağı” kavramından etkilenmiştir. Darwin’in yaşama ağı adını verdiği süreç organizmaların karşılıklı bağımlılıklarını temel almaktadır. Park Darwin’in bitki ve hayvan toplulukları için geçerli olan bu bağımlılığın insan topluluklarında da geçerli olduğunu savunmuştur.

Park'ın teoriye katkıda bulunduğu bir diğer nokta şehir tanımlamasının yapılmasıdır. Park, şehir tanımlamasına yeni bir boyut getirmiştir. Bu yeni perspektifte şehre hem fiziki hem de ahlaki bir misyon yüklemiştir(Park, Burgess, 2015; 41).

Ekolojik kent kuramının bir diğer kuramcısı McKenzie çalışmasında kentsel gelişmeyi sağlayan ekolojik süreçler üzerinde durmuştur. Bu süreçler yoğunlaşma, merkezileşme, ayırım, istila/işgal ve yerini almadır.

Kuramın mekâna uygulanması diğer bir kuramcı Burgess tarafından oluşturulmuştur. Burgess bu mekânsal uyarlamayı “ortak merkezli çemberler” adını verdiği çalışması ile açıklamıştır.

3. EKOLOJİK KENT TEORİSİ

3.1. Robert Ezra Park ve Ekolojik Kent Teorisi

Robert Ezra Park Pennsylvania’da doğup Minnesota’da büyümüştür (Park, Burgess, 2015;2). John Dewey’in öğrencisi olarak Michigan üniversitesinde öğrenim gören Park; kentler, kentlerdeki farklı etnik grup ve ırklarla ilgili incelemeler yapmıştır. Park kitaplara bakarak dünyayı ve olguları açıklamak yerine dünyayı doğrudan deneyimleyerek araştırmak ve açıklamak ister. Bu nedenle Deotrit, New York, Denver ve Chicago kentlerinde bir süre gazetecilik yapar (Park, Burgess, 2015; 20).

Gazetecilik sürecinin sonrasında tekrar üniversiteye dönen Park, Harvard Üniversitesi’nde ‘haberlin doğası ve işlevi üzerine bir felsefe tezi yazar(Park, Burgess, 2015; 20). Park, Almanya’ya giderek bir süre Simmel’in öğrencisi olur. Park’ın teorisi incelendiğinde teorisinde Simmel’den etkilendiği de görülmektedir. Park, ‘Mase und Publikum’(Kalabalık ve Halk) adlı teziyle doktorasını tamamlayarak Harvard Üniversitesinde çalışmaya başlar. Bir süre burada çalışan Park, daha sonra tekrar gazeteciliğe geri dönerek o dönemin önemli konusu ırk meselelerini incelemeye başlar. Bu dönemde önemli siyahi bir lider olan Booker T. Washington’ın yanında işe başlar ve Tuskegee Enstitüsüne yardımcı olur(Park, Burgess, 2015; 21).

Şikago Üniversitesi sosyoloji bölümüne katılması ile tekrar akademisyenliğe döner. Park’ın bugün bile rehber niteliğinde olan ve o dönemdeki öğrencilerine rehber olacak ‘Şehir’ adlı makalesini yayınlar. Bu makalenin kapsamlı hali olan ‘Şehir’ kitabını Burgess ve McKenzie ile yaptığı çalışmalar sonucunda 1925’de yayınlar. Aynı zamanda Park, Şikago Okulu’nda yaptığı çalışmalarla Şikago Okulu’nun aynı zamanda insan çevre biliminin kurucusu olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir(Kaya, 2011; 375).

Park’ın düşüncelerinin kaynaklarını ‘Şehir’ adlı eserinin takdim bölümünde Alim Arlı tarafından şu şekilde özetlenmektedir:

Birincisi Park’ın erken dönem eğitiminde bilginin elde edilmesinde deneyime ve insan doğasının açıklanmasında davranışların gözlemlenmesine ayrıcalıklı yer veren hocaları Dewey ve James gibi Amerikan pragmatistlerin açık etkisi vardır. İkinci olarak Park’ın sosyolojik tahayyülünde hocası Simmel’in biçimsel sosyolojisinin, sosyal tipler teorisinin ve ilişkişelci bakış açısının büyük etkisi

olmuştur. Üçüncü olarak toplumsal dünyayı değer yargılarına mesafeli durarak Spencer ve Darwin'in etkisi altında bir ekosistem olarak açıklamaya büyük bir kavramsal set kullanır. (Park, Burgess, 2015; 22-23).

Ekolojik kuramın genel çerçevesi Park tarafından belirlenmiştir. Ekolojik kuramın açıklanmasında 'Şehir' kitabı önemli bir kaynak teşkil etmektedir.

3.1.1. Şehrin Tanımlanması

Park'ın çalışmaları ve özellikle Ekolojik Teorisi'nin kuramsal çerçevesini oluşturan 'Şehir' kitabı incelendiğinde Park'ın bugüne kadar yapılan şehir tanımlamalarına yeni bir boyut getirdiği dikkat çekmektedir. Park'a kadar yapılan kent tanımlamaları incelendiğinde kent sadece fiziki boyutu ele alınarak tanımlanmaya çalışılmıştır. Park çalışmalarında kente fiziki boyutun yanı sıra ahlaki bir misyon da eklemiştir.

Park'a göre kent bir tasarım ya da planlama sonucu değil doğal bir süreç sonucunda ortaya çıkmaktadır. (Güllüpnar, 2012;8). Park'a göre kent yalnızca fiziki bir mekanizma ya da sonradan üretilmiş bir yapı değildir. Kent insan ve çevre arasındaki ilişkinin doğal sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Kent insanların kendi ihtiyaçları ve istekleri doğrultusunda meydana gelir(Türk, 2015; 49). Bu yüzden kent içinde yaşayan insanların geçtikleri hayati süreci de kapsar bu nedenle kent insan doğasının bir ürünüdür. (Park, Burgess, 2015; 37). Bunlara ek olarak Park kentin canlı bir varlık olduğunu ve insan bedeninden farkı olmadığını ifade eder (Kaya, 2011; 376).

Kentte belli grupların belli alanlarda toplanması ile oluşan tabii alanlar aynı ırk, kültür, din vs. özelliklere sahip halkı kendilerine çeker. Bu bağlamda kent kültürel bir alan, kendine has bir kültür biçimidir (Park, Burgess, 2015; 39).

Park'a göre kent sadece coğrafi ve ekolojik bir birimden ibaret değildir, aynı zamanda iktisadi bir birimdir. Bu iktisadi birimin düzenlenmesi ise iş bölümü vasıtasıyla gerçekleşir. Park'ın kent anlayışı 'kendine ait yasalarca üretilen mekânda dıştan düzenlenen bir birim' olarak özetlenebilir (Martindale, 2005, 49).

3.1.2. İnsan Topluluklarının Evrimi

Park'ın çalışmaları incelendiğinde bitki ve hayvan topluluklarını şekillendiren güçlerin aynı zamanda insan topluluklarının evriminde önemli etkisi olduğu

gözlemlenmektedir. Bunu açıklamak için Darwin'in evrim kuramından faydalanmıştır.

Darwin'in kuramında yaşama ağı adı verilen bir süreç anlatılmaktadır. Bu süreç bütün organizmaların karşılıklı bağımlılığını temel almaktadır(Aslanoğlu, 2005; 27). Bu kuramda bütün organizmalar karşılıklı bağımlılık ve simbiyoz bağlarla tüm organizmalarla ilişkilendirilir (Saunders, 2013; 63).

Yaşama ağının en güzel örneği Kediler ve Yoncalar örneğidir:

Darwin kırmızı yoncaların üreyebilmesi için bir çeşit iri arı cinsinin bulunmasının zorunlu olduğunu görmüştür. Diğer arılar bu çiçeğin özüne ulaşamadıklarından, yoncaların üremesi için gerekli olan tozlaşma ancak iri arılar sayesinde mümkün olabilmektedir. Demek ki iri arılar azaldığı ya da tükendiği takdirde yoncalar da azalacak veya ortadan kalkacaktır. Bu arıların azalmasına ya da tükenmesine ise yuvalarını tahrip eden tarla fareleri sebep olmaktadır. İngiltere'deki bu cins arıların büyük çoğunluğunun bu şekilde yok edildiği tespit edilmiştir. Diğer taraftan şehirlere yakın köylerde ve küçük kasabalarda iri arıların diğer yerlerden çok daha fazla olduğu görülmüş ve bu da bu gibi yerlerde fareleri öldüren kedilerin çokluğuna bağlanmıştır. Şu halde yoncaların olabilmesi için iri arıların, iri arıların olabilmesi için onların düşmanı olan fareleri yok eden kedilerin bulunmuş olması nihayetinde bu kedilerin yaşayabilmesi için de kedi besleyen ihtiyar kızların ve kedi seven kimselerin bulunması gerekmektedir. (Yörük, 2006; 74).

Darwin'in yukarıdaki örneğinden de anlaşılabileceği gibi bitkiler ve hayvanlar karşılıklı bir bağımlılık içerisindedir. Bu karşılıklı bağımlılık ve birbiriyle sıkı sıkıya olan bu ilişki, yaşama ağı kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu yaşama ağında canlılar hayatta kalabilmek için birbiriyle mücadele etmekte ve birbirleri üzerinde hâkimiyet kurma yarışına girmektedir. Darwin'in bahsettiği bu yarışma ve mücadele hali daha sonra canlılar arasındaki uyum sağlama süreciyle birlikte bir ortak-yaşarlık ilişkisine dönüşür (Yörük, 2006; 75).

Her organizma ya da tür habitat içerisinde gıda, ışık, ısı vs. gibi ihtiyaçları bakımından farklılık gösterir, böylece canlılar arasında bir iş bölümü düzeni oluşturulmuş olur. Ayrıca her türün diğerine bağlı olması da türler arasında iş birliği düzenini oluşturur. Habitattaki mücadeleden sonra tabi bir denge oluşur. Bu dengeyi Darwin yarışmalı iş birliği olarak tanımlamaktadır(Yörük, 2006; 75). Yaşama ağı bu denge halinin sağlanması ile birlikte tabii bir denge haline gelir.

Park, Burgess ve McKenzie tarafından bitki ve hayvan ekolojisindeki bu gelişmeler sosyoloji alanına aktarılmıştır. Bu yaklaşım sosyal bilimlerde insan ekolojisi olarak adlandırılan yeni bir disiplinin doğmasını sağlamıştır. Park, Darwin'in yaşama ağı adını verdiği sürecin insan topluluklarında da var olduğunu savunur.

Darwin'den etkilenen Park, her yaşam grubu içerisinde bir ya da birden fazla hakim türün olduğunu söyler(Aslanoğlu, 2000; 27). Park, Darwin'in hâkimiyet kavramını mekanla ilişkilendirerek yeni bir perspektif getirmiştir. Darwin hâkimiyet kavramının açıklanmasında bitkilerin ışık gereksinimini temel almıştır. Bitkilerde temel gereksinimini ışıktır. Uzun boylu bitkilerin ışık gereksinimini daha rahat karşılamasından, bu uzun bitkilerin hakim tür olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda insan topluluklarını ele alan Park, insan topluluklarında sanayi ve ticaretin hâkimiyetinden bahseder(Aslanoğlu, 2000; 27).

3.1.3. Ekolojik Kent Teorisi'nde Kent Planlaması

Kente baktığımızda bizi ilk etkileyen, dikkatimizi çeken fiziki yapısı olmasına karşın kentin hem fiziksel hem de ahlaki boyutu söz konusudur. Bu iki örgütlenme biçimi kente şekil vermek ve kenti değiştirmek amacıyla sürekli olarak birbirlerini etkilemektedir. Bu perspektifte kent yaşayan bir yapıdır ve kent kendince bir yaşam biçimine sahiptir. Bu yüzden Ekolojik Kent Teorisi teorisyenleri kentlerin amaçlı bir tasarım ya da planlama sonucu ortaya çıkmadıklarını savunur(Aslanoğlu, 2000; 28). Bu teorisyenler aynı zamanda kent üzerinde yapılacak olan düzenlemelerin belli sınırları olduğunu savunur.

Kentlere özellikle gelişmiş kentlere baktığımızda kentin yaşayan bir varlık olduğunu anlayamayız. Kentin büyüğü ve karmaşık olması bizi yanıltır. Kente baktığımızda sanki küçük yapı parçalarından oluşturulmuş bir evmiş hissi verir. Bu bağlamda yapay bir birim olarak karşımıza çıkar.

Kentlerin oluşum süreçleri incelendiğinde kentler kent planına göre değil, kentsel fonksiyonların eğilimlerine göre şekil aldığını görürüz (Özdemir, 2012; 158). Kent planlamalarının amacı kenti şekillendirmek değil, bu eğilimleri yönlendirmektir(Özdemir, 2012, 158). Kent planlaması kentteki herkesi, her kurumu muntazam şekilde yerleştirir. Kent planlamalarıyla kentteki en küçük birimler dahi en ince detaya kadar planlanır. Buna karşın kentteki muhtemel nüfus yoğunlaşmasının

önceden bilinmemesi, arsa değerlerinin tam olarak saptanamaması gibi nedenlerden dolayı kent planları işlevini kaybeder(Park, Burgess, 2015; 41).

3.1.4. Mahalle Kavramı

Ekolojik kent kuramında kentin en küçük birimi mahalle ya da semttir. Semt ya da mahalle belli bir grubun iktisadi farklılıkları sonucunda oluşur. Mahalle bu iktisadi farklılığın yanı sıra halkın özelliklerinden, duygularından, kültüründen etkilenen ve ortak bir geleneğe ve tarihe sahip olan yer olarak tanımlanır(Yörükan, 2006, 77-78).

Park, mahalleyi siyasi örgütlenmenin de en küçük birimi olduğunu savunur(Park, Burgess, 2015; 44). Park, kentin yaşayan bir birim olmasından yola çıkarak kent içerisinde zamanla yeni mahallerin ortaya çıktığından ya da var olan mahallelerin dağılma sürecine girdiğinden bahseder(Park, Burgess, 2015; 44).

Park'a göre mahalle zamanla önemini büyük ölçüde kaybetmiştir. Kentleşme süreci ile birlikte kent yaşamı karmaşık bir hal almıştır. Bu süreçle birlikte bireylerin farklı rollerinin oluşması, ulaşımın ve iletişimin kolaylaşmasıyla bireyler aynı anda birkaç dünyada yaşamaya başlamıştır. Bu yaşanan gelişmeler mahallenin samimi ve tutarlı yapısını ortadan kaldırmaya başlamıştır. Park, bu sürece karşın mahalle yapısının samimiyetini ve tutarlılığını korumaya çalışan bölgelerden bahseder. Bu bölgeler farklı ırklara mensup insan ve göçmen kolonilerinin oluşturduğu ve nüfusun birbirinden ayrıldığı alanlardır(Park, Burgess, 2015, 46). Tecrit edilmiş bölge olarak tanımlanan aynı ırktan ve meslekten insanların yaşadığı bu alanlarda mahalle samimiyeti, ırksal çıkarların birleşmesi söz konusudur(Park, Burgess, 2015; 46).

Park teorisinde kentin kendi içinde bölünmüş toplulukların söz konusu olduğunu iddia etmektedir. Gözlemlediği Şikago kentinden yola çıkan Park, her şehirde farklı suçların birleşme yeri olan tecrit edilmiş, itibarı zedelenmiş alanlardan bahsetmektedir(Park, Burgess, 2015; 46-47).

Park'ın çalışmaları incelendiğinde her kentin mesleki banliyö alanlarının var olduğunu söyler. Bu alanlara örnek olarak Şikago'daki hayvan pazarları ve burada çalışanların yaşadığı konutlar, Boston' a bağlı Brooklime, Şikago'daki Altın Sahil denilen alan, New York'taki Greenwich Köyü verilmiştir(Park, Burgess, 2015;47).

3.1.5. Birey ve Toplum İlişkisinin Kurulması

“Stadt luft macht frei” yani kent insanı özgürleştirir bu bir Alman atasözüdür. Bu atasözü kenti özgür insanın yaşam alanı olarak tanımlamaktadır. Kentin insanı özgürleştirmesinin altında yatan neden şehrin insanlar için farklı imkânlar sunması, bunun yanında kendi mesleğini seçebilme ve kendine has özelliklerini ve yeteneklerini geliştirmeye imkân bulabilecekleri alanlar olmasıdır.

Park'ın kuramı incelediğinde her insanın sahip olduğu doğal yetenekler arasında bizim gördüğümüzden çok daha az farklılıkların olduğunu belirtir. İnsanlar doğduklarında aralarında farklılık söz konusu değildir. İnsanlar ne zaman ki büyür, bir meslek edinir işte o zaman farklılıklar kendini göstermeye başlar. Bu farklılıkların ortaya çıkma nedeni büyüdükları ailenin yaşam tarzı, alışkanlıkları; yaşadıkları toplum kültürü, örf adeti, alışkanlıkları ve aldıkları eğitim süreçlerinin birbirinden farklı olmasıdır.

Bireylerin farklı yeteneklere sahip olması ve yeteneklerine uygun eğitimleri alması ile birlikte toplumda mesleki anlamda bir iş bölümünün varlığından söz etmemiz mümkün olmuştur. Mesleki anlamda iş bölümü insanların yaşamını sağlayacak görevlerin mesleki bilgiye sahip kişiler tarafından yerine getirilmesini sağlar. Bu bağlamda eğer ki bu yetenekler söz konusu olmasaydı herkes yaşamını sağlayacak görevleri kendisi yerine getirmek zorunda kalacaktı ve böyle bir durumda mesleki iş bölümü de söz konusu olmayacaktı(Park, Burgess, 2015; 50).

İş bölümü sürecinin işlemeye başlaması ile birlikte farklı uzmanlık gerektiren meslekler ortaya çıkar. Örneğin: sıhhi tesisatçı, aktör, bankacı, akademisyen... Aynı zanaat ve uzmanlık alanındaki kişiler ortak çıkarlarını koruyabilmek adına sendika ve birlikler kurmaya başlarlar.

Bu süreçle birlikte öncesinde aile bağlarına, kültüre, geleneklere dayanan sosyal ve ekonomik yapı yıkılmakta onun yerine mesleğe ve mesleki çıkarlara dayanan bir toplumsal düzen kurulmaktadır(Park, Burgess, 2015; 51).

Mesleğe ve mesleki çıkarlara dayanan yeni bir düzenin kurulması kent mekânını da etkilemiştir. Kentte kapladıkları alan ve sahip olduğu fonksiyonların birbirinden farklı olduğu sahaların ortaya çıkmasına neden olmuştur(Yörük, 2006; 77).

Park'ın teorisi incelendiğinde birey ve toplum arasındaki ilişkinin kurulmasında Durkheim'in etkisi hissedilir. Park'ın mesleki ve mekânsal farklılaşma ve karşılıklı bağımlılık ilişkinin kurulması bağlamında Durkheim'in toplumsal işbölümü analizinden etkilenmiştir(Saunders, 2013;63). İşbölümü ile kişilerin belli konularda uzmanlaşmasıyla birlikte farklı meslekler arasında karşılıklı bağımlılık ilişkisi ortaya çıkar. Bununla birlikte toplumsal örgütlenme bireyin içinde bulunduğu topluluk için vazgeçilmez olur.

Durkheim teorisinde homojen bir toplumdan heterojen bir topluma geçişin nedeninin maddi ve manevi yoğunluk olduğunu belirtmiştir(Saunders, 2013; 64). Durkheim'in etkisiyle belirli bir alandaki popülasyon miktarındaki artışıyla, ulaşım ve iletişimin insanlar tarafından kullanımının genişlemesiyle işlevlerin farklılaşmasına ve özelleşmesine neden olduğunu ileri sürer(Saunders, 2013,64). Park, bu bağlamda tezini devam ettirerek iş bölümü sürecini mekânsal olarak da ifade eder. Park'a göre insanlar arasındaki rekabet sadece işbölümü sürecini ortaya çıkarmaz. Aynı zamanda işbölümü süreciyle birlikte oluşan farklılaşma kentsel mekânı da etkileyerek kentsel mekânı farklı ekonomik gruplar arasında dağıtır. Bu bağlamda iş bölümü süreciyle birlikte kişiler arasında ortaya çıkan karşılıklı bağımlılık ilişkisi kentsel mekânda da ortaya çıkar.

Park, mekânsal ve ekonomik farklılaşma arasındaki uyumun sağlanmasında Darwin'in baskınlık kavramına atıf yapar. Darwin, teorisinde bir toplulukta birden fazla baskın alandan bahseder. Park'ın teorisinde ise baskın olan sanayi ve ticarettir(Aslanoğlu, 2000; 27).

3.1.6. İkincil İlişkiler ve Toplumsal Kontrol

Kentsel mekânda kent taşımacılığının ve iletişimin modernleşme süreciyle birlikte elektrikli demir yollarının, otomobillerin, radyonun, televizyonun, yaygınlaşması kentin toplumsal yapısında değişikliklere neden olmuştur. Bu yaşanan değişim şehirde yaşayan toplumun alışkanlıklarında, kültüründe, karakterlerinde değişime neden olmuştur.

Bu değişikliklerin en genel özelliği şehirlerin ortaya çıkması ve büyümesi ile birlikte içinde bulunan toplulukla olan birincil ilişkilerin yerini ikincil ilişkilerin almasıdır. Birincil ilişkiler, değişim yaşanmadan önce kent yapısının ortaya çıkmadığı

ya da kentin daha küçük bir yerleşim alanı iken, toplumda söz konusu olan ilişkilerdir. Birincil ilişkiler yaşanan toplumda kişilerin birbirini yakından tanıdığı, samimi, yüz yüze ilişkilerin hâkim olduğu ilişkilerdir.

Birincil ilişkilerde ben duygusundan ziyade biz duygusu mevcuttur ve bu yüzden bir dayanışma ve birlik içerisinde bir topluluk karşımıza çıkar. Topluluk içerisindeki kişiler kısmi olarak değil bütün benlikleri ile ilişkiye katılırlar. Bu yakın ilişkinin psikolojik sonucu olarak kişinin kendi benliğinin birçok amaç için grubun ortak yaşamı ve amacı haline gelmesidir(Park, Burgess, 2015; 61).Küçük topluluklardaki aile içerisindeki, akraba ve komşular arasındaki ilişkiler birincil ilişkilerdir. Küçük topluluklardaki bu ilişki dolaysızdır. Bu ilişkiler daha çok içgüdü ve duygu sahasında gelişir.

Küçük topluluklarda birincil ilişkilerin var olması nedeniyle toplumsal kontrol mekanizması kendiliğinden ortaya çıkar. Toplumsal kontrol birincil ilişkilerin mevcut olduğu topluluklarda toplumda yaşayan bireylerin toplumsal yapının devamını sağlamak ve bu yapının bozulmasını engellemek amacıyla bireylere uyguladığı denetim mekanizmasıdır. Toplumsal kontrol resmi ve resmi olmayan yollarla gerçekleşir. Para cezası verilmesi resmi yollardan sosyal kontrolün sağlanmasıdır. Toplumdan dışlamak, ayıplamak, kınım, ödüllendirme, nasihat verme gibi resmi olmayan sosyal kontrol mekanizmaları da söz konusudur.

Sosyal kontrol üzerine inceleme yapıldığında sosyal kontrol mekanizmasının en önemli özelliği toplumdan topluma ve zaman içerisinde değişim gösterir. Bir diğer özelliği ise bireylere toplumsal normlarının öğretilmesini sağlar. Sosyal denetim mekanizması kişileri olumlu mekanizmalara yönlendirirken, olumsuz davranışlardan alıkoyar.

Özetlemek gerekirse kentler ortaya çıkmadan ya da küçük kentlerin var olduğu dönemlerde insanlar arasında komşuluk ilişkisine dayanan, samimi, birbirlerinin maddi ve manevi olarak birbirinin yanında olduğu, birbirlerine yardım ettiği birincil ilişkiler söz konusuydu. Birincil ilişkilerin doğal yansıması olarak toplumsal kontrol mekanizması işler durumdaydı. Şehirlerin ortaya çıkması ile birlikte bu ilişkinin yerini yüzeysel ve kısmi bir ilişkinin mevcut olduğu ikincil ilişkiler alır. İkincil ilişkilerin ortaya çıkmasıyla sosyal kontrol mekanizmasında örf adet, gelenek, görenek gibi yazısız kuralların etkisi azalır yerini yazılı hukuk kuralları alır.

İlişki yapısının değişmesi ahlaki yapıda değişimlere ve bozulmalara neden olur. Birincil ilişkilerin var olduğu topluluklarda aile, ibadethane, okul vb. kurumların büyük etkisi vardır. Şehir yaşamının etkisiyle geleneksel kurumlarımız olan aile, ibadethane, okul vb. kurumlarda da büyük değişimler meydana gelmiştir. Aynı zamanda bu kurumların görevlerinde de değişiklikler olmuştur. Örneğin aile eğitim görevinin bir bölümünü bakıcılara, kreşlere, okullara devretmiştir. Birincil ilişkilerin mevcut olduğu küçük topluluklarda aile bir eğitim kurumu olarak görülürken günümüzde aile bu görevini bakıcılara, kreşlere ve okullara devretmiştir. Kutsal kitapların başka dillere çevrilmesi ve basımının artmasıyla birlikte ibadet mekânları işlevini kaybetmiştir, bu görevi basılı eserlere devretmiştir. Birincil ilişkilerin yerini ikincil ilişkilerin alması toplumda kültürel ve sosyolojik değişimlere de neden olmuştur.

Kent ortamında birincil ilişkilerin yerini ikincil ilişkilerin alması ile birlikte sosyal kontrol mekanizmasının etkisi azalmıştır. Bu durum kentte artan ahlaksızlık ve suçun en büyük sorumlusudur(Park, Burgess, 2015; 63). Park'ın üzerinde çalışmalar yaptığı Amerika kentleri incelendiğinde bir asimilasyon sorunu üzerinde durduğu dikkat çekmiştir. Park, Amerika kentlerindeki suç oranlarını incelemiş ve suç oranlarında hızlı bir artışın olduğunu tespit etmiştir.

Bu hızlı artışın nedeni olarak da yabancıların Amerikan kültürüne ve adetlerine asimile olmayışını göstermiştir(Park, Burgess, 2015; 66). Park, yaptığı çalışmalar sırasında kente göç eden kişilerde ikinci kuşak ile birlikte kentlileşme sürecinin başladığını öne sürmüştür. Bu bağlamda kent ortamında doğup yetişen ve kente adapte olan ikinci kuşakta genel suçluluk özelliklerinin değiştiğini iddia etmiştir. Birinci kuşak göçmenlerin suç hareketleri göçmenlere has suçlar iken ikinci kuşak göçmenlerin suç hareketlerinin göçmen hareketlerine uzak, Amerikan halkına ise yakın olduğunu gözlemlemiştir(Park, Burgess, 2015; 66).

Bu bağlamda sosyal kontrol mekanizmasında da değişim olmuştur. Bu süreç ile birlikte halkın kültürüne, adetlerine dayanan sosyal kontrol mekanizmasının yerini hukuk kurallarının aldığı söylenebilir.

3.2. Roderick McKenzie ve Ekolojik Kent Teorisi

Ekolojik teorisinin bir diğerkuramcısı R. McKenzie insan ekolojisi üzerine araştırmalar yapmıştır. Teorisyen insan ekolojisini bir çalışmasında şu şekilde tanımlamıştır: “insan ekolojisi temel olarak hem zaman hem de mekândaki konumun, toplumsal kurumlara ve insan davranışına etkisiyle ilgilenir” (Park, Burgess, 2015; 108).

Park ve meslektaşları bitki ve hayvan topluluklarının incelenmesiyle oluşturulan teorilerden etkilenmiş ve bitki ve hayvan topluluklarındaki özelliklerin insan toplulukları için de farklı olduğunu söylemişlerdir. Bitki ve hayvan topluluklarını birbirinden ayıran nokta hayvan topluluklarının bilinçsiz yer değiştirme özelliğine sahip olmalarıdır. İnsan toplulukları bilinçli bir şekilde yer değiştirme özelliğine sahiptir. Ayrıca insan toplulukları belirli bir yer seçme, bu alandaki koşulları kontrol etme ve düzenleme özelliklerine de sahiptir. Bu perspektifte R. McKenzie çalışmasında insan topluluklarının bir tasarım ya da belli kurallar çerçevesinde oluşturulmuş bir olgu olmadığına dikkat çeker(Park, Burgess, 2015; 109).

İnsan toplulukları incelendiğinde eski çağlardan beri insanların bir grup ya da toplum halinde yaşamayı tercih ettiği görölr. İnsanların korunma, barınma, yiyecek ve su ihtiyaçı söz konusudur. Bu temel gereksinimler hem göçebe yaşayan hem de yerleşik olan her insan topluluğu için gereksinimdir. İnsanların tek başına değil belli toplumlar halinde yaşamasının nedeni de bu temel gereksinimlerdir.

İnsan toplulukları incelendiğinde ilk olarak karşımıza göçebe toplumlar çıkar. Bu göçebe toplumlar belli zamanlarda belli alanlarda yaşarlar, fakat yerleşik olarak yaşadıkları bir alan söz konusu değildir. Bu toplumlar az nüfusa sahip avcılık ve toplayıcılık yaparak yaşamını sürdüren toplumlardır. İnsan toplumlarının tarımla tanışmasıyla birlikte yerleşik düzene geçiş başlar. Tarımla uğraşan bu toplumlar da az nüfusa sahiptir; fakat göçebe toplumlardan daha kalıcıdır. Yerleşik düzene geçilmesi ve yavaş yavaş şehirlerin kurulması ile birlikte bir alışveriş, takas yani ticaret varlığını göstermeye başlar. Ticaretin başlaması ile birlikte ulaşım önem kazanır. Sanayi Devrimi'nin yaşanması ve ulaşım ve iletişim araçlarının yaygınlaşması ile birlikte kentler büyümeye başlar ve bugün metropol kent olarak adlandırdığımız kentlerin doğuş süreci başlar.

Kentlerin kronolojik olarak geçirdiği bu dönüşüm R. McKenzie'nin tarafından da teoride de kullanılmıştır. Teorisyen ekolojik bakış açısına göre kentleri dörde ayırır. Bunlardan ilki tarımcı, balıkçı, madenci, oduncu topluluklar gibi ürün dağıtımının ilk basamağında yer alan topluluklardır(Park, Burgess, 2015; 110). Bunlar birinci hizmet topluluklarıdır. Bu hizmet topluluklarının görevi ürün tüketildiği anda biter. Bu toplulukların büyüklüğü yapılan hizmetin kaynaklarının bulunduğu alan ve onları çevreleyen ticaret alanlarının büyüklüğüne göre farklılık gösterir. Bu toplulukların nüfusu ise birkaç bini geçmez(Saunders, 2013; 65).

İkinci topluluk ise birincil hizmet gruplarından temel maddeleri toplayarak bunları dünyanın geniş pazarlarına dağıtır, aynı zamanda dünyanın başka yerlerinden gelen ürünleri ise birincil hizmet gruplarına dağıtır(Park, Burgess, 2015; 111). Bunlara genel olarak ticaret toplulukları denir. Bu toplulukların büyüklüğü dağıtım yaptıkları alanların yaygınlığına ve yerleştikleri alanların avantajlarına göre değişir. Aynı zamanda bu toplulukların büyüklükleri bölgeden bölgeye değişiklik gösterir.

Üçüncü topluluk türü sanayi kentleridir. Bu kentler ürün imalatı işlevi ile ön plana çıkarlar ve temel görevleri budur. Bu toplulukların büyümesinde belli bir sınır söz konusu değildir. Bu yüzden kentlerin büyüklüğü sanayi kolunun pazarının düzenlenişine ve etki ettikleri alanın büyüklüğüne göre değişiklik gösterir. R. McKenzie çalışmasında sanayi kentlerinde ikili bir ayırım yapmıştır. Bu ayırma göre ilki yerel ürünlerin satışı için farklılaşmış ve çoğul sanayinin düzenlendiği topluluklar, ikincisi ise yerel ve küresel ürünlerin satışı için düzenlenmiş bir ya da iki sanayi kolu tarafından yönetilen topluluklardır(Park, Burgess, 2015; 111).

Sonuncu topluluklar ise belli bir ekonomik temelden yoksun olmasına rağmen dünyanın başka yerlerinden ekonomik kaynak elde eder ve bu ürünlerin üretimi ve dağıtımına hizmet ederler(Park, Burgess, 2015; 111). R. McKenzie çalışmasında boş zaman yerlerini, siyasi merkezleri, eğitim merkezlerini, sürgün yerlerini ve hayır kolonilerini örnek olarak gösterir. Bu kentlerin büyümesi kentlerin gelişmesini sağlayan yasalara tabi değildir. Bu kentlerin nüfuslarına katılım verdiği hizmetten ötürü olur.

3.2.1. Ekolojik Süreçleri Etkileyen Etmenler

Ekolojik teori incelenirken açıklaması yapılması gereken bir konu da ekolojik süreçlerdir. Ekolojik teoride, ekolojik süreçlerin açıklanması bağlamında R. McKenzie'nin katkıları olmuştur. R. McKenzie 'İnsan Toplulukları Çalışmalarına Ekolojik Yaklaşım' adlı makalesinde ekolojik birimler arasında kentsel gelişmeyi sağlayan temel süreçlerin varlığından bahseder. (Serter, 2013; 67-68)

R. McKenzie'nin iddiası bir topluluk doruk noktasına varana kadar bir genişleme, büyüme eğilimi gösterir. Doruk noktasına ulaşan topluluk nüfusuna, mekanın büyüklüğüne, uğraşılan ekonomik fonksiyona göre mükemmel bir denge halini alır. Bu denge hali kentleşme literatüründe 'optimal kent büyüklüğü' kavramı olarak karşımıza çıkar.

Teknolojik bir yenilik, yeni bir ulaşım ya da iletişim tarzı gibi bu dengeyi bozacak bir durum ortaya çıkana kadar bu denge hali devam eder. Bu durumlardan birinin yaşanması durumunda denge bozulur ve kent yeniliklere uyum sağlayarak yeni bir denge haline gelir (Serter,2013;71-72). Bu durumlardan herhangi birinin ortaya çıkması ve yeni bir denge kurulması toplumu rahatlatıp ileri de götürebilir ya da aksine toplumun gerilemesini de tetikleyebilir. Bu süreci etkileyen etmenlere baktığımızda şunları sıralayabiliriz: yeni sanayilerin kurulması, ulaşım olanaklarının gelişmesi, kolaylaşması, hızlanması ve ucuzlaması; iletişim olanaklarının gelişmesidir.

3.2.2. Ekolojik Süreçler

McKenzie kentin resmi politikaların bir sonucu olarak değil ekolojik süreçler sonucunda ortaya çıktığını belirtir(Park, Burgess, 2015; 117-118). Teorisyen çalışmalarında bu ekolojik süreçler üzerine çalışmalar yapmış ve kenti açıklamaya çalışmıştır. Bu ekolojik süreçler; yoğunlaşma – merkezileşme - merkezden uzaklaşma, ayrılma - istila, ve tamamlamadır. McKenzie saydığımız bu üç sürecin temel süreçler olduğunu fakat bu süreçlerin içerisinde karşıt yönde işleyen ya da ikame edici ara süreçlerin de var olduğunu ifade etmiştir(Aslanoğlu, 2000; 28). McKenzie daha çok istila ve yerini alma süreçleri üzerine yoğunlaşmıştır(Pınarcıoğlu, Kanbak, Şiriner, 2013;86).

Bu süreçlerden ilki olan alan yoğunlaşma bir bölgede yaşayan insanların çokluğunu ifade eder(Türk, 2015; 49).

Yoğunlaşmayı devamında merkezileşme ve merkezden uzaklaşma süreçleri takip eder. Merkezileşme kentsel işlevlerin farklılaşması sonucu denetim ve örgütlenmenin merkezileşme eğilimi göstermesidir(Aslanoğlu, 2000; 28). İç ve dış ulaşım imkânlarının merkezi iş bölgelerinde birleşmesi, bölgenin hem ekonomik hem politik hem de kültürel merkezi olmaya doğru gitmesi ve nüfusun büyük bir bölümünü kendine çekmesi merkezileşme sürecinin önemini ifade eder(Yörükan, 2006; 81).

Merkezden uzaklaşma süreci ise merkezileşme sürecinin yaşanmasıyla birlikte kentte yaşanan aşırı yığılma sonucu insan ve sanayinin bölgeden uzaklaşmasını ifade eder. Ekolojik kuram çalışmalarını yapan kuramcılar şehrin büyümesi ile birlikte oturma yerleri ve müesseselerin merkezden uzaklaşıp çevreye doğru yayılması bu yayılma sonucunda şehrin dış bölgelerinde iş merkezlerinin kurulması nedeniyle merkezden uzaklaşma süreci üzerinde durmuşlardır.

Merkezden uzaklaşma süreci sonrasında ayrılma sürenin yaşanmasını sağlar. Ayrılma süreci ile birlikte aynı fonksiyona sahip birimler aynı alanlarda toplanmaya başlar. Böylece birbirinden ayrılmış farklı işlevlere sahip alanlar ortaya çıkar. Bu bağlamda kentte sanayi, ticaret vb. alanları farklı alanlarda kurulmaya başlar.

Ekolojik süreçlerin sonuncusu olarak istila ve tamamlama süreci açıklanır. Bu süreçlerden istila süreci belli bir fonksiyona sahip bir ekolojik birime yeni bir fonksiyonun gelmesi ve yayılmasıdır. Tamamlanma ise eski fonksiyonun yerini tamamen yeni fonksiyonun alması ve istila sürecinin tamamlanmasıdır.

Ekolojik kuram incelendiğinde istila ve tamamlama süreci ekolojist kuramcılarının bitki ve hayvan ekolojisinden almış oldukları süreçlerdir. Bitki ve hayvan ekologlarına göre belli bir yaşama alanı içerisindeki organizmaların sayısı tabi kaynakların sağlamış oldukları imkânların aşılması durumunda denge bozulmaktadır. Bu dengenin bozulması kendini açlık, salgın hastalık ya da istila sürecini doğurmaktadır(Yörükan, 2006; 82).

McKenzie çalışmasında iki tür istila türünden bahseder. Bunların ilkinde istila sürecin toprağın kullanma şeklinde bir değişikliğe sebep olur(Serter, 2013; 70). Buna örnek olarak öncesinde oturma alanı olan bölgenin ticaret ya da sanayi bölgesine dönüşmesini verebiliriz. İkinci istila türünde toprak üzerinde bulunan unsurlarda değişiklik gösterir(Yörükan, 2006; 82). Bu istila biçiminin yaşanması sonucunda etnik, dinsel, kültürel, ekonomik değişimler görülür.

McKenzie çalışmasında istilaya neden olan birçok faktörün varlığından bahsetmiş en önemlilerini şu şekilde belirtmiştir:

(1)Ulaşım araçları ve güzergahlarındaki değişimler (2) Fiziksel yıpranma ve modadaki değişimlere bağlı olarak eskiden kalma, (3) çekici ve itici bir görünüme sahip önemli kamu ve özel sektör binalarının, yapılarının, köprülerin, kurumların dikilmesi, (4) yeni sanayi türlerinin ortaya çıkması veya var olan sanayinin düzenlenmesindeki değişiklikler, (5) gelir dağılımının yeniden düzenlenmesi yönünde ekonomik değişiklikler ve böylece meskun mahallelerdeki dönüşümler, (6) Belirli bölgelere ani talep yaratan emlak promosyonları vb. (Park, Burgess, 2015; 119).

Ekolojik süreçler üzerine incelemesini devam ettiren teorisyen istila ve tamamlama sürecini 3 aşamada inceler. İlk aşamada istilacı ilk olarak mahalleye gelmekte ve mahallede yaşayanların direnci ile karşılaşmaktadır. Fakat bir süre sonra istilacılar burada yaşayan halkı etkilemeyi başarır. Bu etki sonucunda mahalle alanlarında arsa ve kira fiyatlarında değişimler yaşanır(Park, Burgess, 2015; 113). İstilacılar genellikle direncin zayıf hareketliliğin ise fazla olduğu alanlara yerleşmektedir.

İstila sürecinin ikinci aşamasında istila süreci gelişimini tamamlar. Bu süreç beraberinde yerinden etme ve seçim süreçlerini getirir. Bu süreci istilacının karakteri ve istila edilen alanın özellikleri belirler(Park, Burgess, 2015; 120). Bu süreç istilanın gelişim sürecinin zirve noktasına geldiği zamandır. Bu noktada egemen olan düzen başka istilalara izin vermemek için direnç gösterir(Park, Burgess, 2015; 120).

Tamamlama süreci ise bu istila sürecinin tamamlanmasıdır. Tamamlama süreci ile birlikte istilacı tamamen hâkimiyetini sağlar. Örneğin, eskiden barınma fonksiyonuna sahip bir alanın istila süreci yaşanması ile birlikte sanayi fonksiyonunu almasıdır.

Ekolojik süreçleri özetlemek gerekirse bir yaşam alanı nüfusu ile kaynakları ve yaşadığı alanın kendisinde sunduğu fırsatlar dahilinde bir denge oluşturur. Yaşam alanı oluşan bu dengeyi korumak ister. Yeni bir teknolojinin bulunması, iletişim ve ulaşım olanaklarının gelişmesi ile birlikte yaşam alanına bir istila süreci başlar. İstila sürecinin başlaması ile birlikte oluşan denge bozulur. Yaşam alanı tekrardan yeni nüfus ve yaşadığı alanın kaynakları ve fırsatları dâhilinde yeni bir denge haline gelir. Yeni denge halinin oluşması ile birlikte tamamlama süreci de son ermiş olur.

Bu ekolojik süreçler sonucunda yaşam alanları kendilerine uygun ögeleri seçer, kendine uyumsuz olan ögeleri ise iter(Park, Burgess, 2015; 121). Bununla birlikte yaşam alanları cinsiyet, ırk, meslek, yaş, kültür bakımından farklı alanlara ayrılır. ırk ve din kolonileri ortaya çıkar. Arsa ve kira fiyatlarının yüksek olduğu korunaklı alanlara sahip zengin mahalleler ortaya çıkar. Evli ve çocuklu nüfus merkezden uzak alanları seçerken genç ve hareketli nüfus ise merkezdeki alanları tercih eder. Bu durumda cinsiyet ve yaş gruplaşmaları ile birlikte yaşam alanlarının farklılaştığı dikkati çeker.

Yaşanan bu farklı alanlarda farklı özelliklere sahip nüfusun yerleşmesi bu alanlarda farklı davranış, kültür ve adetlerin ortaya çıkmasına da neden olur. Ekolojik kuram incelendiğinde kuramcıların kadınların ve çocukların sayıca üstün olduğu yaşam alanlarında sabit, baskıcı, geleneklerini koruyan bir yapısının olmasını örnek verirler(Park, Burgess, 2015; 122).

3.3. Ernest Burgess ve Ekolojik Kent Teorisi

Burgess, Chicago Okulu'nda R. E. Park'ın öğrencisidir. R.E. Park ve E. W. Burgess ile Ekolojik kuram üzerine çalışmalar yapmıştır. Ekolojik Kent Teorisi'nin mekânsal boyutunu incelemiştir.

3.3.1. Ekolojik Kent Teorisinin Mekânsal Boyutu

Ekolojik kuramın bir başka teorisini olan Burgess kentin fiziki genişlemesi ile toplumsal sorunlar arasında bir ilişki kurmuştur. Çalışmasında toplumsal sorun olan boşanma, şiddet, suç gibi olayların en şiddetli olarak Amerika'nın büyük kentlerinde görüldüğünü belirtmiştir(Park, Burgess, 2015; 89). Bu bağlamda kentin büyüklüğü ile toplumsal sorunlar arasında doğrudan ilişki olduğunu savunur. Bu perspektifte toplumsal sorunların varlığını şehrin fiziki büyümesi ile ölçer.

Şehir planları, imar planları incelendiğinde şehrin büyümesi tamamen fiziki açıdan ele alınır. Şehir planlarında trafik akışı için caddelerin genişletilmesi, park, bulvar, meydanların yerlerinin belirlenmesi gibi çalışmaların temel nedeni kentin fiziki büyümesini kontrol altına almaktır.

Bu noktada Ekolojik Teori'nin bir ilk olma özelliği daha ortaya çıkar. Ekolojik Teori'nin öncesinde kent ile ilgili çalışmalar incelendiğinde kentsel büyümeyi bir

süreç içerisinde inceleyen bir araştırma yapılmamıştır. Teorinin kuramsal temelini oluşturan R. E. Park'ın çalışmalarının mekânsal boyutu E.W. Burgess tarafından ortaya konulmuştur(Aslanoğlu, 2000; 29). Burgess'ın kuramın mekânsal boyutunu açıkladığı genişleme modeli, R. McKenzi'nin açıkladığı baskınlık, yerini alma ve istila süreçlerinin bir sonucudur.

Burgess, Şikago kenti üzerinde araştırmalar yaparak kentlerdeki gelişim sürecinin esaslarını belirlemiştir. Bu çalışmalara dayanarak kenti ortak bir merkezden çevreye yayılan daireler şeklinde bir yayılma gösterdiğini iddia etmiştir. Bu iddiasına ortak merkezli çemberler adını vermiştir.

Bu teoriye göre kentlerin yapısı ortak merkezli çemberlerin birbirinden ayırdığı beş bölgeden oluşmaktadır. Burgess'ın tek merkezli daireler kuramı rekabetin mevcut olduğu bir iktisadi sistemin işleyişini ifade eder(Aslanoğlu, 2000; 29). Burgess'ın tek merkezli çemberler çalışması Burgess'ın ölümünden sonra 'Burgess Bölgeleri' adıyla kentleşme literatüründe yerini almıştır(Lutters, Ackerman, 1996; 11).

En içte bulunan aynı zamanda çemberlerin merkezini oluşturan alan merkezi işyeri ve ticaret alanıdır. Bu alan kentte hakimiyetin merkezini ifade ederken aynı zamanda bu alanlar üst gelir gruplarının mülkiyetindedir(Güllüpnar, 2012; 9). Bu alanda kira ve emlak fiyatlarının yüksek olması bu durumu desteklemektedir. Bu bölgede büyük mağazalar, oteller, bankalar vb. yer almaktadır.

İkinci halkada oturma alanları yer almaktadır. Ortadan kalkmaya başlamış ve iş yerlerinin istilasına uğramış bu alan aynı zamanda hafif imalat sanayisine sahiptir(Keleş, 1972; 5). Bu alan aşağı gelire sahip olan göçmenlerin yani toplum tarafından dışlanmış olan kişilerin ikamet ettiği mahallelerdir(Yörük, 2006; 29). Geçiş bölgesi olarak adlandırılan bu bölgenin en önemli özelliği kentte göç sürecinin ilk basamağı olmasıdır(Türk, 2015; 48). Bu alandaki yerleşim yerlerin alt yapısı yetersiz, kalitesiz alanlardır. Bu nedenle kira ücretlerinin düşüktür. Bu durum bu alanlarının alt gelir grupları için makul alanlar haline gelmesine neden olmuştur.

Geçiş bölgesinin ardından işçilerin yaşamlarını geçirdiği yerleşim alanları yer almaktadır. Aynı zamanda bu alanda yaşayan kişiler ilk iki halkanın yeterli olmayan kötü koşullarından kaçmış ama aynı zamanda bu iki halkada bulunan işyerlerine yakın olmak zorundadırlar(Keleş, 1972; 5). İşçilerin bu alanlarda yaşamlarını idame

etmelerinin temel amacı yaşadığı ve çalıştıkları alanlara kolay şekilde ulaşımı sağlamaktır.

Bu alanı serbest meslek sahiplerinin, küçük iş yeri sahiplerinin, memurların orta tabaka olarak adlandırdığımız kişilerin oturduğu dördüncü halka çevreler(Yörükan, 2006; 78). Dördüncü bölge üçüncü bölgeye göre daha iyi gelire sahip olanlara ait müstakil ya da apartman konutlarında yaşamaktadırlar. Bu alandaki yaşama alanları üçüncü bölgedeki yaşama alanlarından daha iyi ve yüksek standartlıdır. Buradaki alanların bir diğer özelliği ise girişinin sınırlı olmasıdır(Park, Burgess, 2015; 92).

En dışta ise genellikle şehir dışına taşan banliyöler bulunmaktadır(Keleş, 1972; 5). Bu alanda her gün şehre inip akşam tekrar evlerine dönenlerin yaşadığı kasaba ya da mahalleler yer almaktadır. Bu alanlar merkezin dışındaki uydu kentlerdir.

Burgess, ortak merkezli çemberler kuramı içerisindeki her bölgenin kendi içindeki ekonomik ve kültürel bölümlere ayrıldığını belirtmiştir. Ayrıca çemberler arasında bir geçiş söz konusu değildir. Bu bağlamda kent merkezinde bulunan arsalar diğer çemberlerde bulunan arsaların fiyatlarına göre daha ucuzdur. Bunun yanı sıra yüksek fiyatlı olan bu arsaları ancak zengin kişiler alabilir. Kuram incelendiğinde gelir seviyesi düşük olan kişilerin merkeze daha yakın alanlarda oturduğunu görülmüştür. Bu durumu fark eden Keleş, bir çalışmasında bunun bir paradoks gibi gözüktüğünü fakat bunun bir paradoks olmadığını belirtmiştir(Keleş, 1972; 6). İşçilerin kent merkezinde ya da kent merkezine yakın alanlarda oturmalarına rağmen bu konutlar ve işyerleri kendilerine ait değildir. Aynı zamanda işçilerin kendilerine ait olmayan bu konut ve işyerleri için yüksek kira ödemeleri bu paradoksu ortadan kaldırır.

3.3.2. Ortak Merkezli Çemberler Teorisi ile Ekolojik Süreçlerin İlişkilendirilmesi

Burgess tarafından ortaya atılan ortak merkezli çemberler modeli kentteki yayılma süreci ile ilgili temel noktaları göstermektedir. Bu yayılma sürecinin açıklanması noktasında Burgess, McKenzie tarafından ortaya atılan ekolojik süreçler kuramından etkilenmiştir. Bu süreçler ile ortak merkezli çemberler kuramını sentezleyerek açıklamalar yapmıştır. Yayılma süreci bir kuşağın bir dış kuşağı işgal etmesi ile başlar. Yayılmanın bu evresi bitki ekolojisinde ardıllık olarak adlandırılabilir.

Kentin genişlemesi bir sonraki dış bölgenin istila edilmesi ile meydana gelir. Bu perspektifte iş merkezlerinin bulunduğu alandan çevresindeki dönüşüm sürecinde bulunan eski kente doğru bir genişleme eğilimi olur(Saunders, 2013; 66). Sonraki süreçte işçi sınıfının kaldığı konutların bulunduğu bölgeye doğru bir genişleme eğilimi oluşur(Saunders, 2013; 66). Bu süreç bu şekilde tekrarlanır.

Kentsel büyüme sürecinde genişleme ve ardıllık dışında bunlara karşıt olan aynı zaman da birbirini tamamlayan yoğunlaşma ve merkezileşme sürecini de içerir(Park, Burgess, 2015; 94). Her kentin merkezinde büyük alışveriş merkezleri, otelleri, sanat ve kültür faaliyetlerinin yapıldığı kurumlar, metro istasyonları görülür.

Teori çerçevesinde Şikago kentini inceleyen kuramcı şehrin merkezi ticaret bölgesinin egemen olduğu küçük ticaret alanları ile kaynaşan yerel toplulukların merkezsiz sitemin yaygınlaşması ve bunların yeni, merkezlerin dönüşümünü sağlayan bir süreç olarak ifade eder(Park, Burgess, 2015; 94). Bu süreç merkezsizleşme ya da çoklu merkezlerin ortaya çıkmasına neden olur. Bu genişleme süreci kendini kent içinde daha çok hissettirir.

Bu gelişme süreci fiziki büyümenin ve ticari gelişmenin yanında toplumsal örgütlenme ve kişilik tiplerinde de değişime neden olur(Park, Burgess, 2015; 95). Bu fiziksel gelişme süreci kentin farklı bölgelerinde yaşayanların sosyal gruplara ayrılmayı da beraberinde getirir. Bu duruma göre genişleme süreci bireyleri yaşadıkları yer ve meslek gruplarına göre yeniden düzenlenir.

Nüfus artışı açısından kentleri incelediğimizde kent ile ilgili yeni bir boyut çıkar. Nüfus artışı kavramının en genel tanımı ölüm ile doğum arasındaki oransal ilişkidir. Şikago kenti nüfus anlamında incelendiğinde çok yüksek bir nüfus artışı göze çarpar. Bu nüfus artışı kentsel bozulmanın temel nedeni olarak görülür. Bu hareketlilik kentlerde sürekli olarak yaşanmaktadır. Bu nedenle eski kent alanında yaşanan bu hareketlilik sosyal çözülme süreci ile ilişkilendirilir(Saunders, 2013; 67). Bu sosyal bozulma kent içi alanda suç, ahlaki bozulma vb olarak kendini gösterir.

Ekolojik kuram kuramcılarının incelemelerini yaptıkları ve çalışmalarının temeli Şikago kentidir. Bu kent üzerinde inceleme yapılırken aşırı bir nüfus artışı söz konusudur. Bunun nedeni doğum oranlarının ölüm oranlarından daha fazla olmasıyla oluşan doğal bir nüfus artışı değildir. Bu nüfus artışı Şikago kentine yoğun bir siyahi göç yaşanmasıyla birlikte oluşur.

Yaşanan bu göç süreciyle birlikte kentin yeterli donanımına sahip olmaması, kente göç eden siyahi nüfusun arkada bıraktıkları kentlerini beraberinde yaşamaları nedeniyle kent bir çok problemle karşı karşıya kalmıştır. Bu problemler yoğun göç, yüksek suç oranı, işsizlik, çeteler, düşük yaşam koşulları, evsizlik, ırkçı hareketler vb.

Yaşanan bu süreçler sonucunda yaşanan bu bozulma suç, fakirlik, ahlaki bozulma barındıran çöküntü alanlarının ortaya çıkmasına neden olur. Göçmen kolonilerinin bulunduğu bu alanda Burgess'ın 'kayıp ruhların arafı' olarak nitelendirdiği pansiyonlar yer almaktadır(Park, Burgess, 2015; 97). Bu alan bozulmanın yaşandığı alan olmasına karşın aynı zamanda yapılanmanın yaşandığı alandır.

4. TARİHSEL PERSPEKTİFTE ANKARA KENTİ

4.1. Cumhuriyet Öncesinde Ankara Kenti

4.1.1. Osmanlı Devleti Öncesinde Ankara Kenti Tarihsel Gelişim

Ankara eski çağlardan beri bilinen bir yerleşim alanıdır. Ankara'nın milattan önce 8. yüzyılda Frigya kralı Kordios tarafından kurulduğu sanılmaktadır (Keleş, 1971; 1). Ankara İç Anadolu'nun kuzey batısında yer alır. Ayrıca Ankara, Sakarya Nehri'nin bir kolu olan Ankara çayının geçtiği ova üzerine kurulmuştur. Ankara çeşitli kültürel ve siyasal olaylardan etkilenecek şekilde ortaya çıkmış bir kenttir.

Ankara bulunduğu coğrafi konum nedeniyle birçok ticaret yolunun kesiştiği bir alanda yer almaktadır. Bu yüzden tarih boyunca kimi zaman saldırılara maruz kalmıştır. Ankara tarih boyunca birçok kez el değiştirmiş birçok ülkenin yönetimi altına girmiştir. Ankara kentinin doğal olarak düşmandan korunaklı olması, verimli tarım arazilerine sahip olması nedeniyle tarihin ilk dönemlerinden beri yerleşmenin bulunduğu ve süreklilik gösterdiği bir alan olmuştur. Ankara kenti birçok fonksiyonu içinde barındırır. Ankara kenti, ulaşım ve ticaret için kavşak noktadır. Bu yüzden tarih boyunca varlığını sürdürmüştür.

Ankara, 1071 Malazgirt Savaşı öncesinde Hititler, Frigler, Galatlar, Romalılar ve Araplar tarafından yerleşim alanı olarak kullanıldığı bilinmektedir (Aktüre, 1984; 1). Bu devletlere ait eserler Ankara'da hala bulunmaktadır. Günümüzde de var olan Ankara Kalesi Bizans döneminde inşa edilmiş bir yapıdır (Özdemir, 1986, 21).

1071 yılında Malazgirt Meydan Savaşı'nın yaşanması ile birlikte Anadolu'nun kapısı Türklere açılmıştır. Bu süreçte Anadolu'ya Türkmen göçleri yaşanmıştır. Türkmenlerin Anadolu'da yerleşmeye başladıkları ilk şehirler Kırşehir, Yozgat, Ankara, Kastamonu gibi şehirler olmuştur (Yavuz, 1952;7). Ankara, 1071 Malazgirt Savaşı'nın sonrasında Türk hükümdarı Alparslan'ın hâkimiyetine geçmiştir. 1127 yılında ise Selçuklu Devleti'nin topraklarına katılmıştır. Ankara'yı fetheden bu devletler Türk ve İslami karaktere sahiptir. Ankara'nın İslamlaşma süreci 1071'den sonra Selçuklu Devleti kumandanlarının Anadolu'ya gelerek yerleşmeleri ile başlamıştır.

Ankara şehri 14. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girmeden önce 14. Yüzyıl başlarında İlhanlılar'ın hakimiyetine girmiştir. Bunu o dönemde basılan paralardan ve Hisarda yazılı olan vergi alınmasına ilişkin farsça kitabeden anlamaktayız(Witteck, 1931; 163). 13. Yüzyıl başlarında Moğol hükümdarı Cengiz Han'ın Buhara, Semerkant, Belh ve Merv kentlerini yerle bir etmesiyle buralarda yaşayan esnaf ve zanaatkârlar Anadolu Selçuklu Devleti'ne sığınmıştır(Aktüre, 1984, 13). Bu göç Anadolu kentlerinde hem ekonomik hem de sosyal değişimlere sebep olmuştur. Bu değişim ile birlikte Anadolu kentlerinde bir kentleşme sürecinin yaşanmaya başlamıştır.

Bu kentleşme sürecindeki ilk değişiklik bu döneme kadar göçebe hayat süren halk yerleşik hayata geçmiştir.(Aktüre, 1984, 13). Bu dönemde aynı zamanda zanaatkâr ve esnaf teşkilatlanma gereği hissedilmiştir.(Aktüre, 1984, 14). Bu teşkilata Ahiler adı verilmiştir. Bu dönemde yaşanan bu gelişmeler Ankara şehrinin bir sınır kentinden ticaret kentine dönüştüğünü bize göstermektedir. Bu dönemde şu anda da Ankara'da Bentderesi olarak bilinen bölgede imalathaneler, atölyeler, burada çalışan insanların aileleriyle yaşadıkları alanlar bulunmaktaydı (Aktüre, 1984, 14).

4.1.2. Osmanlı Devleti Döneminde Ankara Kenti

Ankara kenti birçok kez el değiştirmiştir. Ankara 1354 yılında Osman Bey'in oğlu Orhan Bey döneminde Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir. (Şimşir,2018;21) Ankara kenti Osmanlı Devleti'nin yönetimine geçtikten sonra, bir süre sınır kenti işleviyle varlığını sürdürmüştür. 1402 yılında Çubuk ovasında yaşanan Ankara savaşı ile birlikte, o dönemin Osmanlı padişahı Beyazıt esir düşmüştür. Bu dönemde Ankara sürekli yaşanan taht kavgaları nedeniyle şehzadeler arasında el değiştirmiştir. Siyasal karışıklığın yaşandığı bu dönemde hem sosyal, hem ekonomik hem de kültürel açıdan gelişmesi mümkün olmamıştır.

14. ve 15.yüzyılda Ankara kentinin karışık siyasi durumdan kurtulduğunu görüyoruz. Bu dönem öncesine kadar Ankara, kale kent görünümündedir. Ve kale sınırları ile sınırlıdır. Bu dönemde mekânsal olarak sınırlı bilgi mevcuttur. Bu dönemde kalenin dışındaki yamaçta ve düz alanlarda çok sayıda mescit ve caminin yapıldığını görmekteyiz. (Aktüre,1984;17) Bunlara Direk cami, Ali Yakup cami, Hacı Bayram camii, Şeyh İzzettin Mescidi örnek verilebilir. (Aktüre,1984;17) Bu dönemde

kale içerisindeki mahallelerle birlikte 15. yüzyılda yaklaşık 30 kadar mahalle varken bu sayı 16. yüzyılda 81'e yükselmiştir. (Aktüre,1984;17)

14 ve 15. yüzyılda Ankara'da ekonomik hayatta gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti için Bursa önemli bir ticaret noktasıdır. İpek yolu üzerinde bulunan Ankara kentinin ekonomik gelişmesinin temel sebebi olmuştur. (Özdemir,2012;22) 16. yüzyıla gelindiğinde Ankara kentinin kaleyi çevreleyen düzlüğe yerleşmiş, etrafında sur bulunmayan açık bir kent haline dönüşmüştür. (Aktüre,1984;17) Bu gelişme Ankara kentindeki nüfus artışının ve bununla birlikte kale kent dışına çıkan mimari yapının kanıtıdır. 16. yüzyılda Ankara'nın ekonomik gelişmesini etkileyen temel faktör Kral yolu olmuştur. (Özdemir,1986;23) Bu iki dönemde tarihi olarak kullanılan İpek yolu ve Kral yolu Ankara kentinin ekonomik gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

Ankara'da 17. yüzyıldan Cumhuriyet dönemine kadar önemli bir gelişme yaşanmamıştır. Ankara'nın Osmanlı döneminde kumaş, sof gibi sanayide ve hayvancılıkta tiftik keçisinde önemli bir yeri vardır. (Görmez,2004;2) Bu nedenle Ankara Osmanlı Devleti döneminde önemli bir ticaret merkezidir.

4.2. 1925-1945 Tarihleri Arasında Ankara'nın Dönüşümü

4.2.1. Ankara'nın Başkent Olma Süreci

27 Aralık 1919'da Mustafa Kemal ve arkadaşları Ankara'ya gelmiş ve Kurtuluş Savaşı'nı Ankara'dan yürütme kararı vermişlerdir. Bu karar ile birlikte Ankara'nın yeni kurulacak devletin başkenti olma sürecinin ilk adımı atılmış oldu.

Mustafa Kemal'in 1920 ile 1926-1927 yılları arasında Kurtuluş Savaşı devam etmektedir. TBMM hükümeti savaş döneminde ekonominin düzeltilmesi ve ekonomik sürecin daha sağlıklı şekilde yürütülmesini birinci öncelik olarak görmüştür. Bu dönemde ayrıca halkın ayakta kalarak savaştan zaferle çıkmak amaç olmuştur.

İkinci olarak TBMM hükümeti iç ve dış göçler ile oluşan mülteci- muhacir sürecinin yönetilerek, bu nüfusların yerleştirmesi konusuna önem vermiştir. Son olarak toplumun ihtiyaç duyduğu eğitim, sağlık gibi sosyal konular ve sanayi, tarım, hayvancılık gibi ekonomi kurumlarının üstünde durulmuştur.(Cengizkan,1954;13).

TBMM hükümeti ve Mustafa Kemal bu süreçle toplumun ihtiyacı olan sosyal-kültürel sorunların çözülmesini amaç edinmiştir. Ayrıca sanayi, tarım ve hayvancılık gibi ekonomik kurumların yeniden yapılandırarak yeni kurulacak devletin sağlam bir ekonomik temele oturtulmasını amaç edinmiştir. Bunun yanı sıra TBMM hükümetinin kurulması ile birlikte Ankara'ya yerleşen bürokrat ve Ankara şehrine yaşanan göç süreci ile birlikte gelen nüfusun yerleştirilmesine önem verildi.

Bu süreçte kentin fiziksel olarak planlanmasına savaş nedeniyle önem verilemedi. Fiziksel olarak kent planlaması 1926-27 yıllarına kalmıştır. Mustafa Kemal en başından beri Ankara – Kayseri ve Sivas üçgeni içerisinde bir yerin başkent olmasını planlıyordu(Tankut, 1990; 29). İstanbul'un yabancı işgalinden kurtulmasından sonra yeni devletin başkenti neresi olacak tartışmaları başlamıştır. 1923 yılında yeni başkentini tanıtmak için İstanbul gazetelerinin yazarlarıyla bir basın toplantısı düzenler. (Akgün, 1984; 230).

Bu toplantıda Mustafa Kemal yeni başkent ile ilgili olarak şunları söylemiştir:

Hükümet merkezi her türlü saldırı, hücum ve tehditten kolayca etkilenmeyecek kadar güvenli bir yerde ve ülkenin merkezinde olması gerektiğini belirtmiştir (Tankut, 1990; 29). Burada Mustafa Kemal'in üstünde durduğu iki nokta önem arz etmektedir. Her türlü hücum ve saldırıdan kolay etkilenmeyecek noktasında başkentini güvenliğini garanti altına alma çabası söz konusudur. Burada Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul'un denizden ve kısa süre içerisinde işgal edilmesinin etkisi söz konusudur. Hatta Mustafa Kemal'in başkent ile ilgili olarak yaptığı basın toplantısı incelendiğinde 'Bir geminin topundan telaşa düşülecek bir konumda hükümet merkezi olamaz' şeklindeki söylemi dikkat çekmektedir.(Arar,1969; 31).

İkinci nokta başkentini ülkenin merkezinde yer almasının temel nedeni ülkenin her yerine aynı hizmetin gitmesini sağlamaktır. Bununla hedeflenen amaç Anadolu'nun kalkınmasını sağlayarak küllerinden doğan güçlü bir Türk devleti yaratmaktır.

Bu nedenlerle Malatya mebusu İsmet paşa ve on dört arkadaşı 9 Ekim 1923 günü yeni yönetim merkezinin tez elden kurulması ve geliştirilmesi için 'Türkiye Devleti'nin idari merkezi Ankara'dır' diye bir kanun önerisi yapmış ve bunu Anayasa Komisyonuna sunmuştur (Tankut, 1990; 29). Buradaki amaç öneriyi anayasa metnine sokmaktır. İsmet Paşa'nın verdiği öneri mecliste kabul edilmiş ve Ankara başkent ilan

edilmiştir. Ankara'nın yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olduğu anayasaya 5 Şubat 1937 yılında kabul edilip resmi gazetede yayınlanması ile 1924 Anayasasına eklenmiştir.

4.2.2. Ankara'nın İlk Kent Planı: Lörcher Planı

Ankara'nın başkent olması ile birlikte savaştan çıkan kentin onarılmasına başlanmıştır. Devletin başkentlerinin birer simge olması nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olan Ankara'ya bu dönemde ayrı bir önem verilmiştir. Başkent olan Ankara'ya ayrı bir önem verilmesinin diğer nedeni başkent diğer şehirlere örnek oluşturmasını sağlayarak modern bir ülke kurma düşüncesidir. Bu nedenle Ankara'yı yeni devlete yakışır bir mekân haline getirmek için çeşitli çalışmalar ve şehir planları yapılmıştır.

Ankara kent planlaması sürecine giden yolda ilk adım 23 Ekim 1923 yılında İmar ve İskân Vekâlet'inin kurulması ve kurumun yayımladığı Ankara'nın planlanmasına ilişkin yazı olmuştur. (Cengizkan,1954;17) Bu belge incelendiğinde bir kent planlamasından daha ziyade savaştan çıkmış Ankara kentinin onarılması ve kentin yaşanabilir hale gelmesini amaçlamıştır. Bu belge ile birlikte 30 Aralık 1923 yılında kentin planlaması Keşfiyat ve İnşâ'ât Türk Anonim Şirketi'ne verilmiştir. (Cengizkan,1954;16).

İskân Vekâletinin Ankara'nın planlamasına ilişkin olarak yayımladığı belge incelendiğinde en önemli adımın Ankara kentine belediyelerin kurulmasıdır. Buna istinaden Ocak 1924 yılında Ankara Belediyesi'nin kuruluşu tamamlanmış olacaktır. Bu belgede öne çıkan diğer bir husus şehremaneti haritası zemin alınarak Ankara planı Bayındırlık Bakanı Vekili Muhtar Bey başkanlığında bir komisyonca hazırlanacaktır. Ankara'nın bilinen bugünkü ilk haritası Binbaşı Baron von Vincke'nin yaptığı 1838 tarihli haritadır. Bir diğer değinilen nokta konut yapımı ve yaşanan konut açığının giderilmesidir.

Bu süreçte Ankara şehri bürokrat, memur ve iş arayanların oluşturduğu bir göç dalgasına maruz kalmıştır. Yaşanan bu göç hareketiyle kent kalabalıklaşmış ve konut sorunu ortaya çıkmıştır. Bu sorunun giderilmesi için belgede bu konut açığının kapatılması için konut yapımı hakkında bilgiler de mevcuttur. Ayrıca bu belgede kentte yaşanan su sorunu, elektrik sorunu, cadde ve sokak yapımı, şehir içi ulaşım,

telefon iletişimi konuları ele alınarak şehri yaşanabilir bir kent haline getirilmesini amaç edinmiştir. Bunlara ek olarak belgede bu saydığımız düzenlenmelerin yapılması için gereken bütçe de eklenmiştir.

Yapılan tüm düzenlemelere rağmen Ankara'nın belediye yapılandırılması ile başkent formatına getirilmesinin başarısız olmuş, plansız şehir düzenlemesinden ders alınmış ve şehrin bir imar planı ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Ankara'nın Cumhuriyet Dönemi'nde yaptığı kent planlaması çalışmaları incelendiğinde ilk olarak Lörcher Planı(1924-1925) karşımıza çıkmaktadır. Ankara şehri üzerinde planlamalar yapılmasının ana nedeni yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti ilan edilmesidir. Başkent ilan edilen Ankara şehrini eski Osmanlı imajından kurtarmak, milli devlete geçişin simgesi olarak göstermek, diğer şehirlere örnek teşkil etmesini sağlamak aynı zamanda Batı yaşantısının doğabileceği modern bir kent oluşturmaktır. (Görmez, 2004; 40).

Ankara'nın ilk planı şehremini Mehmet Ali Bey zamanında ilki kale ve çevresini kapsayan eski şehir ve 1 yıl sonra yeni şehre ait olan iki plan Keşfiyat ve İnşaat Türk Anonim Şirketi'ne ısmarlanmıştır ve bu planlar müteahhit Mösyö Höyislere tarafından yapılmıştır. (Cengizkan,1954; 35).

Lörcher planının amaçları şu şekilde sıralanabilir: araç ve yaya faktörlerini göz önünde tutarak ana bir kent omurgası oluşturmak, kenti gelişme yönünü güney olarak planlamak ve Ankara kalesi merkez alınarak üç yönde yeni yapılaşma sağlamaktır.

Lörcher planın plan açıklama raporu incelendiğinde bu raporun pek çok açıdan ilk olduğu görülmektedir. Osmanlı döneminde kent için yapılan planlamalar o anki mevcut sorunları çözmek için yapılan kısmî çalışmalardır. Ankara için hazırlanan kent planlaması hem mevcut problemleri ortadan kaldırmak hem de sıfırdan bir kent oluşturmayı amaç edinen ve kısmi olmayan bir planlamadır. Rapor incelendiğinde ilkleri şu şekilde sıralayabiliriz:

İlk olarak yeni ve diğer Anadolu kentlerine örnek olacak bir kent oluşturmak amaç edinilmiştir. Bu amaçla raporda kentin su kaynaklarına olan mesafesi ve su sağlama kaynakları, kentin ulaşım ve çağdaş ulaşım olan tren yolu olanakları, kentin endüstrisi ve endüstri kurma olanakları, kentin kendi içinde ulaşım niteliğini belirleyecek yol ağı, kentin bu planlama süreci ile birlikte oluşacak değişimi sağlık ve

kent estetiği açıdan düşünülmesi, modernleşme ile birlikte kentte bulunan açık alanların düzenlemesi, ayrıca kentte pazar yeleri, et kesimi için, hapishane, defin işlerinin yapılacağı alanların planlanması ve bunun yanı sıra kentsel estetiğın sağlanması gibi birçok konuda yol gösterici ve öğretici bilgiler bulunmaktadır. (Bayraktar, 2013; 24). İkincisi raporun bölümlerinde ilki Ankara kent tarihi açısından ilk kapsamlı Kent Tarihi yazımı örneğidir.(Cengizkan,1954;42). nc olarak Ankara kent planlama raporu kent planlarının neleri kapsaması gerektiği ve planlama sürecinde hangi yöntemlerin kullanılması gerektiği konusunda örnek niteliğindedir. (Cengizkan, 1954;42).

Bu raporda kent planlaması ile ilgili olarak ortaya konulan yöntemler yeni devletin diğer kentlerinde planlama süreçlerinde örnek teşkil etmiştir. Buradaki önemli husus Ankara kent planlamasının yapılma amaçlarından biri de kurulan yeni devletin diğer kentlerine başkenti örnek teşkil etmektir. Yapılan bu plan raporu ile birlikte bu amaca ulaşılmıştır.

Dördüncü olarak kentsel simgeselliğin nasıl oluşturulması üzerinde durarak kentsel mekânın kurulmasındaki anlam üzerinde durmuştur. Bu bağlamda kenti bir sanat gibi uyarlayarak bir yaratı olgusu oluşturulmuştur(Cengizkan, 1954;43). Bu tasarı eski şehir planı ile yeni şehir planının birleştirildiği ‘Yönetim Mahallesi’ çalışmasıyla tamamlanacaktır (Cengizkan,1954; 42). Bu çalışmada ayrıca ilk kez inşaat tarzı konusu ele alınmış ve bu doğrultuda kent planlamasına yeni bir perspektif getirilmiştir(Cengizkan,1954;42). Bu adım Ankara kentinde bir mimari tarz getirilmesi bakımından çok önemli bir adım oluşturmaktadır. Fakat planlandığı gibi gerçekleşmeyen göç hareketi ile birlikte yaşanan gecekondulaşma süreci Ankara kentinde bir mimari tarzın oluşmasını engellemiştir. Diğer bir ilk ise kentin insan gibi bir organik yapı olduğunu söyleyerek kentin insan bedenindeki gibi her türlü kentsel mekânları barındıran blėe ve mekânların oluşturulması gerektiğini raporunda belirtmiştir (Cengizkan,1954;43).

Bu bağlamda pazar yeri, mezbaha, mezarlık, sebze ve meyve bahçeleri, hapishane gibi alanların oluşturulması süreci gelişmiştir. Bu yaklaşımla insanın organik yapısı şehir planlanmasına uyarlanarak bir sentez oluşması sağlanmıştır. Kent planlamasının hazırlanmasında Bahçelievler (banliyö) yerleşme alanlarının oluşturulması ve kent planlamasının uygulanması ile birlikte Türkiye’de ilk kez

modern batı tarzının bu çalışma ile birlikte girdiğini gözlemliyoruz. Bu raporda yeni şehircilik anlayışının etkisi ile birlikte insan ve toplum sağlığına önem verilmiştir. Bunun etkisi olarak kent planında yeşil alanlar, yaşlılar için parklar, gençler için spor alanlarının oluşturulması amaçlanmıştır. Türkiye’de ilk olarak yeni şehircilik anlayışının Lörcher planı ile birlikte girdiğini görüyoruz. Yukarıda açıkladığımız raporla birlikte Türkiye’deki kent planlaması ile ilgili ortaya çıkan ilkler kentin bu çalışmayla birlikte bir bütün olarak ele alınmıştır. Bu rapor kenti hem fiziki hem de sosyal bir yapı olarak ele almıştır.

Lörcher planı ilk olarak eski şehir için tasarlanmıştır. Fakat bu dönemde uygulamasının doğal sonucu olarak kentsel alanların yeterince doyurucu olmaması nedeniyle hem eski şehir hem de yeni şehri kapsayan bir plan haline gelmiştir (Cengizkan,1954;57). Lörcher’in 1924 yılındaki eski planındaki var olan metinler üzerinde çalıştığı, yeni kent planlamasında ise kentsel mekân kaliteleri konusunda planlamalar yapıldığı görünür (Cengizkan,1954;84). Lörcher’in eski kent için yaptığı planda yollar, bölgeler ve kentsel mekân kaliteleri konularını irdelemektedir. (Cengizkan,1954;58) Şu anda Hipodrom, 19 Mayıs Stadyumu ve Atatürk Kültür Merkezi yapılan bölge Lörcher tarafından dinlence ve kültür amaçlı olarak tasarlanmıştır. (Cengizkan,1954;58) Bu durum Lörcher’in halk için kültürel ve açık alanlar konusuna önem verdiğini göstermektedir.

Bu dönemde yeni yol yapımı ve var olan yolların düzenlenmesi konusunda çalışmalar söz konusudur. Yol çalışmaları incelendiğinde Barok tarzının ürünü olan üçgenleme tekniği ile yapıldığı görülmektedir. (Cengizkan,1954;59) Bunun neticesinde Eski Ankara’nın tümünün ve Yeni Ankara’nın bir kısmının üçgen adalar şeklinde yapıldığı görülmektedir. Anafartalar Caddesi, Samanpazarı, Kazım Karabekir Caddesi, Hamamönü, Çankırı Caddesi, Dış Kapı, Denizciler Caddesi, Egemenlik Caddesi, Erzurum Caddesi, Bankalar Caddesi ve İstasyon Caddesi ile ilgili olarak çalışmalar yapılmıştır (Cengizkan,1954;59-61).

Lörcher’in bölge planlamaları ile ilgili çalışmalarına bakıldığında ilk planlanan alan Kale Önü Mahallesidir. Bu alanın ilk kez Lörcher planı ile birlikte planladığını görmekteyiz. Bölge planlamasında planlanan diğer alan İstasyon Caddesi iş bölgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Lörcher’in planına bakıldığında bugün Atatürk Kültür

Merkezi ve Hipodrom 'un bulunduğu alan, çağdaş Avrupa kentlerinde bulunan merkezi iş alanı olarak tasarlanmıştır (Cengizkan,1954;61).

Lörcher aynı zamanda, planında eski şehrin batısında hem kent estetiğini hem de çağdaş ve kamusal insan sağlığının geliştirilmesi amacıyla bu alanda şehir parkı, şehir bahçesi ve spor alanı oluşturulmasını önermiştir (Cengizkan 1954;61). Önerilen bu çalışmayla eski Ankara'da bulunan kalenin konumu daha önemli hale gelecektir.

Lörcher planında önemsenen diğer iki konu, mezarlık alanı ve pazar yeridir. Bu bağlamda eski mezarlık alanları imara açılmış, Cebeci asri mezarlığı da bu çalışmada ortaya çıkmıştır (Cengizkan,1954;63). Lörcher'in eski Ankara için Ulus bölgesinde önerdiği Millet Meydanı, Hükümet Meydanı, İtfaiye (Tiyatro) Meydanı, Gazi Meydanı, Yıldız Meydanı ve Hacı Bayram Meydanı dikkat çekmektedir (Cengizkan, 1954; 63-69).

Yeni şehrin oluşumu tarihsel perspektifte incelendiğinde sadece Lörcher planı kapsamında ilerlemediği göze çarpmaktadır. Lörcher planı ile önerilen tek ya da iki katlı bahçeli evlerin yanı sıra özel yatırımcılar tarafından yapılan alt yapı, eğitim ve alışveriş işlevli yeni yapılaşma ve kamu eliyle yapılan devlet kuruluşlarının varlığını da görmekteyiz (Cengizkan,1954;70-73).

Lörcher eski kent planlamasına benzer olarak yeni kent planlamasında da meydan alanlarının oluşturulmasını önermiştir. Bunlar Cumhuriyet ya da Kurtuluş (Bugünkü Kızılay) Meydanı, Sıhhiye Meydanı, Zafer Meydanı, Millet (Ulus) Meydanı, Lozan Meydanı, Tandoğan Meydanı ve Cebeci Meydanı'dır (Cengizkan,1954;75-63).

Çalışmanın başında da belirttiğimiz gibi Lörcher kent planlamasında, kentsel mekân alanlarının kaliteleri üzerinde durmuş ve ikinci kent planında bu konuyla ilgili önerilerde bulunmuştur. Barok tarzına bağlı kalarak Bahçeşehir yani tek katlı ya da iki katlı bahçeli evlerin olduğu mimari yapılaşmanın yanı sıra göletler, kent bahçeleri, kiralık bahçeler, yeşil yürüyüş bantlarından oluşan Ankara'da yaşayan halkın nefes alabileceği alanlar önermektedir (Cengizkan,1954;84).

Lörcher planının kattığı diğer bir yenilik kentsel mekânda bölgeleştirme önerisidir. Lörcher yönetsel yapıların, eğitim yapılarının, sağlık yapılarının bir

yerleşke biçiminde tasarlanmasını planında kurgulanmıştır (Cengizkan, 1954; 8). Buna örnek olarak yönetim şehrin merkezinde bakanlıklar semtinin oluşturulmasıdır.

Lörcher planı ile ortaya konulan tek ya da iki katlı bahçeli evlerin yapılması ile birlikte birbirinden kopuk, her ailenin kendi kabuğuna çekildiği bir yapı ortaya çıkmıştır. Fiziksel olarak yaşanan bu yapaylık, aynı zamanda sosyal çevrede de kendisini göstermiştir. İlişkilerde de yaşanan yapaylaşma ve yabancılaşma ile birlikte Ankara’da eski kent ile yeni kent arasında farklılıklara neden olmuştur. Yeni şehir ile eski şehir arasında yaşanan bu kopuklukla yeni şehir Türkiye gerçeklerinden kopmaktadır.

Bu dönemde beklenen nüfus artışından daha fazla yaşanan nüfus artışı ile birlikte konut sorununun çözümü için Lörcher planı yetersiz kalmıştır. 1919 yılında şehrin nüfusu 20.000 civarında iken, 1928 yılında 107.641 kişiye ulaşmıştır. 9 yılda Ankara nüfusu beş katına çıkmıştır. Bu nedenlerden 1924-1925 Lörcher planına karşı bir hoşnutsuzluk ortamı oluşmuştur.

4.2.3. Ankara’da Jansen Planı

1923-1927 yılları arasında hem parlamento hem de basın Ankara şehrinin estetiği üzerine tartışmalar yapmış ve eleştirilerde bulunmuştur (Tankut, 1990; 40). Toplumun bu konuda eleştiriler yapması o dönem toplumun kentin kirliliğine karşı duyarlı olduğunu gözler önüne sermektedir. Parlamentoda yapılan tartışmalarda meclis üyelerinin henüz mülkiyet sahibi olmaması yapılan eleştiri ve tartışmaların tarafsız ve bilimsel olmasını sağlamıştır.(Tankut,1990; 40). 1927 yılında imar planı için Şehremaneti tarafından istek listesi yayınlanmıştır. (Tankut, 1990; 42). Bu istekler listesinin yayınlanması bize ilk olarak Ankara şehremanetinin ve yeni kurulan devletin yöneticilerinin bir imar planından ne beklediklerini ve imar planlarında hangi hususlar üzerinde durarak şehir planlaması yaptıklarını göstermektedir.

İkinci önemli husus Ankara kent planı, az ve belirsiz veriler ile kentsel gelişme stratejilerden ne kadar yoksun olduğunu göstermektedir. (Tankut, 1990; 42) Kriterler incelediğinde 50 yıllık süreçte kent nüfusunun 250.000 ile 300.000 arasında olacağı belirtilmiştir. Nüfus kestirimi yapılabilmesi için 50 yıllık süreç çok uzun bir süreçtir. Bu veri tam sağlıklı bir tanımlama yapmamaktadır. İstekler listesinde hem eski şehir planlaması hem de yeni şehir planlaması hakkında maddeler bulunmaktadır.

Belirlenen kriterler ışığında Ankara şehir planı için bir yarışma düzenlenmiştir. Bu yarışma Türkiye kent planlama tarihinde bir ilk oluşturmaktadır.(Tankut, 1990; 58). Ankara belediyesi tarafından açılan bu yarışmaya Alman Hermann Jansen, Joseph Brix ve Leon Jausseley katılmıştır. (Tankut, 1990; 46). 1927 yılında yarışmaya katılan üç yarışmacı yerinde incelemeler yapmış ve belediyeden sözlü ve yazılı verilerini alarak planlarını hazırlamak üzere ülkelerine geri dönmüştür.(Tankut, 1990; 47).

Her yarışmacıdan ülkelerine döndükten sonra hemen bir buçuk ay sonra kendilerine verilen 1/2000 ölçekli üç haritayı kaynak alan ‘mıntika inşaat planı’ oluşturarak büyükelçiliğe teslim etmeleri istenmiştir. (Tankut, 1990; 47). Bunun nedeni Cumhuriyet’in kurulmasından sonra konut sıkıntısı nedeniyle her yerde mantar gibi çoğalan yapılaşmanın yönlendirilmesini sağlamaktır.

Planlama, bir belediye planlaması olarak görülmemiş kentin yeni devletin başkenti olması nedeniyle bir devlet meselesi olarak kabul edilmiştir. Planın hazırlanması için yarışmacılara verilen bilgiler ve yaptıkları araştırmalar yeterli gelmemiştir. Ayrıca Ankara’da kısa zaman dilimlerinde bina yükselmekte, her gün yeni bir yapılaşma meydana gelmekte ve her gün yeni yollar açılmaktaydı. Bu yüzden çıkarımlar yaparak sağlıklı bir kent planı oluşturmak zorlaşmaktadır. Bu konuda içeriden bilgi almaya çalışan tek yarışmacı Hermann Jansen olmuştur. Hermann Jansen bu durumu kabullenmeyerek içeriden bilgi almak için yollar aramıştır.(Tankut, 1990; 50)

Yarışma ile üç mimardan gelecek kent planlarından hangisinin seçileceğini belirlemek için 26 kişilik bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyonda asker, gazeteci, doktor, milletvekili, akademisyen, müteahhit bir çok alandan kişiler bulunmaktadır.(Tankut, 1990;52)

Jüri değerlendirmesi için 26 kişilik komisyon operasyonel bulunmadığı için altı kişilik bir alt komisyon kurulmuştur.(Tankut, 1990; 52). Bu altı kişilik komisyon mühendis Mithat, mühendis Asaf, gazeteci Falih, eski İzmir Belediye Başkanı Aziz, mühendis Ziya ve mühendis- mimar Cemal bulunmaktadır.(Tankut, 1990; 52-53). Oluşturulan bu 6 kişilik komisyon belirttikleri ölçütler listesine göre gelen planları değerlendirerek Jansen planını birinci olarak seçmiştir.

1929 yılında ön uygulama döneminde planların kesinleşmemiş olması, parasal sıkıntıların mevcut olması, imar planları ve kadastro ile ilgili yasal mevzuatların

yetersiz olması ve teknik personel bulunmaması sorunlarıyla karşılaşmıştır. (Tankut, 1990-88).1932 yılında planın kabul edilmesiyle birlikte literatürde kritik dönem olan uygulama dönemine geçilmiştir (Tankut, 1990-105).

Ankara kent planlama tarihi incelendiğinde 1932-39 yılları Ankara imarının en planlı yıllarıdır (Tankut,1990;105). Jansen Ankara kent planlaması çalışmasında Site'den etkilenmiştir (Tekeli,1980;12). Site'ye göre şehirlerin kademeli olarak, kendiliğinden gelişmesi gerektiğini savunur. (Özer, Başkurt,2017;78).

Aynı zamanda şehir mekânlarında yeşilliği ikiye ayırmıştır. Sıhhi yeşillik büyük kent parçaları halinde ve trafikten fiziksel anlamda ayrılmıştır. Dekoratif yeşillik ise birçok insanın görebileceği yerlerde, kesişim noktalarında su öğeleri içerir (Özen, Başkurt,2017;78).

Jansen, Ankara kent planında Ankara'yı bahçeli evlerden oluşan semtler ve açık olan alanlar olarak tasarlamıştır (Özer, Bozkurt,2017;78). Bu yeşil alan sisteminde göller, nehir, vadi, orman kentsel alanlar yeşil sistemle entegre edilmiş, vadideki parklar, spor salonları ile düşünülmüştür.

Jansen kent planında kentte oluşacak nüfus artışını da göz önünde tutarak şehir dışında konut yapılabilecek alanları da işaretlemiştir. (Özer, Bozkurt, 2017; 78) Jansen, yaptığı planın başarılı olması ve sürdürülebilmesi için planlamanın kontrollü şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla güçlü bir yönetim teşkilatının oluşturulması ve toprak, arsa vurgununun durdurulmasını önermiştir. (Özer, Bozkurt,2017;78).

Jansen planı iki ana kartelden oluşmaktadır. Ulus, ticaret merkezi olarak varlığını sürdürecekt fakat yönetim merkezi Yenışehir'e taşınacaktır.(Şahin, 2013; 43). Ulus yakınındaki Bentderesi bölgesi sanayi bölgesi olarak planlanmış ve bu bölgede işçi mahallerinin kurulması öngörülmüştür(Şahin, 2013; 43). Çankaya'ya doğru giden Atatürk bulvarının iki yanına kamu yapıları ve konutlar yapılması planmış bu alan memur mahalleleri olarak öngörülmüştür(Şahin, 2013; 43).

Jansen planı ile ilgili kaynaklar incelendiğinde Jansen ile Atatürk arasındaki bir diyalogdan bahseder. Diyaloga göre Jansen Mustafa Kemal Atatürk'e kent planlanmasının ciddiye alınması gereken bir iş olduğunu belirtir ve yaptığı planın uygulanmasının tam olarak mümkün olup olmadığını sorar.

Mustafa Kemal Atatürk cevaben Kurtuluş Savaşı zaferini hatırlatır ve yeni bir devlet kuran bir iradenin bu planı uygulamasının zor olamayacağını belirtir. Ayrıca Falih Rıfkı Atay bir yazısında planın tıkanması ve işlerliğini kaybetmesi ile birlikte plandan imzasının silinebileceğini belirtmiştir.(Yavuz, 1981; 29).

Açıklamalardan anlaşılacağı üzere Jansen planı Ankara’da tam olarak uygulanamamıştır. Bunun en büyük nedeni Jansen planına göre nüfusun elli yıl sonra ulaşacağı sayıya 1950 yılında ulaşmasıdır. Bu nüfus beklenmeyen nüfus artışı plana göre elde bulunan iş ve konut stoku nüfusun ihtiyaçlarını karşılamamıştır. Bu süreçle beraber Ankara kale çevresinde gecekondu yapıları oluşmaya başlamıştır.

Jansen planının bu dönemde sekteye uğramasının bir diğer nedeni ise bu dönemde imarla ilgili kanuni bir metnin bulunmamasıdır. Daha sonrasında imarla ilgili kanuni düzenlemeler yapılmış fakat bu düzenlemeler yasa olarak değil yönetmelik olarak kendisini göstermiştir.

Jansen planından istenilen neticenin alınamamasının bir diğer nedeni 1929 yılında yaşanan ve Türkiye’yi de etkileyen ekonomik buhrandır. İmar planlarının uygulanmasını sağlayacak en önemli etken kamulaştırmadır. Bu süreçte ekonomik durum nedeniyle kamulaştırma en aza indirilmiş aynı zamanda kamulaştırma yapılan alanlarda ödemeler yapılamadığı için kamulaştırmalar iptal edilmek zorunda kalmıştır.(Tankut, 1990; 141).

Planın başarısızlığa uğramasının bir başka nedeni de uygulama döneminde hazır bulunan haritaların tam olmaması ve kadastro haritalarının eksik olmasıdır (Tankut, 1990; 142). Bu durum planı hazırlayan Jansen’in bilmediği verileri göz ardı etmesine ya da planın hazırlanma sürecinde mekânla ilgili gerekli detaylara girememesine neden olmuştur.

Bunlara ek olarak bu dönemde kamu kuruluşlarının sahip oldukları arsaların yerinin bilinmemesi, plana etki edecek konularda Jansen ’den bilgi almamaları, planda belli amaç için ayrılmış olan alanların başka amaç için kullanılması nedeniyle plan varlığını sürdürememiştir.

4.3. Ankara'nın 1950-1980 Yılları Arasında Kentleşme Süreci

4.3.1. 1950-1980 Yılları Arasında Türkiye'de Kentleşme

Kentleşme süreci Türkiye için geç kalınmış bir süreçtir. 2020 yılında dahi kentleşme sürecinin Türkiye kentleri için tamamlandığı söylenemez. Ayrıca Türkiye'de kentleşme süreci sanayileşme ile desteklenmemektedir. Kentleşme süreci Türkiye'de diğer ülkelere göre çok daha hızlı yaşanmıştır. Türkiye'de yaşanan kentleşme sürecinin planlı ve doğru şekilde yaşanamamasının temel sebebi savaş döneminde yaşanan ve 1950'li yıllarda Türkiye'nin özellikle büyük kentlerine yaşanan hızlı göç olgusudur.

1930'lu yıllarda Türkiye'de yaşanan devletçi politikalarla, sanayileşme, karayolu ve demir yolu yapımı kentleşme sürecini etkilemiştir. Bu yıllarda Türkiye'de tarımda makineleşmenin başlaması, ulaşım imkanlarının artması, kentlerde sanayileşme sürecinin başlaması kırdan kente göçün hızlanmasına neden olmuştur. Bu dönemde yaşanan göç hareketinin büyüklüğü, Ankara kenti için sorun teşkil etmemektedir.

Kent yönetimi açısından bakıldığında belediye kurumunun sadece kentsel alanlara özgü olarak kurulmaya başladığı görülmektedir(Görmez, 2004; 11). 1930 yılında yürürlüğe giren 1580 sayılı Belediye Kanunu yürürlüğe girene kadar belediye kurumunun Ankara, İstanbul gibi büyük kentler haricinde az sayıda bulunduğu görülmektedir (Görmez, 2004; 11).

Türkiye'de kentleşme sürecinin dönüşümünü etkileyen gelişmeler 1940'lı yıllarda yaşanmıştır. Bu dönemde Türkiye ABD'den ekonomik gelişme sürecini hızlandırmak için Marshall Yardımlarını almıştır. Marshall planının Türkiye'de ekonomik, siyasi ve sosyal sonuçları olmuştur. Marshall planının kabul edilmesi ile birlikte devletçilik politikası terk edilmeye başlanmıştır. Marshall planı Türkiye kentlerinde meyvelerini 1950'li yıllarda vermeye başlamıştır.

Bu dönemde tarıma traktör girmiş, savaş döneminin bitmesi ile birlikte nüfus artmış, haberleşme ve ulaşım imkânları artmış, sanayileşme yaşanmıştır. Yaşanan bu gelişmeler Türkiye'de kırdan kente göçün temel nedenleri olmuştur.

İlerleyen dönemlerde yaşanan bu göç hareketinin tahmin edilememiş ve kent planlamalarına dâhil edilememiş olması Türkiye’de kentsel sorunların temel nedeni olmuştur.

1950’li yıllarda yaşanan göç hareketinin sanayileşmeden daha hızlı olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca bu dönemde radyonun kırsal alanlarda kullanılmaya başlanması kırsal kesimde yaşayan halkın büyük kentlerden haberdar olmasına neden olmuştur. Bu gelişme kırsal kesimde kentsel alanlara özenilmesini de beraberinde getirmiştir. Kırdan kente göç eden halkın kendi memleketinde kırsal alanda yaşayan halkı kentlere özendirmesi ve büyük kentler için taşı toprağı altın mantığının gelişmesine sebep olmuştur.

Miras yoluyla tarım alanlarının bölünmüş ve küçülmüştür. Bunun yanı sıra köyde çiftçi olarak çalışacak halk tarım ile ilgili yeterli bilgi ve donanımına sahip değildir. Yeterli donanımın bulunmaması araziden alınacak verimi en aza düşürmektedir. Bu nedenlerden, tarım alanları ailelerin yaşamını idame ettirecek kadar gelir getirmemesine sebep olmuştur. Yeterli gelir elde edilememesi de göç nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

1950’li yıllarda kente göç eden nüfus için yeterli konut bulunmamaktadır. Kentlerde yeterli iş kollarının oluşamaması nedeniyle işsiz nüfus ortaya çıkmıştır. Bu işsiz nüfus işportacılık, dilencilik gibi yeni mesleklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kentler için öngörülemeyen bu nüfus eğitim, sağlık, altyapı gibi sosyal, ekonomik ve kültürel yetersizliklere sebep olmuştur.

4.3.2. Ankara Kentinin 1950 – 1980 Yılları Arası Nüfus Özellikleri

Ankara kent nüfusu incelendiğinde, nüfusun hızlı bir şekilde dışarıdan gelen göçlerle arttığı görülmektedir. Bu göçle artan nüfus Ankara’nın nüfus yapısının heterojenleşmesine neden olmuştur. Çünkü nüfus artışı, doğumla artan nüfustan ziyade göç hareketinin sonucudur. Göçle birlikte Ankara’ya yerleşen nüfus, aynı zamanda kırdaki alışkanlıklarını da beraberinde getirmiştir. Ancak, kente yerleştikten sonra kentte doğan üçüncü kuşaklar, kent hayatı alışkanlıklarını tam anlamıyla özümsemiştir. Kente göç eden kişilerin kent hayatını özümseme süreçlerinin uzun olması, Ankara kentinde büyük sorunlara yol açmıştır.

Ankara’da nüfusun büyük bir bölümü, bu dönemde hizmet sektöründe faaliyet göstermektedir. Bunun temel sebebi, Ankara’nın başkent olma süreciyle bir memur kenti olmasıdır. Sanayi gelişmekte fakat hizmet sektörünün önüne geçememektedir. Ankara kenti bu dönemde Sjoberg’in ayrımını yaptığı sanayi sonrası gelişmekte olan ülkelerde rastlanan geçiş dönemi kentlerine benzediği gözlemlenmektedir (Görmez,2004;38).

Nüfus yapısında heterojenleşme ve göç hareketiyle ortaya çıkan sorunlar Ankara’yı kent kimliği perspektifinde etkilemiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Ankara için önemli çalışmalar yapılmıştır. Jansen planı ile birlikte bu çalışmalara hız verilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Ankara için bir kent kimliği oluşturulmuştur. Yaşanan göç dalgası ile birlikte Ankara kent kimliği belirsiz bir şehre dönüşmüştür.

4.3.3. 1950-1980 Yılları Arasında Ankara’da Yeni Kent Merkezi Oluşumları

Kentleşme sürecinde kültürel yapılanma ile mekânsal yapılanma arasındaki ilişki göz ardı edilemez. Mekânsal yapılanma ile kültürel yapılanma sürekli etkileşim içerisinde olup kentin yapısında önemli değişikliklere neden olmuştur.

Ankara Cumhuriyet yıllarında bir ulus-başkent olarak tasarlanmıştır. Cumhuriyet’in kurulması ile birlikte İstanbul’daki eğitimli, kentsel değerlere sahip, varlıklı aileleri Ankara’ya yerleşmiştir. Ankara’ya yerleşen kesim, Ankara’yı diğer kentlere örnek olacak bir kent yaratma çabasıdadır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında Kurtuluş Savaşı’nın da merkezi olan, Ulus merkezli kent çalışmaları yapılmıştır. Hem Lörcher planı, hem de Jansen planı incelendiğinde kent merkezi olarak Ulus planlanmaktadır.

1940’lı yıllarda başlayan ve 1950’li yıllarda hızlanan kırdan Ankara’ya göç hareketi kentte birden çok kent merkezinin oluşmasına neden olmuştur. 1950’li yıllarda Ulus ve kale etrafında kırdan gelen nüfus gecekonduları inşa etmeye başlamıştır. Mekânsal değişimle birlikte kültürel değişim de kendisini göstermiştir. Kent merkezi olarak planlanan Ulus, kentsel değerlerden uzaklaşmaya başlamıştır. Bu süreç akabinde 1960’lı yıllarda Ulus köylü ve işçiler mekânı olarak yeniden şekillenmeye başlar. Eski kentliler Kavaklıdere ve Esat’tan başlayarak Gaziosmanpaşa ve Çankaya semtlerine doğru yönelirler (Görmez,2004;42).

İlk yıllarda gecekondulaşma kırdan gelen nüfusun kente yumuşak inmesini sağlayan bir tampon görevindedir (Görmez,2004;42). Yaşanan gecekondulaşma aflarıyla birlikte ikinci kuşaktan itibaren gecekondulaşma kentte sorun teşkil etmeye başlamıştır. 1980’li yıllarda eski kentliler Kızılay’ı bırakarak farklı mekânlara çekilmeye başlamıştır. Ankara bu süreç ile birlikte çok merkezli ve çok kültürlü bir kent yapısıyla karşı karşıya kalmıştır.

4.3.4. 1950-1980 Yılları Arasında Kent Planlamasındaki Gelişmeler

Ankara İmar Müdürlüğü Jansen planının uygulanamaz hale gelmesiyle 1955 yılında yeni imar planı için uluslararası bir yarışma açmıştır (Görmez,2004;64). Bu yarışmayı, Raşit UYBADİN ve Nihal YÜCEL tarafından hazırlanan plan kazanmıştır (Görmez,2004;64). İlerleyen zamanlarda görülecektir ki Jansen planında yapılan hatalar tekrar edilmiş ve plan uygulanamamıştır. Bu planda 2000 yılında 750 bin civarında olması beklenen Ankara nüfusu 1965 yılında bu sayıyı çoktan geçmiştir(Görmez, 2004; 64).

1969 yılında Ankara Metropolitan Alan Nazım Plan Bürosu kurulmuştur. 1970’li yıllarda Ankara’da içinde olmak üzere kentleşme problemlerinin çok büyük boyutlara ulaşması ile birlikte hem yerel yönetimler hem de merkezi idare bu alanda çalışmalar yaparak, tedbirler almaya başlamıştır. 1977- 1980 yılları arasında belediye bünyesinde Planlama birimi oluşturulmuştur (Görmez, 2004;64).

Ankara kent planlaması ile ilgili yasal düzenlemeler ve mevzuatlar gözden geçirildiğinde bazı durumlar göze çarpmaktadır. Yasal düzenlemeler ve mevzuatlar arasında çelişkiler, karşıt olan düzenlemeler bulunmaktadır. Örneğin; 775 sayılı Gecekondulaşma Kanunu ile gecekondulaşma önleme bölgesi alanlarında Bayındırlık ve İskân Bakanlığı yetkili kılınmış fakat 3811 sayılı kanunla gecekondulaşma önleme bölgesi alanlarında belediye yetkili kılınmıştır.

Ankara’daki kent planlama sürecinin doğru ve istikrarlı devam etmesi için bazı önlemler alınmalıdır. En başta imar planlamaları ile ilgili çerçeve bir yasa yapılmalı ve diğer yasal düzenlemelerin bu yasa çerçevesinde, bu yasaya uyumlu olarak hazırlanması gerekir.

Planın hazırlanma ve onama yetkisi olabildiğince tek elde toplanmalı ve Büyükşehir Belediye Başkanı’na verilmelidir (Görmez, 2004; 65). Kent planlaması

sürecinde sivil toplum kuruluşlarının ve halkın görüşü alınmalıdır. Planlama sürecinde halkın ve sivil toplum kuruluşlarının yaşadıkları kentin planlamasında söz sahibi olmasını sağlamalıdır.

Kemal Görmez Ankara kenti üzerine yaptığı çalışmada büyük kentlerin planlama sürecinin 2 kademeli olması gerektiğini savunur(Görmez, 2004; 66). Kentin stratejik ve nazım planını büyükşehir belediyesince, bu planlamalara uygun imar planları ilçe belediyeleri tarafından hazırlanmalıdır(Görmez, 2004; 66). Aynı zamanda ilçe belediyelerince hazırlanan bu planlar büyükşehir belediyeleri tarafından onaylanmalıdır(Görmez, 2004; 66).

4.4. Ankara’da 1950 – 1980 Yılları Arasında Yaşanan Sorunlar

Bu yıllarda Ankara’da yaşanan en büyük sorun 1923-1950 yılları arasında başlayan ve hızla yayılan gecekondulardır. Gecekondu; kendisine ait olmayan araziler üzerinde imar kanunlarına aykırı olarak sağlık koşullarına uygun olmayan ve alelacele yapılan derme çatma yapılardır (Yörük, 1965; 11). Bu yapılar Ankara’da özellikle 1940’lı yıllardan sonra dar gelirli ailelerin barınma alanı olmuştur.

Gecekondu mahallelerinde yaşayanlar, kent hayatından ziyade kırsal hayatı devam ettirmektedir. Bu alanlarda bir cemaat hayatı yaşanır. Burada yaşayan toplumlar geniş aile olarak yaşarlar. Bu topluluklarda kadınlar iş hayatında yer almaz, hayatları daha ziyade ev ve tarla arasında geçmektedir. Bu alanlarda yaşayan erkekler uzmanlaşmış işlerde değil daha ziyade vasıfsız işlerde çalışmaktadır. Gecekondu bölgeleri altyapı hizmetlerinden yoksundur. Bu durum burada yaşayan insanların sağlığı açısından olumsuz etki oluşturmaktadır.

Kültürel olarak gecekondu bölgelerinde yaşayanların kente intibakının sağlanması sıkıntılı bir süreçtir. İlk kuşak olarak bu alanlara yerleşenlerin okuma yazma oranı çok düşüktür. Bu durum kent kültürünü öğrenmeleri ve kente dair müesseseleri benimsemesini zorlaştırmaktadır. Yapılan araştırmalara göre gecekondu bölgelerinde ancak üçüncü kuşakta kente intibak sağlayabilir. Kültürel olarak yaşanan bu durum kentliler ile kente intibakı sağlamaya çalışanlar arasında kültürel çalışmalar ortaya çıkarmaktadır.

70’li yılların sonlarına doğru ulaşım yavaş yavaş bir sorun haline gelmeye başlamıştır. Bununla birlikte banliyö treni ve belediye otobüsü uygulaması

başlamıştır.(Görmez,2004;69). 1970’li yıllarda dolmuşçuluk ve taksicilik uygulamalarıyla sorun bertaraf edilmeye çalışılmıştır.(Görmez,2004;69). Aynı zamanlarda bireysel araç kullanımının başlaması ve kentte bu araç sayısını kaldırmış, ulaşım ağının olmaması sorunu daha da derinleştirmiştir. 1979 yılında körüklü otobüslerin halkın hizmetine sunulmasıyla sorun giderilmeye çalışılmıştır. Günümüzde Ankara’nın trafik sorunu halen devam etmektedir.

4.5. 1980 ve Sonrasında Türkiye Kentleşmesindeki Gelişmeler

1980 yılına gelindiğinde Türkiye’de bulunan özellikle büyük kentler büyük bir çıkmazın içerisinde bulunmaktadır. Bu sorunlar 1980’li yıllar Türkiye için her alanda dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olmasına sebep olmuştur. Türkiye 1973 yılında yaşanan Petrol Krizi ve Türkiye’de yaşanan koalisyon hükümetleri ve 1980 darbesi sonrasında liberalleşme çabalarına başlamıştır. Liberalleşme geçilmesi ile birlikte dönem hükümetinin kentsel sorunlara ve kentleşme sürecine bakışını değiştirmiştir(Görmez, 2004; 13).

1980 yıllarda Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde başlayan terör olayları Türkiye kentleşmesinde önemli etkiler yapmıştır(Görmez, 2004; 13). Bu dönemde yaşanan terör olayları nedeniyle ölüm korkusu, yaşanan çatışmalarla kentlerin ekonomik, sosyal ve kültürel olarak yaşanamaz hale gelmesi yeni bir göç hareketinin nedenleri olmuştur. 1940’lı yıllarda yaşanan göç hareketinden farklı bir olgu olmuştur. Bu şehirlerde yaşayan halk büyük kentlere göç etmiştir. Bu göç büyük kentlerde var olan sorunların daha da artmasına neden olmuştur.

Liberalleşme süreci ve yaşanan yeni göç dalgası ile birlikte gecekonduların alanlarına teslim olan büyük kentlerdeki gecekonduların alanları artmaya bu bağlamda kentsel sorunlar daha da çözümsüz hale gelmeye başlamıştır. Bu sorunlara çözüm olarak kentsel dönüşüm çalışmaları başlamıştır.

4.5.1. Kentsel Dönüşüm Kavramsal Çerçeve

1970 yıllarda başlayan ve 1980’li yıllarda etkisini gösteren liberalleşme hareketiyle birlikte üretim biçimi değişmiş, ekonominin yeniden yapılandırılması sürecine girilmiş hizmet sektörü gelişmeye başlamıştır. Bu gelişmeler kent yapısında da değişime neden olmuştur. Bu bağlamda kentler ulus kentten küresel kent yapısına evrilmeye başlamıştır. (Görgülü; 2009; 768).

Kentsel dönüşüm kavramı İngiltere ve ABD’de çok gelişmiş şehirlerin rahatsız edici kentsel problemlerin çözülmesi için planlanmış hükümet politikaları olarak karşımıza çıkmaktadır(Lam, 2003; 159). Kentsel dönüşüm kavramı kentlerde sosyal, ekonomik, kültürel ve çevresel sorunların yoğunlaştığı alanlarda çözüm sağlamak ve çözümü kalıcı hale getirmek amacıyla uygulanmaya başlamıştır.

Kentsel dönüşüm kentin gelişimine uygun olarak eskiyen kent kısımlarının yeniden inşa ve restore etmek, konut alanları, sanayi ve ticaret alanları, teknoloji parkları ve sosyal donatılar oluşturmak veya kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak amacıyla yapılan projelerdir. (Toptancı, 2010; 240) Kentsel dönüşüm sadece bozulmuş eski kent alanlarında yapılan bir çalışma olmayıp henüz yapılaşmanın olmadığı ve yapılaşması düşünülen alanlar içinde kullanılan bir yöntemdir(Gündoğan, 2006; 43).

Kentsel dönüşüm yitirilen ekonomik etkinliğin yeniden geliştirilmesi, işlemeyen toplumsal işlevlerin işler hale getirilmesi, toplumsal dışlanmanın yaşandığı alanlarda toplumsal bütünleşmenin sağlanması, çevre kalitesinin artırılması, ekolojik dengenin yeniden sağlanması olarak tanımlanabilir(Roberts, 2000; 17).

Kentsel dönüşüm çelişik ifadeler bulundurduğunu öne süren yaklaşım kentsel dönüşüm süreci ile birlikte küçük işletmelerin iflas edeceğini diğer yandan yüksek kalitedeki alanlarda büyük işletmelerin ve yüksek gelirli kişilerin oturacağını savunmaktadır. Bu durum kentin sadece bu alanlarını değil tamamını etkileyecektir.

Kentsel dönüşüm kavramı batıda 19. yüzyıldan itibaren uygulama alanı bulmuştur(Görgülü, 2009; 769). Kentsel dönüşümün ilk çıkışı plansız ve denetimsiz büyüyen özellikle büyük kentlerin yeniden yapılandırılması ve biçimlendirmesi olarak görülmüştür(Görgülü, 2009; 769). Türkiye’de kent planlamalarına kentsel dönüşüm kavramı 1970’li yıllarda girmiş, uygulama ise 1980’li yıllarda başlamıştır.

Kentsel dönüşüm sürecinin amaçları incelendiğinde sosyal, ekonomik, mimari gibi birçok amaç vardır. Genel amaç kentin hızlı bir şekilde değişmesiyle ortaya artan toplumsal, ekonomik, kültürel, altyapısal ihtiyaçlara uygun olarak kentin yeniden geliştirilmesidir. Kentsel refahın artırılarak yaşam kalitesinin artırılması ve ekonomik bakımından kalkınan bir şehir oluşturmak amaçlanır(Aydınlı,2012; 63). Kentsel dönüşümle birlikte toplumsal bozulmanın nedenleri araştırılmalı ve buna karşı alınacak tedbirler belirlenmelidir(Şişman, Kibaroglu, 20019; 2). Kentin tarihsel ve

kültürel yapısının korunarak gelecek nesillere aktarımını sağlamak bu yaklaşımın amacıdır(Aydın, 2012; 64).

4.5.2. Kentsel Dönüşüm Uygulama Biçimleri

Kentsel dönüşüm kent alanlarının yeniden düzenlemesi için kullanılan geniş bir kavramdır (Hall, Hubbard, 1998, 2). Bu başlık altında birçok kavramı barındırmaktadır. Bunlar;

- Yenileme
- Sağlıklaştırma
- Koruma
- Yeniden Canlandırma
- Yeniden Geliştirme
- Düzenleme
- Temizleme
- Boşlukları doldurarak geliştirme
- Tazeleme- Parlatma (Şişman, Kibaroglu, 2009; 2).

Mevcut durumların yapıları bakımından yaşama ve sağlık koşullarının iyileştirme olanağı bulunmayan yapıların tamamının ya da bir bölümünün ortadan kaldırılarak yeniden imar edilmesini yenileme denir (Keleş, 1998; 98). Amacı bugünün ve ilerisinin yaşama ve çalışma ihtiyaçlarını karşılamaktır (Lian, 1995; 43).

Sağlıklaştırma, taşınmaz kültür varlıklarının sokağa bakan cepheleri ile birlikte avlu duvarları, çeşme ve benzeri mimari elemanların özgün sokak dokusu ve kentsel mobilya ile birlikte korunması, sağlıklaştırılarak yaşatılması ve çağdaş yaşama katılmasının sağlanmasıdır (Çalış, Tan, Kuru, 2017;82).

Koruma, kentsel dokunun modern yaşama uyumlu hale getirilmesi kültürel maddi varlıkların topluma yararlı hale getirilmesidir(Cantacuzino, 1990; 26). Yeniden geliştirme, iyi hale getirilmesine imkan olamayan düşük gelire sahip kesimin konutlarının ortadan kaldırılması, kent mekanını yeni tasarı şekli içinde geliştirilmesidir.(10)Bu yöntem çok ciddi derecede bozulmuş ve korunacak değeri olmayan yapılar için tercih edilmeli ve konut sahiplerini kentin başka bir kısmına yerleştirilmelidir (Öngören, 2013; 21).

Yeniden canlandırma ekonomik, sosyal, ekonomik açıdan bir çöküntü dönemi yaşayan ya da çöküntü sonrasında terkedilmiş şeklide bulunan alanların tekrar hayata döndürülmesidir (Öngören, 2013; 21). Düzenleme, bir kentin toplumsal gelişmeye fayda sağlamak hedefiyle yerleşim yerinin fonksiyonu ile toprak kullanımı arasında ilişki kurmayı öngören kamusal bir eylem çeşididir (Keleş, 1998; 102).

Temizleme, kentin çöküntüye uğramış mekânın tamamen yıkılarak; yeni bir dokuyla yeniden inşa edilmesidir (Doğanay, 2014, 65). Boşlukları doldurarak geliştirme, bir alanda var olan dokuya yeni yapıların ve fonksiyonların inşa edilmesidir (Doğanay, 2014, 66). Tazeleme-Parlatma, peyzaj araçlarının ve kent araçlarının kullanımı ile tarihi yapıların yenden harekete geçirilmesidir (Doğanay, 2014, 66).

4.5.3. Kentsel Dönüşümün Tarihsel Gelişimi

Kentsel dönüşüm süreci 1950'lerden günümüze üç farklı dönemde incelenebilir.

İlk dönem göç hareketlerinin yoğun olarak yaşandığı 1950-1980 yılları arasındır. Bu dönemde ekonomide yaşanan liberalleşme süreciyle birlikte kent yapısında önemli değişimler yaşanmıştır.

Ekonomik büyüme, sanayileşme ile birlikte büyük kentlere yoğun göçler yaşanmıştır. Göç ile birlikte kentin boş alanlarında gecekondulu mahalleri kurulmaya başlanmıştır.

Gecekondulu alanları kent için sağlıklı alanlar oluşturmaya başlamıştır. Bu dönemde gecekondulu mahallerinin sağlıklaştırılması, apartmanlaşarak yeniden inşa edilmesi veya temizlenerek bu mahallere farklı grupların yerleştirilmesi şeklindeki uygulamalarla kendisini göstermiştir (Ataöv, Osmay, 2007; 58).

1980-2000 yılları arası ikinci dönemde büyük kentlerde iki ayrı gelişme önem taşır. Bunlardan ilki kent içinde ruhsatlı, ruhsatsız yapılanmalar ortaya çıkması, diğeri yerleşim alanları merkez dışına yayılmasıdır (Mutlu, 2007, 39). Bu dönemde gecekondulu ticarileştirilmiş, gecekondulu affına yönelik bir dizi yasa çıkarılmış, gecekondulu sahipleri ile devlet arasında pazarlık konusu olmuştur (Genç, 2014, 18).

Bu noktada artık çözüm kentsel dönüşümdür. Bu yıllarda kentsel dönüşüm projeleri sadece kent içi alanlarda değil, sanayi ve kıyı alanların da uygulanmıştır(Ataöv, Osmay, 2007; 59). Kentsel dönüşüm çalışmaları yaşam kalitesi

düşmüş ve riskli alanların yenilenmesi ve yeniden canlandırılması şeklinde yürümüştür (Ataöv, Osmay, 2007; 59). Bunlara ek olarak bu dönemde tarihi alanlarda soylulaştırma çalışmaları da yapılmıştır (Ataöv, Osmay, 2007; 59). Soylulaştırma kentin merkezi alanlarındaki çöküntü bölgelerinin yaşanılabilir hale getirilmesidir (Görmez, Bahçeci; 2018; 112).

Son dönem 2000’li yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde özel sektörle işbirliği gelişmiş ve kentsel dönüşüm ilk kez strateji olarak tanımlanmıştır (Genç, 2014, 19). Kentsel dönüşümün stratejik plan olarak ele alınmasıyla birlikte kent alanlarının farklı parçaları farklı kullanım alanları olarak dönüştürülmeye başlanmıştır (Ataöv, Osmay, 2007; 59). Ayrıca bu yıllarda tarihi kent alanları soylulaştırılmış, apartman alanları iyileştirilmiştir.

4.5.4. Kentsel Dönüşümün Boyutları

Kentsel dönüşüm sosyal, ekonomik, kültürel, yasal boyutlarıyla kapsamlı bir süreçtir. Kentsel dönüşüm sürecini temelde etkileyen 3 boyuttan bahsedebiliriz.

İlk boyut kentsel dönüşüm uygulanacak alanın sosyal boyutudur. Dönüşüm projesinin hazırlanacağı ve uygulanacağı alandaki halkın eğitim durumu, yaşadığı alandaki hoşnutluğu, gelmiş olduğu yer, gelenek ve görenekleri, eğitim durumu, kültürel özellikleri alınacak kararları etkilemektedir. Kentsel dönüşüm projelerinin hazırlanması ve uygulanmasında mahalle alanının ölçek alınması bir ilke olarak benimsenmelidir (Özden, 2006; 218).

İkinci boyut ekonomik boyuttur. Kentsel dönüşüm projelerinin hazırlanması ve uygulanması ilk başta çok maliyetli bir iştir. Proje kapsamında fayda maliyet analizi yapılmalı ve elde edilecek rant ortaya konulmalıdır. Fayda maliyet analizi sonucunda elde edilen rant bu maliyeti karşılayabilmektedir. Dönüşüm sürecinin tamamlanması ile birlikte hem alanın arsa olarak değerinin artması hem de burada yaşayan halkın daha iyi ekonomik şartlara sahip olmasını sağlamaktır. Bu süreçte özel sektör ile devlet arasında denge sağlanmalıdır. Bu dengenin yanı sıra devlet özel sektörü bu konuda teşvik etmelidir. Kentsel dönüşüm bir planlama işidir ve planlamadan ayrı bir biçimde düşünülemez. Kentsel dönüşüm hükümet politika ve programlarının somutlaşmış halidir (Özden, 2006; 218).

Üçüncü boyut hukuki düzenlemelerdir. Kentsel dönüşüm projeleri yasal düzenlemeler ile desteklenmelidir. Desteklenmediği takdirde uygulanabilirliği bir çıkmaza girmektedir. Bu konuda yapılan yasal düzenlemeler birbiri ile çelişmemeli, birbirini kapsar nitelikte olmalıdır. Özellikle Özel mülkiyet hakkından kaynaklanan sorunlar kentsel dönüşüm projelerinin hayata geçirilmesinde en önemli çıkmaz olarak görülür.(Özden, 2016; 218). Yasal düzenlemelerin bu çıkmazları çözüme kavuşturması önem arz etmektedir. Ayrıca bu yasal düzenlemelerle kentsel dönüşüm projelerinde sivil toplum kuruluşları, bu alanda yaşayan halk, yerel yönetimler söz sahibi olmalıdır.

4.5.5. Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Sürecinin Tarihsel Gelişimi

Türkiye siyasi tarihi 1980 darbe hareketiyle kesintiye uğramıştır. Darbe hareketinden sonra yapılan seçimlerle Anavatan Partisi iktidara gelmiştir. Bu dönmeden sonra liberal ekonomi benimsenmiştir. Bununla beraber kent alanlarının metropolitenleşmesi tekrardan gündeme gelmiştir. Bu gelişmelere kent perspektifinde baktığımızda bu döneme kadar yaşanan kent tahribatını ortadan kaldırma düşüncesi yerini kentsel yenileme sürecine bırakmıştır (Keleş; 2014; 108).

Kentsel yenilemeden kasıt şehirlerin merkezinde bulunan gecekonduların alanlarının düzenlenmesi şeklinde olmuştur. 1983 yılı ile 1988 yılı arasında gecekondular ve kaçak yapılar ruhsatlandırılmış ve bu alanlar yasal konut alanlarına dönüştürmek hedeflenmiştir. 1983 yılında çıkarılan 2805 sayılı kanun bunun en somut örneği olmuştur (Yenice; 2014; 82).

İmar afları ile beraber gecekonduların alanlarına tapu verilmiştir. 2000 yılına kadar geçen süreçteki temel amaç gecekonduların mülkiyet sorunlarının çözülmesi ve gecekonduların apartman tipi konuta dönüşümünü sağlamaktır (Yenice; 2014; 82).

Bu amaçlara serbest piyasa koşullarında özel sektör ile beraber karar verilmiştir (Yenice, 2014; 82). Ankara’daki Portakal Çiçeği Vadisi ve Dikmen Vadisi çalışmaları bu anlayışa örnek teşkil etmektedir(Yenice, 2014;82).

1983 yılında yürürlüğe giren Kamulaştırma Kanunu kentsel dönüşüm çalışmasının araçlarından biri olarak nitelendirilebilir (Yenice, 2014; 83). Kamulaştırma kararlarıyla devlet yararına olan gerçek, özel, tüzel kişilere ait taşınmazlar kamulaştırma bedeli karşılığında devredilmiştir. 1985 yılında yürürlüğe

giren 3030 Büyükşehir Belediye Kanununun ve 3194 İmar kanununun kentsel dönüşümü yönlendirici etkisi olmuştur (Yenice, 2014; 83).

Bu düzenlemelerle yerel yönetimlere planlama yetkisi verilmiştir. Yerel yönetimler bu düzenlemelerle belediyeler kentsel mekânın dönüşümü ve gelişiminde doğrudan söz sahibi olmuştur. Serbest ekonomi koşullarında yaşanan bu gelişmeler beraberinde kentlerdeki yapı yoğunluğunu daha da arttırmıştır (Yenice, 2014; 83). Kentsel dönüşüm sürecine etki eden diğer bir gelişme 1984 tarihli 2985 sayılı Toplu Konut Kanunun çıkarılmasıdır (Yenice, 2014; 83). Toplu Konut Kanunuyla konut ve gecekondular sorununa çözüm üretmektedir.

Ayrıca aynı yıl Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi kurulmuştur. 1990 yılında Toplu Konut İdaresi ayrı bir birim olarak kurulmuştur (Yenice, 2014; 83). Kanunun temel amacı dar gelirli aileleri konut sahibi yapmaktır. Kanunla ferdi ve toplu konut kredisi verilmesi, köy mimarisinin geliştirilmesi, gecekondular alanlarının dönüşümü, tarihi ve yöresel mimarinin korunması ve yenilenmesine yönelik çalışmalara kredi verilmesi amaç edinilmiştir (Yenice, 2014; 83).

Bu bağlamda hem gecekondular alanları üzerinde sosyal konutlar yapılmış hem de kent çeperinde yeni konut alanları oluşturulmuştur. 1996 yılında İstanbul'da yapılan HABİTAT 2 toplantısı ile hazırlanan rapor ve planlarla kentsel dönüşüm resmi olarak mevzuatımıza girmiştir (Keleş, 2018; 109).

1999 yılında yaşanan Marmara depremi kentsel dönüşüm alanında yasal düzenleme sürecinin başlamasına sebep olmuştur. Bu bağlamda 2004 yılında Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Kanunu tasarısı dikkat çekmektedir (Özden, 2009; 3). Bu kanun tasarısı 16.05.2005 tarihinde Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılması Hakkında kanun yürürlüğe girmiştir (Yenice, 2014; 84).

Yasayla il özel idarelerinin bünyesindeki alanlarda dönüşüm alanlarının belirlenmesi il genel meclisine, belediyelerde ise belediye meclisine bırakılmıştır (Yenice, 2014; 1984). Bu düzenlemeyle Toplu Konut İdaresi'nin ortak ya da tek başına düzenleme yapmasının temelleri atılmıştır (Yenice, 2014; 84).

2000'li yıllarda kentsel mekân için yapılan düzenlemelerden bir diğeri 5393 sayılı Belediye Kanunu'dur. Yasayla belediyelere kentin gelişimine uygun olarak,

eskiyen kent bölgelerini yeniden inşa etmek ve restore etmek; konut, sanayi, ticaret alanları, teknoloji parkları, sosyal alanlar oluşturma, deprem riskine karşı önlemler alma, kentin tarihsel ve kültürel dokusunu korumak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim planlamaları uygulama yetkisi vermiştir (Görmez, Bahçeci, 2018, 109).

Kentsel dönüşüm ile ilgili olarak 2012 yılında yürürlüğe giren 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi hakkındaki kanun, günümüzdeki en kapsamlı ve geçerli düzenlemedir (Genç, 2014, 20). Kanun metni incelendiğinde amacı afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışında riskli yapıların bulunduğu arsalarda ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı, güvenli yaşama çevrelerini de dâhil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemektir (Görmez, Bahçeci, 2018; 109).

Bu yasal düzenlemeyle kentsel dönüşüm yapma yetkisi Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na verilmiştir, fakat bakanlık istediği takdirde bu yetkileri belediyelere devredebilecektir (Görmez, Bahçeci, 2018; 109).

4.6. Ankara Kentinde 1980 ve Sonrasında Yaşanan Kentsel Gelişmeler

Jansen'in imar planı uygulanmasında yaşanan göçlerle ortaya çıkan konut sorununun çözümü için Ankara-Devlet Mahallesi ve Bahçelievler Yapı Kooperatifi doğru düşünülmüş uygulamalardır (Görmez, 2004; 89). Aynı zamanda Emlak Eytam Bankasının kurulması, konut kooperatiflerinin desteklenmesi bilinen diğer uygulamalardır (Görmez, 2004; 90). İlerleyen yıllarda Yenışehir ve Yenimahalle konut alanlarının oluşturulması alınan diğer ciddi önlemlerdir (Görmez; 2004; 90).

Ankara'da yeni devletin kuruluşundan sonra alınan bu tedbirler yeterli olmamıştır. Yapılan bu çalışmalar Ankara kentine yaşanan göç dalgasının ihtiyaçlarını karşılamamıştır. Sorunun çözümü için ikinci büyük konut hamlesi 1980'li yıllarda Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin girişimleriyle başlayan Batıkent Projesidir (Görmez, 2004; 90). Batıkent projesi başarısız olmuştur.

1980'li yıllara gelindiğinde gecekondulaşma Ankara için önemli bir sorun haline gelmiştir. Gecekondu mahallerinde altyapının, sosyal, ekonomik, kültürel imkânların yetersiz olması başlıca nedendir. Ayrıca gecekondu alanlarına yerleşen halkın kent hayatını benimsemek yerine kır hayatını kente taşımaları bu alanlarda sorunları daha da arttırmıştır.

Ayrıca ilk olarak 1955, 1960, 1970, 1980 yıllarında gecekondu imar afları yapılması kentte gecekondu alanlarındaki sorunların daha da artmasına neden olmuştur. Ayrıca yaşanan imar afları gecekondu mahallerinin daha da artmasına neden olmuştur. Kentin ortasında kır hayatının yaşandığı gecekondu alanları ortaya çıkmıştır. Bu sorunların çözümünü de kentsel dönüşüm projelerini gündeme getirmiştir.

1970’li yıllarda kentsel dönüşüm kavramı ortaya çıkmış fakat uygulamaları 1980’li yılları bulmuştur. Kentsel dönüşümün birçok çeşidi olmasına rağmen Ankara’da gecekondu mahallerinin ıslah edilmesi için soylulaştırma çalışmaları göze çarpmaktadır.

1980’li yıllara gelindiğinde Ankara’nın %70’i gecekondularda yaşamını sürdürmektedir. 2981 sayılı ‘Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak İşlemlerle ilgili yasa içerisinde kentsel dönüşüm kavramından bahsedilmese de bir kentsel dönüşüm kanunudur (Bahçeci, Görmez, 2018; 111).

Bu yasa ile birlikte yapılan çalışmalar incelendiğinde kentsel rantın yüksek olduğu alanlarda çalışmaların yapıldığı gözlemlenmektedir. Ankara’nın Balgat, Dikmen, Oran, Yıldız bölgelerinde kentsel rantın yüksek olduğu bu alanlarda kentsel yenileme çalışmaları başlamıştır. Fakat kentsel rantın az olduğu Altındağ, Mamak, Keçiören bu yasayla kentsel yenileme sürecine dahil edilmemiştir.

TOKİ’nin kurulması kentsel dönüşümüne yeni bir bakış açısı getirmiştir. Ancak TOKİ’nin gecekondu bölgelerinde yaptığı kentsel dönüşüm projeleri sadece fiziki alanın yenilenmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sadece fiziki yenileme yapılması kentin sorunlarına tam olarak çözüm getirmemektedir. TOKİ uygulamaları sonucunda fiziki değişiklikler kente uyarlanırken bu bölgelerde yaşayan nüfusun sosyal, kültürel, ekonomik yapılarında herhangi bir değişiklik söz konusu olmamaktadır. Sonuç olarak apartman dairelerinde oturan ve kır hayatının sosyal, ekonomik, kültürel yapısını hala devam ettiren bir toplum yapısı ortaya çıkmaktadır.

Kentsel dönüşüm araçlarından biri olan soylulaştırma çöküntü alanlarının ıslah edilmesi ile zengin nüfus için bu alanları cazibe merkezi haline getirmeyi amaçlar. Buradaki önemli nokta yapılan soylulaştırma çalışmalarıyla birlikte bölgedeki konut ve arsa fiyatları artar, ve zengin nüfus bu alanlara yerleşmeye başlar. Varlıklı nüfusun bu alanlara yerleşmesiyle bölgede önceden yaşayan gecekondu sakinleri alandan tamamen dışlanır.

Türkiye’de soylulaştırma çalışmaları Ankara dahil bir çok kente uygulanmıştır ve uygulanmaya devam etmektedir. Türkiye’de yaşanan kentsel dönüşüm sürecinin en dikkat çeken noktalarından biri de yapılan bütün çalışmaların sonucunun soylulaştırmaya gitmesidir (Güzey, 2012, 75). Ankara’da yapılan soylulaştırma çalışmaları Hamamönü ve Samanpazarı’dır.

Ankara’da gecekondü alanlarının ıslah edilmesinin kamu önceliği ile yapılan bölgeler şunlardır: Dikmen Vadisi, Portakal Çiçeği. Daha sonrasında Çankaya Belediyesi GEÇAK, Mamak Ege mahallesi kentsel dönüşüm projesi, Altındağ kentsel dönüşüm projesi, Yıldızevler kentsel dönüşüm projeleri hayata geçirilmiştir.

Ankara’da bir başka uygulamada da Hacı Bayram Veli Cami ve kale çevresinde yapılmıştır. Sit alanlarının kentsel dönüşüm ile düzenlemesi bu bölgelerde yapılmıştır. Tarihi mekânlar ancak kentsel dönüşüm projelerine dâhil oldukları takdirde onarım, yenileme ve iyileştirme yapılabilmektedir. Türkiye’de bu çalışmalar 1980’li yıllarda yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Ankara’da yapılan bu projelerle hem tarihsel doku korunmuş hem de kent alanlarında yenileme sağlamıştır.

5. EKOLOJİK KENT TEORİSİ ve ANKARA KENTİ

5.1. Kent Tanımlamasına Yeni Bir Boyut

Ekolojik kent kuramcılarından birisi olan Park kaleme aldığı ‘Şehir’ adlı çalışmasıyla kent tanımlamasına yeni bir boyut getirmiştir. Park’ın çalışması olan Ekolojik Kent Teorisinden önce kent üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde kent sadece fiziki bir alan olarak görülmüş ve sadece fiziki olarak ele alınmıştır.

Park kentin doğal bir süreç olarak ortaya çıktığını savunmuş ve Burgess ve McKenzie ile birlikte geliştirdikleri Ekolojik Kent Teorisi’nin temeline bunu koymuştur. Park’ın kent çalışması incelendiği kentin, kentte yaşayan insan ve kentin fiziki yapısı arasındaki ilişki sonucunda insan doğasının bir ürünü olarak ortaya çıktığını savunmuştur(Park, Burgess, 2015; 37).

Park kentin yaşayan bir birim olmasından yola çıkarak zamanla yeni mahallerin ortaya çıktığı ya da var olan mahallerin dağıldığını söylemiştir. Ankara için bunun en temel örneği 1950’lerden sonra yaşanan göç hareketiyle Ulus ve kale çevresinde gecekondulu mahallerinin kurulmasıdır.

McKenzie’nin çalışmasında Park’ın görüşünü destekleyen açıklamaları bulmak mümkündür. McKenzie kentlerde yaşanan ekolojik süreçler sırasında bir denge halinden bahseder. Bir kentte yaşayan topluluk ve fiziki yapı arasında bir denge hali söz konusudur. Teknolojik bir gelişme, iletişim ya da ulaşımın olanaklarının artması vb. nedenlerle bu denge hali bozulur. McKenzie’nin açıkladığı ekolojik süreçlerin tamamlanması ile birlikte yeni bir denge hali meydana gelmektedir.

1920’de TBMM’nin kurulması ve Kurtuluş Savaşı’nı yöneten askeri kadronun Ankara’ya gelmesi ile birlikte Ankara’da yeni bir denge hali kendisini göstermeye başlamıştır. Cumhuriyet’in ilan edilmesi, Ankara’nın başkent ilan edilmesi ve Ulus bölgesine yaşanan bürokrat, memur göçünün sonrasında Ulus merkezli bir kent dengesi oluşturulmuştur. Ulus’un kent merkezi olması ve 1950’li yıllarda tahmin edilmeyenden daha fazla yaşanan köyden kente göç dengenin bozulmasına neden olmuştur. Bu dönemde kente yeni gelenlerin inşa ettikleri gecekondular ve göç hareketi ile yaşanan sosyal, ekonomik, kültürel değişimler nedeniyle yeni kent merkezi Kızılay olmuş ve Ulus’ta bir gecekondulu mahallesi ortaya çıkmıştır.

Ankara kentinde 1950'lerden günümüze kadar yaşanan süreçte ekolojik süreçlerle kendiliğinden oluşan değişim ilerleyen yıllarda da devam etmiştir. Ekolojik süreçlerin kendiliğinden devam etmesi ile birlikte Ankara kentinde yeni merkezlerin oluşmasına ve Ankara'nın çok merkezli bir kent haline dönüşmesine neden olmuştur. Kızılay'dan sonra Çankaya'daki Tunalı, Çukurambar ve Ayrancı gibi kent merkezleri baş göstermiştir. Son yıllarda Ankara'da yaşanan kentsel gelişmelerle kent merkezi alanları Çayyolu, Ümitköy, Türkönüt, İncek, Bağlıca gibi ilçelerin bulunduğu Eskişehir Yolu ekseninde yeni bir kent merkezi oluşmaktadır. Ayrıca yeni bir yerleşim alanı olarak Eryaman ve Yenikent bölgeleri kendisini göstermektedir.

Bu bağlamda McKenzei'nin ekolojik süreçlerle anlattığı ve Ankara kentinde doğal bir sonuç olarak bu süreçlerin yaşanması kenti sadece fiziki olarak ele alan kent tanımlamasının işlerliğini kaybettiğini bizlere göstermektedir.

Ekolojik kent Teorisi'ndeki diğer bir yaklaşım olan Ortak Merkezli Çemberler Kuramı Ernest Burgess tarafından geliştirilmiştir. Burgess'ın çalışması ekolojik kent teorisinin mekansal boyutunu anlatmaktadır. Bu yaklaşıma göre kentlerde insan ve çevre faktörlerinin karşılıklı olarak etkilenmesi sonucu McKenzie'nin ekolojik süreçler olarak tanımladığı değişimler yaşanmaktadır. Burgess yaşanan bu değişimler sonucunda kentte merkezden çevreye doğru giden beş bölgeden oluşan ve halkalar halinde genişleyen kent alanlarının varlığından bahsetmektedir.

Burgess'ın çalışması Ankara kenti perspektifinde incelendiğinde kentin doğal gelişiminin bu teori ile benzerliklerinin varlığı göze çarpmaktadır. Bu kurama göre halka içeriden dışarıya doğru şu şekilde sıralanmaktadır: merkez düğüm, geçiş bölgesi, işçi evleri bölgesi, konut alanı, şehir dışı konut alanı. Bu alanlar Ankara'da yeni devletin merkezi olmasından sonra zaman içerisinde kendisini göstermiştir.

Ankara'da kentin fiziki yapısının Şikago kenti ile aynı olmaması nedeniyle aynı şekilde ortaya çıkmaya da Burgess'ın teorisinde ortaya attığı alanlar Ankara'da kendini göstermiştir. Zaten Burgess geliştirdiği kuramın Şikago kentine özgü olduğu ve herhangi bir başka kentin mükemmel bir şekilde bu grafiğe uyamayacağını 'Şehir' adlı çalışmasında dile getirmiştir(Park, Burgess, 2015; 93).

Park, kenti insan gibi yaşayan bir organizma olarak görmekte ve sadece kentte fiziki alan ilgili çalışmaların kenti açıklamaya yeterli olmayacağını dile getirmiştir. Bu bağlamda kentlerde yaşanan sosyal, kültürel, psikolojik değişimleri de incelemiştir.

Buna ek olarak Park'ın yaptığı kent planlamasının kentlerin doğal yapısına aykırı olduğunu kent alanlarının zaman içerisinde kişi ve fiziki çevre etmenlerinin karşılıklı olarak etkileşimi ile birlikte ortaya çıktığı savını savunmaktadır. Bu bağlamda kent planlamalarının işlevsel olmadığını iddia eder. Ankara'nın kent planlama süreci incelediğinde Ankara kenti için yapılan planlamaların kısa bir süre sonra sürdürülemez hale geldiği açıktır. Jansen planının uygulanması sırasında 1950'li yıllarda yaşanan göç hareketinin doğru tahmin edilememesi sebebiyle Jansen planı işlerliğini kaybetmiştir. İnsan ve fiziki yapı içerisinde yaşanan etkileşim kent planlamalarının sekteye uğramasına sebep olmuştur.

5.2. McKenzie Ekolojik Süreçler Bağlamında Ankara

5.2.1. McKenzie Ekolojik Süreçler

Ekolojik kent teorisyenlerinden McKenzie ekolojik süreçler üzerinde konusunu işlemiştir. Bu süreci üç basamakta açıklamıştır. Bunlar: yoğunlaşma – merkezileşme - merkezden uzaklaşma, ayrılma, istila - tamamlama sürecidir. Bu savıyla McKenzie kentlerde kent merkezlerinin zaman içerisinde yaşanan mekânsal, kültürel, sosyal, ekonomik değişim ile birlikte kent merkezlerinin değişim göstereceğini açıklamıştır. McKenzie yaşanan bu kent merkezi değişiminin ekolojik bir süreç olduğuna dikkat çekmektedir (Park, Burgess, 2015; 117-118).

Bu sürecin ilk basmağı olan yoğunlaşma süreci bölgede yaşayan nüfusun artmasıdır. Bir sonraki aşama olan merkezileşme bölgedeki nüfusun artması ile birlikte bu bölge kent merkezi haline gelir. Ayrıca merkezileşme ile birlikte bu bölge nüfusun büyük bir bölümünü bu alanlara çeker. Merkezileşme sürecini merkezden uzaklaşma süreci takip eder. Merkezden uzaklaşma sürecinin en büyük nedeni merkez haline gelen alana göç hareketidir. Yaşanan göç nüfusun aşırı olarak artmasıyla insanların bu alandan uzaklaşmasını ifade eder. İstila ve tamamlama süreci ile birlikte kentte yeni gelen nüfus, alanı dönüştürür ve yeni bir fonksiyon oluşturur. Bununla beraber bu alanda yaşayan nüfus farklı mekânlara yönelir. Bu yönelim ile birlikte kent alanının yeni bir fonksiyona sahip olması ile süreç tamamlanmış olur.

5.2.2. Ankara’da Merkezileşme: Ulus

McKenzie’nin yaptığı çalışma bağlamında Ankara kentini inceleyecek olursak ilk olarak Cumhuriyet’in kurulması ile birlikte kent merkezi olarak kurulan Ulus’u incelememiz gerekir. 23 Nisan 1920’de Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Ankara’ya gelerek TBMM’ni açması ile birlikte Kurtuluş Savaşı’nın merkezi Ankara olmuştur. Meclisin Ulus’ta açılması ve ilk milletvekili seçimlerinin yapılması ile birlikte Ulus’ta yoğunlaşma süreci başlamıştır.

Kurtuluş Savaşı’nın devam ettiği süreçte Ulus’ta nüfus giderek artmıştır. Bu dönemde Ankara’ya göç eden nüfus Ankara Kalesi çevresinde yerleşmeye başlamıştır. 29 Ekim 1923’te Cumhuriyet’in ilan edilmesi ile birlikte yeni Türk devletinin adı konulmuştur. Bu süreçte Osmanlı Devleti’nin fiilen yıkılması ve bütün yetkinin Ankara’daki TBMM’ne geçmesi ile birlikte yeni Türk Devleti kurulmuştur.

Bu süreçle beraber Ankara’da kent planlaması çalışmaları da başlamıştır. TBMM’nin kurulması kale çevresinde bürokrat, memur ve iş arayan nüfusun göçüne maruz kalmıştır. Bu göç hareketiyle birlikte Ulus yani kale çevresi kalabalıklaşmaya başlamış bu durumda bazı sorunlara neden olmuştur. Bu süreçte kentte bir konut açığı sorunu ortaya çıkmıştır. Aynı zaman da su sorunu elektrik sorunu, şehir içi ulaşım sorunları baş göstermiştir. Bu göç hareketinin yaşanması ile birlikte kentte Ulus kale çevresinde yoğunlaşma süreci tamamlanmış ve merkezileşme sürecine geçiş başlamıştır.

Bu sorunların çözümünü sağlamak ve Ankara kentinin bir başkente yakışır mimari, kültürel, fiziksel bir kent oluşturmak amacıyla kentsel planlama sürecine girilmiştir. Planlama bağlamında ilk olarak karşımıza çıkan Löcher planıdır. Löcher planında kent merkezi olarak Ulus seçilmiştir. Merkezin Ulus seçilmesi ve siyasi, toplumsal, kültürel yoğunlaşmanın olduğu semtte merkezileşme sürecinin başlangıcı olarak görülür.

Merkezileşme süreci ile birlikte yeni ulus devletinin başkenti olan Ankara’da siyasi, kültürel toplumsal merkez olarak görülmüş ve kent planlamasında bu semte gereken önem verilmiştir. Ankara kentinin planlaması Kurtuluş Savaşı’ndan çıkan yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin diğer kentlerine örnek teşkil etmesi amaçlanmıştır. Lörcher planı ile asıl amaçlanan Kurtuluş Savaşı’ndan çıkan kentin onarılmasını sağlayarak kentin yaşanılabilir bir alan haline dönüştürülmesidir.

Lörcher planının uygulanması sürecinde yaşanan sıkıntılar nedeniyle yeni bir planlama arayışına girilmiştir. Yeni planlama arayışı Ankara kenti için Hermann Jansen tarafından hazırlanan Jansen planı ile sonuçlanmıştır. Jansen Ankara kenti için planlama açısından en önemli harekettir. Lörcher planının uygulanamamış olması yeni bir plan arayışına girilmesine neden olmuş ve bunun yansıması olarak karşımıza Jansen planı çıkmıştır. Bu plana göre ticaret merkezi olarak Ulus kalacak fakat yönetim merkezi Yenişehir'e taşınacaktır. Bu planla birlikte Ankara'da bugün Kızılay'da Bakanlıklar alanında kamu kurum binaları ve bakanlık binaları yapılamaya başlanmıştır.

Her iki planlamada da kent merkezi olarak Ulus seçilmiştir. Ulusun kent merkezi olarak seçilmesinin temel nedenleri Kurtuluş Savaşı'nın buradan koordine edilmiş olması ve Türkiye Devleti'nin kurulmasında burasının merkez olarak kullanılmasıdır. Bunun doğal sonucu olarak kentin gelişmesi ve merkezileşmesi buradan olmuştur. Ulus'un merkez alan olarak oluşması yeni Türk Devleti'nin kurulmasının doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğal süreç devam etmiş ve 1950'lerde merkezden uzaklaşma sürecinin yaşanmasına neden olmuştur.

5.2.3. Göçle Yaşanan Merkezden Uzaklaşma Süreci

Cumhuriyet'in kurulmasından 1950'li yıllara kadar Ankara'ya çevre illerden yoğun bir göç yaşanmıştır. Bu yaşanan göçün temel nedeni Ankara'nın yeni devletin başkenti olarak seçilmiş olmasıdır. Bu dönemde Ankara'da yaşanan özellikle ekonomik, sosyal, kültürel gelişmeler kırsal kesimde yaşayan nüfusu cezbetmiştir. 1923- 1950 yılları arasında köyde yaşayan nüfusun geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Miras yoluyla bu tarım alanlarının giderek küçülmesi köyde yaşayan bireyleri gelir açısından olumsuz etkilemiştir. Bu olumsuz etkiyle bu kişiler kendilerine daha çok gelir getirecek, geçimini sağlayacak alanlara göç etmelerine neden olmuştur.

1950'li yıllarda traktörün tarımda kullanılmaya başlanması tarımda makineleşme sürecinin ilk adımı olmuştur. Traktörlerin tarımda kullanılmaya başlanması tarım sektörünün işgücü ihtiyacını önemli oranda düşürmüştür. İşgücü ihtiyacının azalması bu sektörde çalışan nüfusun gelir düzeyini önemli derecede düşürmüştü ve bu nüfusun iş olanaklarının daha fazla olduğu kent alanlarına göçü beraberinde getirmiştir.

1950’li yıllardan sonra radyo köylerde kullanılmaya başlanmıştır. Radyonun köy halkının hayatına girmesi ile birlikte kentsel alanlarda yaşanan gelişmelerden haberdar olmuştur. Bu gelişme köylü kesiminin kente merak duymasına neden olmuştur. İlk göç hareketlerinin yaşanması ile birlikte Ankara, İstanbul gibi kent merkezleri köylü halk için bir cazibe noktası haline gelmiştir. Ayrıca bu dönemde Ankara, İstanbul gibi kent alanlarının taşı, toprağı altın zihniyetinin oluşması göç dalgalarının büyümesine ve genişlemesine neden olmuştur.

Bu dönemde Ankara’da yoğun bir şekilde göç almış ve bu göç hareketi kentsel alanda değişikliklere neden olmuştur. Ankara’ya göç edenler kale ve çevresinde kısa sürede inşa ettikleri gecekondularında yaşamaya başlamıştır. Gecekondular Ankara kalesi etrafında oluşturulmaya başlamış ve devam eden göçlerle genişlemiştir.

Aynı zamanda 1950’li yıllarda Marshall yardımları ile birlikte karayolu yapımına hız verilmiştir. Bu gelişmeyle beraber ülkede ulaşım olanakları artmaya başlamıştır. Ulaşım olanaklarında yaşanan gelişmeler Ankara’ya gelen göç hareketinin temel nedeni değildir. Fakat göç hareketinin yaşanmasını kolaylaştıran etmenlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu dönemde kale çevresinde iki değişik mimari, sosyal, kültürel alan oluşmasına neden olmuştur. Bir tarafta kentli, apartmanlarda yaşayan, kent kültürünü yaşayan bir toplum diğer tarafta köyde yaşadığı hayatı aynen getiren, kısa sürede inşa ettikleri altyapısı olmayan, derme çatma gecekondularda yaşayan kırsal halk. Bu ikili yapı göç hareketinin devam etmesi ve gecekonduların genişlemesiyle yeni bir sürecin yaşanmasını kaçınılmaz hale getirmiştir.

5.2.4. Ulus’ta Yaşanan Merkezden Uzaklaşma Süreci

Ankara’da yaşanan gelişmeler neticesinde kent merkezi olan Ulus’ta nüfus olarak aşırı yığılmalara sebep olmuştur. Nüfus yığılması ile birlikte ortaya çıkan ikili yapı kentli nüfusun yeni yerleşim alanları arayışına neden olmuştur.

Kentli nüfusun bu yeni arayışı kentli nüfusun Çankaya’da bulunan Kızılay ve çevresine doğru kaymasına neden olmuştur. Bununla beraber bugün Bakanlık olarak anılan bölgenin oluşmasına neden olmuştur. İnsanlar kent merkezi olan Ulus’tan uzaklaşarak çevreye doğru yayılmıştır. Bununla beraber Ulus’ta bulunan yönetim ve ticaret alanları Kızılay’a kaymaya başlamıştır.

Kızılay’da yeni mağazalar, dükkanlar açılmaya başlamış ve ticaret alanı yavaş yavaş bu alana kaymaya başlamıştır. Buna ek olarak bürokrat ve memur kesimi için de aynı süreç yaşanmıştır. Bakanlıkların Kızılay’da konumlandırılması bürokrat ve memur nüfusun Kızılay’a doğru kaymasına neden olmuştur. Meydana gelen bu gelişmeler ile birlikte Ulus merkezinde yaşayan bürokrat, memur ve ticaret ile uğraşan nüfus Kızılay’a yerleşmeye başlamıştır. O dönemde şehrin dış çevresi olan Kızılay’da hem ticaret hem de oturma alanları oluşturulmaya başlanmıştır. McKenzie’nin süreçleri yaşanmaya başlamış ve bu durum ilerleyen zamanlarda kentte yeni kent merkezlerinin oluşmasına ve Ankara kentinin çok merkezli hale gelmesine neden olmuştur.

5.2.5. Ulus- Kızılay Kentsel Ayrılma Süreci

Kent merkezi olan Ulus’tan Kızılay’a olan nüfus hareketi merkezden uzaklaşma sürecinin tamamlanmasına ve ayrılma sürecinin başlamasını sağlamıştır. Ayrılma sürecinin yaşanması ile birlikte aynı fonksiyona sahip birimler aynı alanlarda toplanmaya başlar. Böylece kentte farklı işlevlere ait alanlar ortaya çıkmaktadır.

Ulus bölgesine yaşayan göç hareketinin devam etmesi ile birlikte gecekondu alanları giderek artmış ve bu bölgede bir gecekondu mahallesi oluşmaya başlamıştır. Gecekondu alanlarının artmaya başlaması ile birlikte Ulus’ta yaşayan yerel halk Kızılay’a yerleşmeye başlamış ve ayrılma süreci yaşamaya başlamıştır.

Ayrılma süreci ile birlikte Kızılay’da nüfus artmış ve yeni bir yerleşim alanı oluşmaya başlamıştır. Ayrıca Ulus bölgesine doğru köyden göç hareketi devam etmiş ve bir gecekondu mahallesi kendini göstermeye başlamıştır. Bu bağlamda farklı işlevlere sahip yeni alanlar baş göstermiştir.

5.2.6. Ankara’da Yeni Kent Merkezi: Kızılay

Ayrılma süreci farklı işlevlere sahip iki bölgenin oluşmasına neden olmuştur. Biri daha çok köyden kente göç eden ve gecekondu mahallelerinde yaşayan kendine Ulus’u merkez seçen gecekondu alanları. Diğer Ankara halkının yerleştiği aynı zamanda ticaret ve yönetim alanı haline gelen Kızılay’dır.

Yaşanan bu değişimler yeni bir sürecin temeli olmuştur. McKenzie’nin istila ve tamamlama olarak adlandırdığı bu süreçle kent merkezi Ulus ile birlikte Kızılay’da

yeni bir kent merkezi olmuştur. Ulus bölgesinde köyden göç eden nüfusun giderek artması ve kale çevresinin tamamen gecekondulara dönüşmesi istila sürecinin yaşadığının en büyük kanıtıdır. Ulus'ta yaşanan bu değişimle beraber kentte yaşayan nüfusun neredeyse tamamı merkezden uzaklaşarak Kızılay'a yerleşmeye başlamıştır. Sürecin sonucu tamamlama aşamasıdır.

Bu aşamada Ulus kale çevresinde bir gecekondular mahallesi ortaya çıkmıştır. Köyden ekonomik, sosyal, kültürel nedenlerle göç eden derme çatma gecekondularda yaşayan bir halk kendini göstermiştir. Bu kişiler genellikle gündelik, vasıfsız eleman olarak çalıştıkları işlerle hayatını idame ettirmektedir. Artık Ulus gecekondular bölgesi olarak anılmaya başlanmıştır.

Diğer taraftan Kızılay yerli halkın ve bürokratların mekânı olmuştur. Kızılay bu dönemde hem ticaret hem de yönetim alanı olarak yeni kent merkezi haline gelmiştir. Bu dönemde Kızılay'da yeni dükkânlar, ticaret alanları oluşturulmuştur. Ayrıca devletin yönetim birimleri de Kızılay'a taşınmış ve bürokrat ve memurların yaşadığı bir merkez haline gelmiştir.

5.2.7. Ankara'da Yaşanan Yeni Kent Merkezi Oluşumları

McKenzie'nin kuram haline getirdiği ekolojik süreçler zaman içerisinde sürekli olarak devam etmektedir. R. McKenzie çalışmasında ekolojik süreçlerin bir tasarım olarak değil, doğal bir sonuç olarak ortaya çıktığını belirtmektedir (Park, Burgess, 2015; 117-118). Ulus ve Kızılay arasında yaşanan bu ekolojik süreç beraberinde yeni ekolojik süreçlerin yaşanmasına ve yeni yaşam alanlarının oluşmasına sebep olmuştur. Kent merkez alanı ayrıntılı olarak yukarıda anlattığımız gibi Kızılay yeni bir kent merkezi olmuş fakat sonrasında bu süreç devam etmiştir.

Kızılay zamanla bir ticaret merkezi haline gelmiştir. Burada yaşayan halk kentin merkezinden uzakta olan Çukurambar, Tunalı, Dikmen, Ayrancı alanlarında yaşamaya başlamıştır. Bununla beraber Ankara'da yeni kent merkezleri oluşmaya başlamıştır. Konut alanları yaşanan bu gelişmeler neticesinde merkezden uzaklaşmıştır.

Son yıllarda kentsel alanda yaşanan değişimlerle beraber Ankara'da yeni yerleşim alanları ortaya çıkmıştır. Eryaman, Çayyolu daha sonrasında İncek, Türkönüt, Yenikent gibi yeni yerleşim alanları oluşmuştur. Bu alanlarda daha korunaklı, kent merkezinden daha uzak, doğayla daha iç içe yerleşim alanları kendini

göstermiştir. McKenzie'nin de çalışmasında değindiği gibi bu süreç sürekli olarak devam etmekte ve kentsel alanda aynı işleve sahip olan yeni alanlar oluşturulmaktadır.

Bunlara ek olarak yaşanan ekolojik süreçler neticesinde çok merkezli kent yapısının ortaya çıkması teorinin diğer bir savını oluşturmaktadır. Ankara'da yukarıda anlattığımız süreçler neticesinde yeni kent merkez alanlarının oluşmuş ve eski kent merkezlerinin işlevliğini tamamen kaybetmemiştir. Ankara günümüzde çok merkezli bir kent haline dönüşmüştür.

5.3. Ortak Merkezli Çemberler Teorisinin Ankara Kentindeki Yansıması

5.3.1. Burgess Ortak Merkezli Çemberler Teorisi

Burgess , McKenzie'nin Şikago kentinde yaptığı çalışmalar sonucu geliştirdiği kent alanlarında yaşanan ekolojik süreçler kuramdan etkilenmiştir. Burgess, McKenzie'nin ekolojik süreçler olarak tanımladığı yoğunlaşma, merkezileşme, merkezden uzaklaşma, ayrılma, istila ayrılma süreçleri sonucunda kentin aldığı son hali yansıtmaktadır. Burgess ekolojik süreçlerin yaşanmasının ardından Şikago kentinde birbirini çevreleyen çemberler şeklinde ortaya çıkan bir kent yapısı ile karşı karşıya kalındığını savunmaktadır. Tabi ki yapılan çalışma Şikago kentinin incelenmesi ile elde edildiği için bu teorinin birebir başka bir kentte ortaya çıkması mümkün değildir.

Çemberin en iç halka merkezi işyeri ve ticaret alanıdır. Bu alanda büyük mağazalar, oteller, bankalar vb. alanlar bulunmaktadır. Bu alanı çevreleyen halkada aşağı gelire sahip olan göçmenlerin ikamet ettikleri konut alanları yer almaktadır(Yörük, 2006; 5). Bu alanın en büyük özelliği kentte göçmen nüfus için kente alışma ve kente entegre olma sürecinin yaşandığı alanlardır. Bu alanlar altyapısı yetersiz, kalitesiz yaşama alanlarıdır. Bu yüzden kira ücretlerinin düşük olması sebebiyle alt gelir grubuna mensup grupların yaşama alanıdır. Üçüncü halka ikinci halkadan daha yüksek gelire sahip halkın yaşadığı alanlardır. Bu alanlardaki nüfus, ilk iki halkanın kötü koşullarından kaçmış kişilerdir ve bu kişiler aynı zamanda çalıştıkları alanlara yakın olması gerekmektedir(Keleş, 1972; 5). Dördüncü halkada daha iyi gelire sahip müstakil ya da apartmanlarda yaşayan halkın yaşadığı alanlar kendini göstermektedir(Park, Burgess, 2015; 92). En dış halkada her gün şehre inen akşam tekrar evlerine dönen halkın yaşadığı alanlar bulunmaktadır.

5.3.2. Ankara İçin İlk Halka: Ulus-Kızılay

Ankara kentini bu bağlamda ele almak gerekirse Ankara kentinde McKenzie'nin tanımladığı süreçlerin yaşanması ile Burgess'in teorisindeki alanlar ortaya çıkmakla beraber birebir olarak ortaya çıkmamıştır. McKenzie'nin belirttiği ekolojik süreçler sonucunda günümüze baktığımızda Burgess'in en iç halka olarak tanımladığı alan günümüzde Ulus ve Kızılay 'a denk gelmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ulus'un kent merkezi olması eş merkezli çemberler kuramının ileri yıllarda işlerlik kazanmasına neden olacaktır.

1950'li yıllarda Ankara kentine ve Ulus merkezli yaşanan yoğun göç hareketi diğer bölümlerde de anlattığımız gibi bu alanda gecekonduların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Gecekonduların yayılması ile birlikte Ankara kentinde kent merkez alanlarında değişimler yaşanmaya başlamıştır. Ulus merkezinde yaşayan halk gecekonduların genişlemesi ile birlikte bu halk Kızılay bölgesi yeni kent merkezi olma süreci başlamıştır. Bu nüfus kaymasının yaşanması ile birlikte kent merkezi Kızılay bölgesine kaymaya başlamıştır. Bu kent merkezinin değişimi ile birlikte eş merkezli çemberler teorisinin ilk adımı tamamlanmıştır. Bu bağlamda Ulus-Kızılay Burgess'in en içteki çember olan iş ve ticaret alanı olarak Ulus bölgesinin oluşmasına neden olmuştur.

Kent merkezi haline gelen Kızılay zamanla Ulus bölgesinde yaşanan değişimin benzerini yaşamıştır. Kırdan kente göç eden nüfusun Kızılay'ı tanımasıyla ve Kızılay'ı mesken tutmasıyla birlikte daha yüksek gelire sahip Ankaralılar rotasını Tunalı bölgesine çevirmiştir. Yaşanan ekolojik süreçle beraber bugün de baktığımızda Burgess'in ilk halka olarak adlandırdığı alanlar tam olarak Kızılay ve Ulus'a denk düşmektedir.

Ulus- Kızılay bölgeleri incelendiğinde bu semtler oturma alanından ziyade ticaret merkezleri olarak göze çarpmaktadır. Ulus ve Kızılay Ankara'da insanların alışverişlerini yapmak, eğlenmek için tercih ettiği alanlardır. Burada bulunan işyeri ve ticaret alanlarının mülkiyeti üste gelire sahip kişilerin elindedir. Bu nedenle kira maliyetleri çok fazla yüksektir.

Ulus ve Kızılay büyüklü küçüklü dükkânların, alışveriş alanlarının, bankaların, otellerin, eğlence mekânlarının bulunduğu alanlardır. Kızılay'da bulunan Bakanlıklar adıyla anılan semt de kentin bürokrasi alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bakanlıkların oluşma nedeni ilk merkez olarak seçilmesinin temel nedeni ilk merkez seçilen Ulus'un kırdan gelen nüfusun istilasına uğramasıdır. Yeni kurulan devletin bürokrasi yapılanmasını yeni merkez olan Kızılay'da inşa etmesine neden olmuştur.

1932'den sonra yaşanan gelişmeler tüm bakanlıkların bu alana yerleşmesine neden olmuştur. Bu süreçten sonra yaşanan ekolojik süreçlerle beraber bugün baktığımızda tüm bakanlıkların yavaş yavaş Eskişehir yolunun yeni merkez olarak karşımıza çıktığı gözlemlenmektedir. Belki de bundan kısa bir süre sonra yaşanacak ekolojik değişimlerle bugün anlattığımız ortak merkezli çemberler zamanla değişim gösterecektir.

5.3.3. Gecekondulaşma ile Oluşan İkinci Halka

1950'li yıllarda Türkiye'nin genelinden kırdan kente göç yaşanmıştır. Bu göç hareketinden Türkiye'nin büyük kentlerinden biri olan aynı zamanda başkent olan Ankara'da nasibini almıştır. Bu dönemde kente göç eden nüfus gecekondu alanlarının inşa ederek kente yeni bir yapılaşma modeli eklemiştir.

Sonraki süreçte kente göç eden nüfusun Kızılay bölgesini de ele geçirmesi ile birlikte ikinci kez kent merkez alanı Tunalı bölgesi doğru kaymaya başlamıştır. Burada dikkat çeken en önemli nokta 1950'li yıllarda kırsal kesimden Ankara'ya olan göç hareketi sonraki dönemlerde yaşanan gelişmelerle Ekolojik Kent Teorisi'nin Ankara kenti için işlerlik kazanmasına sebep olmuştur. Kent merkezinde kaymaların yaşanmasının temel sebebi gecekondu bölgelerinin giderek genişlemesidir.

İlk olarak kale çevresinde oluşmaya başlayan gecekondu bölgeleri çeşitli alanlara yayılmaya başlamıştır. McKenzei'nin tanımladığı ekolojik süreçler 1950-1980 yılları arasında Çiçin, Yenidoğan, Siteler, Şentepe, Keçiören, Mamak ilçelerinde gecekondu mahallerinin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Bu mahalleler Burgess'ın ortak merkezli çemberler teorisinde kenti için bir dönüm noktası olmuştur.

Gecekondu mahalleri olarak adlandırdığımız bu alanlar alt yapı hizmetlerinin bulunmadığı, eğitim sağlık gibi sosyal hizmetlerden yoksun alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır

Gecekondu alanlarını ilk olarak Ankara'nın kale yakınlarındaki Çiçin, Yenidoğan bölgelerinde oluşmaya başlamıştır. Gecekondulaşma olgusunun bu bölgeden başlamasının temel nedeni Ankara'nın başkent olmasından sonra Ulus'un

merkez olarak seçilmesidir. Ankara kale çevresinde başlayan gecekondulaşma köyden gelenlere cazip bir kent hayatı sunmaya başlamıştır.

İlk dönemlerde göç eden kişiler kent de köylerinde yaşadıkları hayattan daha iyi koşullarda hayatlarını idame ettirmeye başlamıştır. Köyde yaşayan akrabaları, arkadaşları göç edenlerin yaşadıkları hayat tarzını, kentteki maddi imkanların köyden daha iyi olduğunu, hastane, okul, vb. kamusal imkanların fazla olmasını görmeleri ve duymalarıyla Ankara kenti bir cazibe noktası haline gelmiştir.

Ankara'nın cazibe noktası olması ile birlikte kente göç eden nüfus da artmaya başlamıştır. Kente gelenler daha önce gelen hemşerileri gibi gecekondular inşa etmeye başlamıştır. Artan gecekondular mahalleri Dikmen, Balgat, Oran, Yıldız, Şentepe, Mamak, Keçiören semtlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Gecekondular yapılarında tuvalet, banyo, mutfak elektrik gibi temel ihtiyaçların karşılanması oldukça güçtür. Aynı zamanda bu alanların şehir kanalizasyonu ile bağlantısı bulunmamaktadır. Bu yüzden bu mahalleler sağlıklı koşullara sahiptir. Bu durum mahallelerde çevre kirliliği, bulaşıcı hastalıklar gibi sorunların yaşanmasına ve giderek bu sorunların büyümesine neden olmuştur.

Gecekondular alanlarında yaşayan kişiler belirli bir meslek sahibi olmayan vasıfsız elemanlardır. Eğitim seviyesinin, okuma yazma oranının oranının düşük olduğu, köyden kente göç etmiş, kent hayatını bilmeyen halkın yaşadığı alanlardır. İkinci halkın en önemli özelliği kent hayatını bilmeyen göçmenlere kent hayatının sosyal, ekonomik, kültürel özelliklerini öğretmesidir. Bu yüzden gecekondular alanları kırdan göç etmiş insanların kent hayatına alışma sürecinin yaşandığı alanlardır. Bu mekânlarda yaşayan halkın bir kentli kimliği kazanması uzun zaman almaktadır.

Bu mahalleler zamanla suç oranlarının en fazla olduğu alanlar olarak göze çarpmaktadır. Bunun temel nedeni kente gelen mesleki hayat için bir vasa sahip olmayan kişilerin işsizlikle baş etmesidir. İşsizlikle baş edemeyen bu kesimin bir bölümü zamanla hırsızlık, kapkaç, uyuşturucu satıcılığı, dilencilik vb. suçları işleyerek hayatlarını idame ettirmeye başlar. Zamanla bunları meslek haline getirirler. Bu durum kent hayatı için önemli bir sorun olmaya başlayacaktır.

Burgess'ın çalışması perspektifinde yaşanan gelişmelere baktığımızda ortak merkezli çemberler Teorisi'nde çöküntü alanları olarak adlandırılan ikinci halkası Altındağ, Mamak, Keçiören alanlarında ortaya çıkmıştır.

5.3.4. Ankara Kentine Ortak Merkezli Çemberler Kuramının Yansıması

Burgess'ın çalışmasında geçiş bölgesi olarak adlandırdığı işçi nüfusunun yaşamını idame ettirdiği alanlar karşımıza çıkmaktadır. Bu alanda yaşayan kişiler belirli gelire sahiptir. Geçiş bölgesinde yaşayanlar kent hayatına büyük oranda uyum sağlamış maddi olarak gecekondü alanlarında yaşayan halktan daha iyi gelirlere sahiptir.

Bu halkada yaşayanlar gecekondü bölgelerinin olumsuz koşullarından kaçmışlardır. Aynı zamanda ikinci halkada bulunan işyerlerine yakın olmaları gerekmektedir. Geçiş bölgelerinde yaşayanların temel gayesi çalıştıkları iş yerlerine yakın olmaktır.

Ankara çerçevesinde geçiş bölgesini incelediğimizde karşımıza Sincan, Etimesgut, Yenimahalle'nin bir bölümü, Batıkent karşımıza çıkmaktadır. Bu semtlerde yaşayan Ankaralıları kent hayatına uyum sağlamış orta gelirli nüfustur. Kent hayatına uyum sağlamış olmalarına rağmen kırdan gelen bazı alışkanlıklarını tamamen terk etmiş değillerdir. Bunun da etkisiyle bu semtlerde mahalle kültürü hala devam etmektedir.

Burgess dördüncü halkada üst gelir sahiplerinin yaşadığı korunaklı apartman ve müstakil evlerin bulunduğu semtleri ifade eder. Bu alanlarda yaşayan halk küçük işletme sahipleri, orta derecedeki memurlar, serbest meslek sahipleri.

Ankara perspektifinde dördüncü halkaya baktığımızda metropolleşen kent yapısı ile birlikte bazı değişimlerin yaşandığını görmekteyiz. Metropolleşen Ankara kenti ile birlikte yeni yerleşim alanları kendisini göstermeye başlamıştır. Nüfusun artması ile birlikte kentte konut açığı baş göstermiştir. Bunun etkisiyle eskiden Ankara kentinin köyleri olan alanlar yeni konut alanları olarak karşımıza çıkmıştır. Ümitköy, Çayyolu buna örnektir. Ayrıca kentsel dönüşüm sürecini tamamlayan Oran, Dikmen, Subayevleri kentte yüksek gelire sahip olan kişilerin yerleşim alanı haline gelmiştir.

Kentte ortaya çıkan bu yerleşim alanlarının da konut açığını kapatmaması yeni alanların yerleşim alanı olarak kullanılmasına neden olmuştur. Türkkonut, İncek, Bilkent bunun başlıca örneğidir.

Bu semtlerde yaşayan halkın gelir seviyesi yüksektir. Aynı zamanda kent hayatına diğer çemberlerdekilere daha fazla uyum sağlamışlardır. Buralarda orta derecede memurlar, küçük işletme sahipleri ikamet etmektedir. Bu semtlerdeki konutlar metropolleşen kentle birlikte çok katlı rezidans ya da müstakil villalar olarak kendini göstermektedir.

Burgess'ın teorisinde uydu kent olarak tanımladığı şehre 30-40 dakika uzaklıktaki alanlardır. Uydu kentlerde yaşayanlar her gün sabah kente inmek için akşam ise evlerine geri dönmektedirler. Aslında bu alanlar şehrin dışına taşan banliyö alanlarıdır.

Ankara bağlamında bu alanlar Ankara'nın merkezine uzakta kalan ilçeleridir. Çubuk, Beypazarı, Elmadağ, Polatlı, Haymana, Kazan, Akyurt, Temelli, Ayaş Ankara'daki uydu alanlardır. Buralarda yaşayan halkın bir kısmı geçim kaynağını kendi yaşadıkları uydu kentlerden kazanmaktadır. Ankara için bu alanlarda yaşayanlar genellikle daha az gelişmiş hayatını tarım ve hayvancılık yaparak bunları da kent alanlarında satarak idame ettirirler.

Ankara kentinde için Burgess'ın ortak çemberli merkezler kuramı ile aynı bölgeler ekolojik süreçler sonucunda oluşmuştur. Fakat Şikago kentinde ekolojik süreçler sonucunda oluşan ortak çemberli merkezler teorisi Ankara'da işlerlik kazanmamıştır. Burgess'ın ortak çemberli merkezler kuramında alanlar çember şeklinde oluşmuştur. Ankara kentinde ise alanlar çember şeklini almamıştır.

Ankara kentinde Burgess'ın teorisindeki gibi tamamen ayrılmış alanlar yoktur. Ankara'da bu alanlar birbirinin içine girmiş alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir ilçede Burgess'ın ayırdığı alanların birden fazlası mevcuttur. Bu girift yapı Ankara'da birden fazla alanda Burgess'ın çemberlerle ayırdığı alanların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Burgess'ın teorisinde tek bir merkez söz konusudur. Ankara'nın ise Ulus, Kızılay, Tunalı, Çukurambar, Eskişehir Yolu gibi birden çok merkezi vardır. Aynı ilçe içerisinde farklı semtlerde farklı çemberleri temsil eden semt ve mahalleler söz konusudur. Burgess'ın ortak çemberli merkezler teorisinde oluşan çemberler arasında bir geçiş söz konusu değil iken Ankara'da çemberler arasında geçiş söz konudur.

Sonuç olarak Ankara’da yaşanan ekolojik süreçler sonucunda Burgess’in farklı çemberlerle ifade ettiği mekanlar oluşmuştur. Fakat oluşan bu mekânlar Burgess’in ayırdığı çemberler gibi keskin ayrımlar söz konusu olmayıp girift bir yapı söz konusudur. Burgess’in ortak çemberli merkezler kuramı sadece Ankara kenti için değil günümüz kentlerinin hiçbiri için geçerli değildir.

5.4. Kent ve Kentli Kimliği

5.4.1. Kent Kimliği Tanımı

Her insanın doğduğu andan itibaren bir kimliği mevcuttur. Zamanla büyüyerek yaşadığı aile ortamından, arkadaş ortamından, yaşadığı bölgenin kültüründen, okuduğu bir kitaptan ve sayamadığımız birçok etmenden etkilenerек kimliğinde değişmeler meydana gelir ve zaman silsilesi içerisinde bu devam eder. İşte kent kimliğini de böyle düşünmemiz gerekir.

Aslında bizim yukarıda uzun uzadıya anlattığımızı Doç.Dr.Nuray Bayraktar etkileyici bir şekilde anlatıyor.

Nasıl bir insan kendine özgü nitelik ve özelliklerle belirli bir ‘kimse oluyor ve diğerlerinden farklı ve özel hle geliyorsa bir ‘yer’ ya da ‘kent’ de kendisini diğer yerlerden farklı kılan bir nitelikler bütünü olarak algılanabiliyorsa özel bir yer/kent olur ve zihinlere yerleşir. (Bayraktar, 2008; 110).

Kimlik kültürel ve sosyal bir olgudur. Kent kimliği dediğimiz bir kentin tarih, ekonomik hayat, kültür, başka medeniyetlerle olan etkileşimi sonucunda oluşan ve kenti kendine has olarak nitelendirmemizi sağlayan, diğer kentlerden ayıran bir kavram olarak tanımlayabiliriz.

Park kent tanımlamasında kenti sadece fiziki değil aynı zamanda kültürel bir yapı olarak tanımlamıştır. Kent kimliği tanımı kentin tarihi, sosyal, kültürel, ekonomik yapısından etkilenerек ortaya çıkmaktadır. Ekolojik Kent Teorisinde Park’ın çalışmaları incelendiğinde kent tanımlamasında aynı zamanda kent kimliği tanımlamasını da içine almaktadır.

5.4.2. Kent Kimliğinin Oluşumu

Kent teknik, ekonomik, sosyal, kültürel bir kavram bir yerleşmedir. Kentin farklı karakteri kenti meydana getiren unsurlardan etkilenmekte ve bu etkileşimlerle beraber

kent kimliği uzun bir zaman diliminde ortaya çıkmaktadır. Aslında kent kimliğin bir şehrin uzun yıllar, dönemler sonrasında kazandığı bir unvan olarak da nitelendirilebilir. Kentsel kimliği etkileyen etmenler: çevresel kimlik ve toplumsal kimlik.

Park çalışmasında kentin fiziki yapı ile insan faktörünün karşılıklı etkileşimleri sonucunda kendinden ortaya çıktığını ifade eder. Aslında iki tanımlaya baktığında kentin ve kent kimliği oluşum süreçlerinin aynı olduğu fark edilmektedir.

Kent tanımlamasında Park'ın fiziksel çevre olarak ifade ettiği çevresel kimliktir. Çevresel kimliğin içerisinde doğal çevre özellikleri, topoğrafik özellikler, iklim ve bitki örtüsü, yapay çevre özellikleridir. Aynı zamanda Park'ın insan faktörü olarak ele aldığı toplumsal kimlik kentte yaşayanların sosyo-kültürel özelliklerini, nüfus özelliklerini, sosyo-ekonomik özelliklerini kapsamaktadır.

Beşeri çevreden kaynaklanan kimlik elemanları birey ve toplumdur. Bireyin kimliği yaşadığı çevre içinde oluşur ve gelişir. Bir insanın bilgi birikimi, deneyimleri, düşünceleri, gelecek ile ilgili tahminleri beklentileri, aile yapısı, yaşadığı toplumun kültürü, yaşadığı mekânın fiziksel özellikleri kimliğine etki eder. Kent kimliğine baktığımızda ise kentin ilk oluşumunda kültürel ya da sosyal etmenlerden ziyade doğal çevre özelliklerinin daha etkili olduğunu görüyoruz. Örneğin tarım devrimiyle birlikte yerleşik hayata geçilen dönemlerde kent merkezleri olarak daha çok akarsuya yakın, iklim olarak daha uygun alanların seçildiğini görmekteyiz. Daha sonra buraya yerleşen toplumun kültürel özellikleri, tarihi, nüfus özellikleri uzun zaman dilimi sonrasında kentin kimliğini ortaya çıkarmıştır.

5.4.3. Kentli Kimliği Kavramsal Çerçeve

Kent kimliği hakkında açıklamalarımızı yaparken kimlik kavramı açıklamalarımızı akla getirmek gerekir. Kentli kimliği kentin sosyal, ekonomik, kültürel, beşeri özelliklerinin özümsemesi ile oluşur. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere sadece kentte yaşıyor olmak bir kişinin kentli olarak nitelendirilmesi için yeterli değildir. Aynı zamanda kentte yaşayan kişinin kente özgü davranış biçimlerini kazanması gerekir.

Kırdan kente göç edenler hem ekonomik hem de sosyal olarak değişim gösterirler. Ekonomik bakımından kentlileşme göç edenlerin kente özgü mesleklerde

çalışarak geçimini sağlamasıdır. Sosyal bakımdan kentlileşme ise kırdan gelenlerin her türlü konuda kente özgü tavır ve davranış biçimlerini, sosyal değer yargılarını benimsememiştir. (Es, Ateş, 2004; 215)

Kent sınırları içerisinde bir gecekonduya yaşayan ve sosyal ve kültürel bağlamda kır hayatını hala burada devam ettiren kişiler kentli olarak nitelendirilemez. Bu kişilerin kentlileşmesi gerekir. Kentlileşme kente özgü sosyal, kültürel özelliklerin özümsemesi ile kazanılır. Kırdan kente göç eden nüfus ile kente yaşayan nüfus arasında mekânsal, kültürel ve sosyal tampon bölgeler oluşturulmadır. Bu tampon bölgeler ile kırdan kente göç eden nüfusun kente uyumları sağlanmış olur.

5.4.4. Ankara’da Kent Kimliği ve Kentli Kimliği

Ankara’nın başkent olması sürecinde Ankara’ya İstanbul bürokrasisinden önemli bir göç yaşanmıştır. Bu göç eğitilmiş, kültürlü, varlıklı ve kentsel değerlere sahip kişilerden oluşmaktaydı.

Ankara’nın başkent olması bu kentin örnek bir kent olması gerektiğini düşüncesini ortaya çıkardı. Bu dönemdeki çalışmalar bu yöndeydi. Bu durumda yapılması gereken ilk şey bir kent planının hazırlanmasıydı. Bu çalışmalar doğrultusundan Jansen tarafından hazırlanan bir kent planı Ankara için uygun bulundu. Fakat bu planın uygulanabilirliği söz konusu olmadı.

Jansen’in hazırladığı plandaki nüfustan daha fazla bir göç hareketinin yaşanması ve Jansen’in hazırladığı planda kentin genişleme yönündeki sapma Ankara kent planlaması açısından olumlu bir başlangıç olabilecek bu plan uygulanamadı ve devamı getirilemedi. Yansen bu durumdan dolayı plandan imzasını çekmiştir. Bu durum kent planlaması açısından Türkiye için bir hayal kırıklığı yarattı. Bu durumdan sonra yukarıda da açıkladığımız gibi zamanla kent merkezi değişen hatta günümüzde çok merkezli bir Ankara kenti ortaya çıktı.

1950’lerde yaşanan göç hareketiyle birlikte mimari üslup arayışı yerini düzensiz bir anlayışa bırakmıştır. Göç ile başlayan konut açığı problemi gecekondulaşmayı beraberinde getirmiştir. Konut açığı ve gecekondulaşma mimari bir üslup anlayışını da yok etmiştir.

Bu mimari yapılarda üslup, kimlik olmaması kentli kimliğinin oluşması ya da kırdan göç edenlerin kente uyum sağlama sürecini zorlaştırmaktadır.

Ankara’ da modern bir hayat tarzı benimseyip ona göre yaşarken Altındağ, Mamak, Keçiören hala daha köyün ya da kırsal alanın izlerini yoğun bir şekilde taşıyan yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradan çıkan sonuç ise Ankara hem kendine bir kent kimliği oluşturamamış hem de kentli kimliği açısından kişilerin kente uyumunu yani kentlileştirmeyi başaramamış bir kent olarak karşımızda durmaktadır.

Gecekondu bölgeleri olarak gördüğümüz Altındağ gibi semtlerde insanlar hala daha köy hayatını sürdürürken Çukurambar, Çayyolu gibi semtlerde kentli kimliğini yansıtan bir hayat tarzı kendisini göstermektedir. Kente gelenler kentlileşme sürecini yaşayacak yere Ankara’nın kültürüne yeni eklemeler yaparak daha karmaşık bir hale getirmektedir.

Gecekondu bölgelerinin diğer bir boyutu ise kentteki sınıflar arasında zamanla keskin bir ayrımın söz konusu olmaya başlamasına neden oldu. Günümüzde Ankara’ya baktığımızda üst gelire sahip insanların oturduğu korunaklı, lüks, kentin biraz dışında oluşan alanlar ile düşük gelire sahip insanların oturduğu derme çatma kendilerinin yaptığı, konforsuz, alt yapı hizmetlerinden yoksun alanlar arasında keskin bir ayrım söz konusu olmaktadır.

Bu da gelir grupları arasında keskin ayrılıkların varlığının kanıtıdır.

Günümüzdeki diğer önemli bir nokta ise TOKİ ile başlayan kentsel dönüşüm sürecidir. Bu durumu açıklamak için ilk önce kentsel dönüşüm projelerini anlamamız gerekir. Kentsel dönüşüm kentsel gelişmenin toplumsal ekonomik ve mekânsal olarak yeniden ele alındığı ve kentteki sorunlu alanların sağlıklı ve yaşanabilir hale getirilmesi için yıkıp yeniden yapma, canlandırma, sağlıklılaştırma veya yeniden yapılandırma için proje üretilmesi ve uygulama yapılmasıdır. Özetle kentsel dönüşüm bir kentteki fiziki bozuklukların giderilmesi anlamına geliyor. Gecekondu dönüşüm/kentsel yenileme projelerinde kent içinde kaçak yapılaşma alanları ile ekonomik ömrünü doldurmuş bulunan çöküntü alanlarının gerekli tüm kentsel ve sosyal donatı hizmetleri getirilerek olası tüm doğal afet riskleri de bertaraf edilecek şekilde yeniden fenni ve sıhhi standartlara haiz bir şekilde yapılandırılması amaçlanmaktadır(Bektaş, 2015, 158).

Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na bağlı, özellikle sosyal konut üretimi için kurulmuş olan kamu kuruluşudur. 1984 yılında Genel İdare dışında Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. Sonraki

yıllarda hem ismi hem de faaliyet alanlarında değişiklikler olmuştur. Kurumun amacı dar ve orta gelirli vatandaşların nitelikli konut ihtiyacını karşılamaktır.

Ankara’da bulunan Altındağ, Mamak gibi semtlerde yapılan bu kentsel dönüşüm sürecindeki amaç kente gelip boş arazilerde derme çatma oluşan evlerin daha yaşanabilir hale getirilmesidir. Bu bölgelerde yapılan kentsel dönüşüm projeleri sadece semtleri fiziki görünümelerini değiştirmektedir. Öncesinde bulunan derme çatma evlerin yerini çok katlı bloklar almaktadır.

Gecekondu alanlarında altyapıdan yoksun, sağlıklı koşullarda yaşayan insanlara daha sağlıklı, konforlu alanlar oluşturmaktır. Amacın doğru olmasının yanı sıra uygulamada çok büyük problemler söz konusudur. Aslında kentsel dönüşüm sürecinin diğer bir amacı kente gelip kentli kimliğini kazanamamış yani kentlileşememiş insanların kente uyumlarının sağlanarak kentin kimliğinin özümsemesi sağlamaktır. Bizde yapılan uygulamalar fiziki olarak kente uyumunun sağlanması fakat kültürel, sosyal uyumun sağlanmamasıdır.

Burada gözden kaçırılan noktalar söz konusudur. Kent deyince neden aklımıza gökdelenler ve toplu konutlar gelmektedir. Bunun nedeni Türkiye’nin bu güne kadar yaptıkları uygulamaları Batı’dan alması ve tarihi, kültürel, coğrafi yapısı vb. etmenlere bakmadan aynen uygulanmış olmasıdır. Bizim tarihimizde böyle bir konut yapısı söz konusu değildir. Kişilerin kentlileşmesinin sağlanmasında ya da kente uyumunun sağlanmasında kültürel ya da zihinsel değişimi sağlamadan fiziki değişimin sağlanmasıyla bu dönüşüm yaşandığı kanaatinin var olmasıdır. Günümüzdeki uygulamalarda gecekondu yıkılıp kentsel dönüşüm sürecine katılanların çoğu apartman dairesinde oturmakta fakat kente uyum noktasında gecekondu bölgesinde yaşadığı hayat tarzını aynen devam ettirmektedir. Bu fiziksel değişim sorunu çözmekte yetersiz kalmaktadır.

Son olarak söylemek gerekirse Ankara hem kent kimliği oluşturmakta hem kente göç edenleri kente uyumlaştırma ve kentlileştirme konusunda sınıfta kalmıştır. Tarihsel perspektifte yaşanan değişimlerle farklı gelir gruplarına mensup kişilerin birbirinden ayrılmış alanlarda yaşadığı kültürel, eğitim açısından; fiziki açıdan birbirinden çok farklı alanlar ortaya çıkmaktadır. Bu durumda bize Ankara’da kent ve kentli kimliği sorunun cumhuriyetin başından beri çözülememiş bir sorun olarak varlığını koruduğunu göstermektedir.

5.5. Kent Sosyolojisi Bağlamında Ankara

Kent sosyolojisi, kentte yaşayan toplumun tarihi süreç içerisinde sosyolojik olarak birey bağlamında değişimini inceler. Bu inceleme çok geçmiş tarihlere uzanmakla birlikte Ankara ili özelinde inceleyeceğimiz Ekolojik Kent Teorisi perspektifinde Ankara kentinde yaşanan sosyolojik değişimdir.

Kentte yaşanan mimari, siyasi ve ekonomik değişimler kent hayatında birey üzerinde sosyolojik değişimlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Ekolojik kent teorisi kendinden önceki kent sosyolojisi kuramlarından etkilenmiş ve çalışmalarında bu teorisyenleri kaynak olarak göstermiştir.

Kent sosyolojisi bağlamında ortaya çıkan sorunların temel nedeni kente göç edenlerin kente intibakının sağlanamamasıdır. Kente intibakın sağlanamamasının temelinde göçmenlerin kültür yapıları ile kent kültürü arasında çok büyük farklılıkların var olmasıdır. Bunun diğer bir nedeni kente yeni gelenler geleneksel kültürlerini kentte devam ettirme istekleridir.

Gecekondu mahallelerinin kurulması geleneksel kültürle yetişmiş kişilerin bir arada yaşamasına olanak vermektedir. Bu durum geleneksel kültüre sahip kişilerin bir arada bulunması ve sürekli, yoğun ilişkilerde olması kente intibakın zorlaşmasına neden olmaktadır. Oluşan bu yapı göç edenlerin kendilerini dış dünyayla ilişkilerinin daha az olmasına ve ayrıca kent kültürünü yabancı olarak görmelerine neden olmuştur.

Gecekondu mahallerinde eğitim seviyesinin ve maddi imkânların düşük olması kente intibakın yaşanamamasının diğer nedenleridir. Eğitim seviyesinin düşük olması kente gelenlerin iyi iş imkânlarını elde edememelerine neden olur. Ayrıca eğitim seviyesinin düşük olması kent kültürünün öğrenilmesini engellemekte ve kentsel kurumların kullanılamamasına neden olmaktadır. Kentsel kurumların ve mekânların göç edenler tarafından kullanılamamasının diğer bir nedeni de maddi imkânsızlıklardır. Kentsel kurum ve mekânların kullanılmaması kentsel kültür ile göç edenlerin temas etmelerini imkânsız hale getirmektedir.

Kente göç etmiş kişilere kentte yaşayanların yaptıkları bu dışlama kente intibakı zorlaştıran diğer bir nedendir. Kente intibakı sağlamak aynı zamanda devlet kurumlarının görevidir. Bu sorunun varlığının bir nedeni de kamu tarafından kente

yeni gelenleri kente alıştırarak, kent kültürünü öğretecek kurumların var olmamasıdır (Görmez, 2004; 97).

Ankara kentinde 1923'ten günümüze kadar yaşanan değişimler bugünkü Ankara kentini karşımıza çıkartır. Ankara kentinde yaşanan sosyolojik değişimlerin ana nedeni 1950'li yıllarda başlayan ve sonrasında artarak devam eden kırdan kente göçtür. Kırdan kente göç, kenti fiziksel anlamda değiştirmesinin yanı sıra kentte sosyolojik değişimlerin de olmasına neden olmuştur.

5.5.1. Toplumsal ve Mekânsal Heterojenleşme

Ankara 1923 ve 1950 yılları arasında başkent kimliği ile planlanan bir şehirdir. Fakat yapılan Lörcher planı ardından, Jansen planı başarılı olamamıştır. Lörcher ve Jansen planı ile planlı bir kent oluşturularak kent ve kentli kimliğine sahip yeni bir kent inşa etmek amaçlanmıştır. Ankara kentinin planlanmasına bu kadar önem verilmesinin nedeni, Ankara'nın başkent olması ve ülkenin diğer kentlerine bu kentin örnek olmasıdır. Lörcher ve Jansen planlarında planlanan nüfus artışı hızı 1950'li yıllarda yaşanan yoğun göç sonucunda beklenenin üstünde gerçekleşmiştir. Bu sapma Ankara kentinde Jansen planının uygulanamaz hale gelmesine neden olmuştur. 1950'li yıllarda Ankara kentine kırdan yoğun bir göç yaşanmıştır. Yaşanan bu göç Ankara'nın her anlamda kırılma noktası olmuştur.

Ankara kentinin küçük bir kent olduğu dönemlerde kentte gelenek göreneklere, kültüre dayanan bir toplumsal yapı söz konusudur. Bu dönemde her gelir düzeyinden, her meslekten insanlar aynı ortamlarda, aynı sosyal yapı içerisinde yer almaktadır. Bu homojen toplum 1950'lerde yaşanan göç hareketiyle beraber değişim göstermeye başlamıştır. Göç edenlerin kentte belirli işlerde çalışmaya başlaması ile birlikte kent hem sosyolojik hem de mekânsal anlamda heterojenleşmeye başlamıştır.

Günümüz Ankara'sında bu heterojenleşme hem sosyolojik hem de mekânsal anlamda kendisini göstermektedir. Ankara Yenidoğan'da bulunan gecekondu alanlarında eğitim seviyesi düşük, kırdan kente göç etmiş, kır hayatının kültürünü hala devam ettiren, vasıfsız işlerde günlük yevmiye ya da asgari ücret ile geçinen bir sınıf karşımıza çıkmaktadır.

Ankara'da Çayyolu, Ümitköy, Türkkonut gibi semtlere baktığımızda gecekondu korunaklı lüks villalar ya da rezidanslar karşımıza çıkmaktadır.

Buralarda yaşayan kişilerin eğitim seviyesi yüksektir. Aldıkları eğitim neticesinde belli mesleklere ve kariyerlere sahiptirler. Ayrıca burada yaşayan kişilerin gelir seviyeleri de asgari ücretin üzerindedir. Bu iki farklı alan kentte heterojenleşmenin en büyük kanıtıdır.

Yaşanan sosyolojik heterojenleşme aynı zamanda kentsel mekânda da farklılaşmanın oluşmasına neden olmuştur.(Yörük,2006;77).

5.5.2. Birincil İlişkilerin İkincil İlişkilere Dönüşümü ve Yabancılaşma

Park, çalışmasında mahalle kavramına da yer vermiştir. Mahalle kavramı kentsel sosyolojinin temel noktasıdır. Park, mahallenin siyasi örgütlenmenin en küçük birimi olduğunu vurgular. Aynı zamanda küreselleşme süreci ile birlikte mahalle kavramının öneminin giderek azaldığına dikkat çeker.(Park, Burgess, 2015;44).

İlişkiler bağlamında kent ile kır arasında ki farklılıklara bakmamız gerekir. Köyde nüfus olarak küçük ölçekli alanlardır. Bunun yanı sıra köyde yaşayanların uğraş alanları neredeyse aynıdır. Bu yüzden köyde yaşayan herkes birbirini tanır. Köylerde kültür farklılaşması olmayıp, köyde yaşayanlar acıda, mutlulukta, tasada, ölümdе, düğünde hep beraberdir. Bu yüzden köylerdeki ilişkiler arkadaşlık, dostluk, hemşerilik gibi duygusal boyuta dayanır. Köylerde erkeklerin hayatı cami, kahve ve tarlalarında geçmektedir. Kadınlar ise tarla ve ev işleri ile meşguldür. Köylerde tam olarak bir cemaat hayatı yaşanmaktadır. Bu yüzden kırdaki yaşayanlar arasında samimi, içten ilişkiler kurulur. Bu ilişkilerin kurulmasında herhangi bir çıkar söz konusu değildir. Kırdaki yaşanan bu ilişki biçimini, birincil ilişkiler olarak tanımlıyoruz.

Kentlerde büyük bir nüfus yoğunluğu bulunmaktadır. Kentte yaşayanlar tabiatından uzak iç içe apartman dairelerinde yaşamaktadır. Bu apartman dairelerinde köy hayatındaki sıcaklığı bulamazlar. Kentte nüfusun yoğun olması nedeniyle bir heterojen yapı söz konusudur. Kentte yaşayan erkeklerin büyük bir kısmı uzmanlaşmış işlerde çalışmaktadır. Kadınlar ise ev hayatının yanı sıra iş hayatına da adım atmışlardır. Kadının iş hayatına girmesi kadınların da iş bölümü ve uzmanlaşmaya dahil olmasına neden olmuştur. Kentte yaşayanlar arasında kültür farklılıklarının olması kentte heterojen yapının hâkim olmasının en büyük nedenlerinden birisidir. Kentte binlerce insan ve kurum bulunmaktadır.

Kentte yaşayanlar her gün binlerce insan ve birçok müessese ile ilişki içerisinde. Kentte yaşayanlar meslekleri ve günlük hayatlarında idari kurumlar, tüzel müesseselerle ilişki içerisinde. Kentte yaşayanların yaşadığı bu yoğun hayat ile birlikte köyde kişiler arasında yaşanan sıcak ve samimi ilişki yerini daha resmi ilişkilere bırakmıştır. Kentte yaşayanlar aynı apartmanda beraber yaşadıkları komşularının bile adını bilmemektedir. Kentteki ilişkilerde duyguların yerini çıkar almıştır. Kentteki hayat ise bir cemiyet hayatıdır.

Kentte yaşayanlar cemiyet kültürünü benimsemeleri ile birlikte kişilerde yabancılaşma başlamıştır. Yabancılaşma kendi oluşturduğumuz sosyal birimde kontrolümüzü kaybettiğimiz hissini yaşamaktır (Parlak, 2011; 834). Kentte yaşayanlar yaşadıkları sosyolojik değişimlerle kent üzerinde kontrollerini kaybetmektedir. Kentte yaşayanlar yaşadıkları sosyolojik değişimlerle yabancılaşmaktadır.

Ankara kentinin başkent ilan edilmesi ve tarihi süreç ile metropol bir kente dönüşmesi Ankara için sosyolojik değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Ankara kentinin cumhuriyetin ilk dönemlerinde nüfusun az olması nedeniyle küçük bir kent olarak örgütlenmiştir. Bu dönemde Ankara'da tam bir cemaat hayatı yaşanmaktadır.

Park, çalışmasında Şikago kentinde endüstriyel düzenleme ve nüfus dağılımındaki değişimlerin kenttekilerin alışkanlıkları, duyguları ve karakterinde değişimlere neden olduğunu savunur(Park, Burgess, 2015; 61). Park çalışmasında bu değişikliklerin en genel özelliği olarak bireylerin toplulukla olan ilişkilerinde birincil ilişkilerin yerini ikincil ilişkilerin almasını görür(Park, Burgess, 2015; 61).

Cumhuriyet'in ilan edilmesi, Ankara'nın başkent ilan edilmesi ile birlikte Ankara'da bir kent organizasyonu kurulmaya başlanmıştır. 1950'li yıllara gelindiği Ankara kent kültürünün yaşandığı bir mekân haline gelmiştir. Ankara'da yaşanan idari ve mekânsal değişim cemaat hayatından cemiyet hayatına geçilmesine sebep olmuştur.

1950'li yıllarda yaşanan ekonomik, sosyal, kültürel değişimler büyük kentlere ve dolayısıyla Ankara'ya yoğun bir göç yaşanmasına sebep olmuştur. Yaşanan göçlerle Ankara'da birçok bölgede gecekondu mahallesi kurulmuştur. Gecekondularda yaşayanlar köy kültürlerini ve alışkanlıklarını buralarda da devam ettirmiştir.

Köy kültürünü ve alışkanlıklarını Ankara’da kurdukları gecekondularda devam ettirmeleri Ankara kentinde ikili bir yapının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bir tarafta gecekondulu mahallerinde köy kültürü devam etmektedir. Köy kültürünün devam etmesi ile birlikte kent alanlarında gecekondularda cemaat yapısı devam etmektedir. Kişiler arasında komşuluk, hemşerilik gibi duygusal bağlar varlığını sürdürmektedir. Aynı zamanda köylerde tarla ve ev işleri uğraş alanı olan kadınlar iş hayatına hala adım atmış değillerdir. Diğer tarafta ise cemiyet hayatını benimsemiş kentliler varlığını devam ettirmektedir.

1980’li yıllarda tüm ülkede ve Ankara kentinde yaşanan temel sorun gecekondulaşmadır. Ankara kentinde gecekondulaşma sorunun çözümü için yapılan tüm planlamalara rağmen sorunun çözümü bulunamamıştır. 1980’li yıllardan sonra gecekondulu alanlarının kentsel dönüşüm projeleri ile kente entegre edilmesi ve intibak sorununun çözülmesi amaçlanmıştır. Ankara kentinde yapılan kentsel dönüşüm projeleri gecekondulu sorunun fiziki sorunlarını büyük ölçüde çözüme ulaştırmıştır.

Kentsel dönüşüm projeleri fiziki yapı sorunlarına çözüm getirmekle birlikte eski gecekondulardaki sosyal, kültürel sorunların çözümü olmamıştır. Ankara’da yapılan kentsel dönüşüm çalışmaları fiziki problemlerin çözümü olmakla birlikte apartman dairelerinde yaşayan köy kültürünün hakim olduğu yeni bir yapı oluşturmuştur.

Günümüz Ankara’sına baktığımızda gecekondulu alanlarındaki fiziksel sorunlar ile çalışmalar yapılmıştır. Kentsel dönüşüm projelerinin diğer bir amacı da gecekondularda yaşayanların kente ve kent kültürüne entegrasyonun sağlanmasıdır. Ankara’daki kentsel dönüşüm çalışmaları gecekondularda yaşayanların kente ve kent kültürüne entegre olmalarını sağlayamamıştır. Bu yüzden Ankara kentinde kent kültürünü benimsemiş kentliler ile köy kültürü ile yaşayan, kent kültürünü benimseyememiş köylülerin oluşturduğu ikili yapı hala hakimdir.

5.5.3. Kentleşme ve Sosyal Kontrol Mekanizması

Sosyal kontrol, bireylerin sosyal düzene uygun davranış biçimlerini sergilemelerini sağlamaya yönelik önlemlerin tümünü ifade eder(Parlak, 2011; 728). Sosyal kontrol mekanizması ile birlikte kişilerin, grupların sosyal değerleri benimsetmek amaçlanmıştır. Sosyal kontrol, bireylerin toplumsal kurallara uymasını

sağlamayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda sosyal kontrol toplumsal uyumu sağlamaktadır.

Sosyal kontrol hem resmi hem de resmi olmayan kurumlar tarafından uygulanır. Resmi kontrolü sağlayan devlettir. Devlet sosyal kontrolü hukuk kuralları, polisler, mahkemeler aracılığıyla gerçekleştirir. Devlet koyduğu hukuk kuralları ile toplumsal hayatı da düzenler.

Örneğin, hırsızlık devletin kanunlarda suç olarak tanımlanan bir eylemdir. Hırsızlık aynı zamanda toplum tarafından da onaylanmayan bir davranıştır. Devlet hırsızlık eylemi için kanunlarda çeşitli yaptırımlar uygulamaktadır. Devlet sosyal kontrolünü ceza ve yaptırımlarla sağlamaya çalışır.

Sosyal kontrol aynı zamanda resmi olmayan kurum olan toplum tarafından da uygulanır. Toplum tarafından sosyal kontrol örf, adet, gelenek, görenek gibi yazılı olmayan toplumsal kurallara göre şekillenmektedir. Gayri resmi sosyal kontrol müspet hukuk kurallarına dayanmaktadır. Toplum tarafından yapılan sosyal kontrol aile, din vb. kurumlardan tarafından uygulanmaktadır. Gayri resmi sosyal kontrol kınama, dışlama, ayıplama gibi yaptırımlarla sağlanır. Gayri resmi sosyal kontrol, kişiler üzerinde resmi sosyal kontrol kadar etkilidir. Bu sosyal kontrol biçimi daha çok birincil ilişkilerin bulunduğu az sayıda kişinin bulunduğu alanlarda daha etkilidir. Gayri resmi sosyal kontrol kişilerin üzerinde kurallara uymadığı takdirde yalnız kalacağını, dışlanacağını ve mutsuz olacağını bilmektedir. Bu yüzden kişiler davranışlarını bu toplumsal normlara göre düzenlemektedir.

Ankara’da yaşanan kentleşme süreci ile birlikte aile yapısında sosyal ve kültürel değişimler yaşanmıştır. Geniş aile yapısı yavaş yavaş yerini çekirdek aile yapısına bırakmış, kadınlar iş hayatında yer almaya başlamıştır. Hemşerilik ve komşuluk ilişkileri daha az hissedilmeye başlanmıştır. Bu değişim gayri resmi sosyal kontrol aracı ailenin sosyal kontrolünün zayıflamasına neden olmuştur. Aynı zamanda köylerde dinin toplumsal hayata etkisi yüksekken, kentlerde yaşanan sosyolojik değişimlerle kentliler üzerinde din kurallarının etkisini azaltmıştır. Kentleşme süreciyle gayri resmi sosyal kontrol mekanizmalarının kişiler üzerinde etkisi azalmıştır. Bununla beraber resmi sosyal kontrol mekanizmalarının etkisi daha da artmıştır.

Ekolojik Kent Teorisi teorisyenlerinden Park, Chicago kenti üzerinde yaptığı çalışmada sosyal kontrol kavramı üzerinde durmuştur. Park çalışmasında kente gelen göçmenlerin yerel adetlere dayanan sosyal kontrolün ikinci kuşakla birlikte yıkıldığını belirtmiştir(Park, Burgess, 2015; 65).

Ankara kenti cumhuriyetin ilk yıllarında sosyal kontrolün egemen olduğu bir sosyal yapı mevcuttur. Ankara’da nüfus miktarının artması, metropol bir kente dönüşmesi, ikincil ilişkilerin kent hayatına egemen olması kentte sosyal kontrol mekanizmasının değişimine neden olmuştur. Bu gelişmeler ile birlikte Ankara’da gayri resmi sosyal kontrolün yıkılmasına, resmi sosyal kontrolün egemen olmasına neden olmuştur.

Ankara’da 1923’ten günümüze kadar yaşanan zamanda sosyal yaşamda ikincil ilişkiler egemen olmuştur. Bunun etkisiyle resmi sosyal kontrol kentte egemen olmuştur.

Kırdan kente göç edenlerin kentte sosyal kontrolün azalması, geçimlerini sağlayacak kadar para kazanamamaları, kolay yoldan para kazanma yollarını araması gibi nedenlerden Park’ın çalışmasında da savunduğu gibi suç oranlarının artmasına neden olmuştur. (Park, Burgess; 2015; 65-66).

6. SONUÇ

Bu çalışmamızda Ekolojik Kent Teorisi kuramsal bağlamda incelenmiştir. Ekolojik kent teorisyenleri Park, McKenzie ve Burgess'ın Şikago kenti özelinde yaptığı incelemeler ve bu incelemelerin sonucu olan Ekolojik Kent Teorisi incelenmiştir. Ekolojik Kent Teorisi'nde şehir tanımlaması, birey ile toplum arasındaki ilişki, Şikago şehrine yaşanan göç hareketiyle toplumsal değişim, şehirde değişen ikincil ilişkiler ve toplumsal kontrol kavramları Park'ın çalışmalarıyla açıklanmıştır. Ekolojik Kent Teorisi'nin temsilcisi McKenzie'nin çalışmaları, Şikago şehrine yaşanan göçle beraber kentin mekânsal olarak değişimini incelemiştir. Bunun sonucunda Şikago kentinde göçle birlikte yaşanan ekolojik süreçleri ve ekolojik süreçlerin nedenlerini açıklanmıştır. Burgess'ın çalışmasında Şikago şehrine yaşanan göç sonucunda oluşan mekânsal sonucu Ortak Çemberli Merkezler Kuramı ile açıklamıştır.

Tezimizin diğer ana başlığı olan Ankara şehri tarihsel süreçte geçirdiği değişim aktarılmıştır. 1950'den sonra Ankara şehrine yaşanan kırdan gelen yoğun göç sonucu Ankara kentindeki değişim ele alınmıştır. Ankara şehrinde mekânsal, sosyal, kültürel değişimler yaşandığı tespit edilmiştir. Gecekonduların oluşması, gecekondu sorununun çözümü için yaşanan kentsel dönüşüm süreci Ankara şehrinde yaşanan mekânsal değişimlerdir. Zamanla Ankara kentinde şehir merkezlerinin değişimi de mekânsal değişimdir. Kırdan göç yaşanması nedeniyle şehirde yaşanan kırlı ve kentli ayrımı sosyal boyutu olarak karşımıza çıkar. Kırdan göç eden kişiler ile kentte yaşayanların farklı kültürel yapılarının yarattığı ikili kültürel yapı, ikili kültürel yapının yarattığı kentleşememe sorunu değişimin kültürel boyutunu oluşturmaktadır.

Ekolojik kent teorisinin ortaya çıkış noktası Şikago kentine yaşanan göç hareketidir. Ankara'da cumhuriyetin kurulmasının ardından yaşanan ekonomik, sosyal, kültürel gelişmelerle beraber kırdan kente yaşanan göç hareketiyle Şikago kentinde yaşanan değişimlerin benzeri Ankara kentinde de yaşanmıştır.

Yaşanan tarihsel süreçle birlikte Ankara kenti metropol bir kent haline gelmiştir. Kentin gelişmesi ile birlikte Ankara kenti için başlıca sorun gecekondulaşma olmuştur. Gecekondu sorunun çözümünü sağlamak amacıyla kentsel dönüşüm çalışmaları Ankara'da uygulanmaya başlamıştır.

Tezimle Şikago kentinde yaşanan göç hareketinin sonucunda yaşanan sosyal, kültürel, mekânsal değişim Ekolojik Kent Teorisi ile açıklanmıştır. 1950’li yıllarda Ankara şehrine gelen göç hareketi sonucunda Ankara şehrinde yaşanan değişimler Şikago kentinde yaşanan sosyal, kültürel, mekânsal değişimle aynı ve farklı sonuçlar vermiştir. Ankara’da yaşanan değişim Ekolojik Kent Teorisi ile açıklanabilir. İki şehrin farklı yapıları nedeniyle tamamen aynı sonuçları vermemekle beraber genel perspektifte benzerdir.

KAYNAKÇA

- AĞAOĞULLARI, M. A. (1994) *Kent Devletinden İmparatorluğa*. Ankara, İmge Yayınevi.
- AKGÜN, S. , YAVUZ E. ve UĞUREL Ü. N. (Editörler). (1984). *Kurtuluş Savaşı'nın Mekânsal Stratejisi ve Ankara'nın Başkent Seçilme Kararının İçeriği*, Ankara: Tarih İçinde Ankara, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği.
- AKTÜRE, S. , YAVUZ E. ve UĞUREL Ü. N. (Editörler). (1984). *16. Yüzyıl Öncesi Ankara'sı Üzerine Bilinenler*, Ankara: Tarih İçinde Ankara, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği
- ARAR, İ. (1923. 16-17 Ocak), *Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı: 16-17 Ocak 1923*.
- ARISTOTELES. (1975). *Politika*. (çev. Mete Tuncay). İstanbul.
- ASLANOĞLU, R. (2000). *Kent Kimlik ve Küreselleşme*. Bursa: Ezgi Kitapevi.
- ATAÖV, A., OSMAY, S. (2007, Şubat) 'Türkiye'de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım', METU JFA.
- AYDINLI, H. , TURAN, H. (2012) ' Kuramsal ve Yasal Çerçeve de Türkiye'de Kentsel Dönüşüm', *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı:28.
- BAYRAKTAR, A. N., TEKEL, A., YALÇINER. Ö. (2008). 'Ankara Bulvarı Üzerinde Yer Alan Modern Kentin Oluşumu Kentsel Donatı ve Elemanların Sınıflandırılması ve Kent Kimliği İlişkisi' , *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*.
- BAYRAKTAR, N. (2013) 'Tarihe Eş Zamanlı Tanıklık Ulus ve Kızılay Meydanlarının Değişim Süreci'. *Ankara Araştırmalar Dergisi*.
- BEKTAŞ, Y. (2015). 'Bir Kentleşme Stratejisi Olarak Yasanın Kentsel Mekânı Dönüştürmesindeki Etkisi: Ankara Örneği'.
- BENEVOLO, L. (1995). *Eskiçağ Dünyasında Kentin Ortaya Çıkışı, Avrupa Tarihinde Kentler*. İstanbul: Afa Yayınları.
- BOOKCHİN, M. (1999). *Kentsiz Kentleşme* (çev. B. Özcan). İstanbul:Ayrıntı Yayınları.
- BUMİN, K. (1998). *Demokrasi Arayışında Kent*. İstanbul:İz Yayıncılık.
- CARTER, H. (1983). *'An Introduction to Urban Historical Geography*. London: Erward Arnold Press.
- CENGİZKAN, A. (1954). *Ankara'nın İlk Kent Planı 1924-1925 Lörcher Planı*. Ankara: Ankara Enstitü Vakfı.
- CONTACUZİNO, S. (1990). 'A Policy, for Architectural&Urban Conservation in The Islamic World'.
- ÇALIŞ, G. ,TAN, S. , KURU, M. (2017). 'Dünyadaki Kentsel Dönüşüm Uygulama Örneklerinin Karşılaştırılması'.
- DOĞANAY, E. (2017). *Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Politikaları 2012-2014*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya
- ES, M., ATEŞ H., (2004). Kent Yönetimi, Kentlileşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, *Dergipark Akademik*, sayı:48.
- GENÇ, F. N. (2014). Gecekonduyla Mücadeleden Kentsel Dönüşüme Türkiye'de Kentleşme Politikaları, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 1: Sayı 1.
- GOTTDİNER M., Budd L. (2012). Key Concepts in Urban Studies, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 2012.

- GÖRGÜLÜ, Z. (2014). Kentsel Dönüşüm ve Ülkemiz, *TMMOB İzmir Kent Sempozyumu*.
- GÖRMEZ, K. (2004). *Bir Metropol Kent Ankara*, Ankara: Odak Yayınevi.
- GÖRMEZ, K., BAHÇECİ, H. I. (2018). Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Pratiği, ED: Ayşegül Mengi, Deniz İşcioğlu, Ankara:Palme Yayıncılık.
- GÜLLÜPINAR, F. (2012). ‘Kent Sosyolojisi Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi’. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*.
- GÜNDOĞAN, Ö. (2006). Kentsel Dönüşüm Tarihsel ve Güncel Bir Kırılma Noktası Mı? , Planlama.
- GÜZEY, Ö. (2012). Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları: Neo- Liberal Kent Politikaları, Yeni Kentsel Aktörler ve Gecekondu Alanları, *İdeal Kent Sayı 7*.
- HALL, T., Hubbard, P.(1998). *The Entrepreneurial City and the New Urban Politics*.
- HAWLEY, A. (1968). *Human Ecology International Encyclopedi of Social Science*.
- KAYA, T. (2011).’ Şikago Okulu: Şikago’ya Özgü Bir Perspektif’, *Sosyoloji Dergisi*, 3. dizi 22. Sayı.
- KELEŞ, R. (1971). *Eski Ankara’da Bir Şehir Tipolojisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- KELEŞ, R. (1972). *Şehirciliğin Kuramsal Temelleri*. Ankara: Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- KELEŞ, R. (1998). *Kent Bilim Sözlüğü*. Ankara: İmge Kitapevi.
- KELEŞ, R. (2014). *Türkiye’de Kentleşme Konut ve Gecekondu*. İstanbul:Cem Yayınevi.
- KELEŞ, R. (2015). *Kentleşme Politikası*. Ankara:İmge Kitapevi.
- KILIÇBAY, M. A. (1993). *Şehirler ve Kentler*. Ankara: Gece Yayınları
- KURTULUŞ, H. (2010) *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları-Kent Sosyolojisinde Değişen Kavrayışlar Ve Türkiye’nin Kentleşme Deneyimi*. Örgün Yayınevi.
- LAM, K. (2003). ‘Revitalisation From The Inside Out: The Attempts To Move Towards An Urban Renaissance In The Cities Of The United States and The United Kingdom’.
- LİAN, Z., (1995). ‘Housing Renewal in Beijing Observation and Analysis’. *School of Architecture*, McGill University Montreal.
- LUTTERS, W. G. ,ACKERMAN, M. S. (1996). ‘An Introduction To The Chicago School Of Sociology’. *Interval Research Proprietary*.
- MARTINDALE, D. (2005). *Şehir Kuramı Şehir ve Cemiyet İçinde*, çev. Ahmet Aydoğan, İstanbul:İz Yayıncılık.
- McNEİLL, W, (2001). *Dünya Tarihi*, (çev. Alaeddin Şenel), Ankara: İmge Yayınevi.
- MORRİS, İ.(2000). *Kent ve Devlet Olarak Erken Polis, Antik Dünyada Kırsal ve Kent*, (Edit.) John Rich, (Çev. Lale Özgenel), İstanbul: Homer Kitapevi, İstanbul.
- MUTLU, S.,(2007). Türkiye’de Yaşanan Gecekondulaşma Süreci ve Çözüm Arayışları: Ankara Örneği, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- OKANDAN, R. G: (1959). *Umumi Amme Hukuk Dersleri*, İstanbul.
- ORTAYLI, İ. (1985), *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Yerel Yönetim Geleneği*. İstanbul: Hil yayınları.
- ÖNGÖREN, G. (2013). *Kentsel Dönüşüm Hukuku*. İstanbul:Öngören Hukuk Yayınları.

- ÖZDEMİR, E. (2012). Kent Sosyolojisi, Editör: Köksal Alver, *Kentin Tanımlanmasında Sosyolojik Yaklaşımlar*. Ankara: Hece Yayınları.
- ÖZDEMİR, R. (1986). *19. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*. Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları:694.
- ÖZDEN, P. P. (2006), Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Uygulanabilirliği Üzerine Düşünceler. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, no:35.
- PARK, R. E., BURGESS E. W. (2015). Şehir (Çev. Pınar Karababa Kayalığı). Ankara:Heretik Yayınevi.
- PARLAK, B. (2011). *Kamu Yönetimi Sözlüğü*. MKM Yayıncılık..
- PINARCIOĞLU N. Ş., KANBAK A. , ŞİRİNER M. (1994). *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları,- Kent Kuramları*, İstanbul: Örgün Yayınevi.
- PİRENNE, H.(1994). *Ortaçağ Kentleri*. (Çev. Şadan Karadeniz), İstanbul.
- PUSTU, Y. (2006). ‘Küreselleşme Sürecinde Kent Antik Siteden Dünya Kentine’. *Sayıstay Dergisi*, Sayı:60.
- REİSSMAN, L. (1964). *The Urban Process*, Collier Machillan.
- ROBERTS, P. (2000). *The Evolution Definition and Purpose of Urban Regeneration*, London: Sage Publications.
- SAUNDERS, P. (2013). *Sosyal Teori*, çev. Songül Doğru Getir, İstanbul:İdeal Yayıncılık.
- SERTER, Gencay, (2013). ‘Şikago Okulu Kent Kuramı: Kentsel Ekolojik Kuram’. TMMOB Şehir Plancıları Odası, *Ankara Araştırma Dergisi*, Planlama.
- SJOBERG, Gioden, (1967). ‘Cities in Developing and Indutrial Societies a Crosscultural Analysis’. Hause, S. (Ed.) *The Study of Urbanisation*.
- ŞAHİN, S. Z. (2013). ‘Ankara Kentinin UNESCO Dünya Miraslar Adaylığı İçin Bir Öneri Bir Eylem Planı’. *Ankara Araştırma Dergisi*.
- ŞİMŞİR, B. N. (2006). *Ankara... Ankara Bir Başkent’in Doğuşu*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- ŞİŞMAN, A.,Kıbaroğlu, D. (11-15 Mayıs 2009). ‘Dünya ve Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları’. *TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı*, Ankara.
- TANKUT, G. (1984), ‘Jansen Planı Uygulama Sorunları ve Cumhuriyet Demokrasinin Kent Planlamasına Yaklaşımı’, Ankara.
- TEKELİ, İ. (1968). ‘Türkiye’de Kent Planlamasının Tarihsel Kökleri- Türkiye’de İmar Planlaması’. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı İşliği*, Ankara.
- TOPANCI; C. (2010). *Yerel Yönetimler Bilim ve Mevzuat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Nesil Matbaacılık.
- TOPTANCI, C. (2010). *Yerel Yönetimler Bilim ve Mevzuat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Nesil Matbaacılık.
- TÜRK, S. M (2015). ‘20. yy Kent Kuramları’. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2 Sayı 3, Ankara.
- WEBER, M. (2000). *Şehir* .(çev. Musa Ceylan) İstanbul: Bakış Yayınları.
- WITTEK, P. (1931). ‘Ankara’da Bir İlhanlı Kitabesi’. *Türk Hukuk ve İktisat Mecmuası*, cilt:1.
- YENİCE, S. (2014) ‘Türkiye’nin Kentsel Dönüşüm Deneyiminin Tarihsel Analizi,’. *Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, cilt 16.
- YÖRÜKAN, A. (2016). *Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- YÖRÜKAN, T. (1965). *Gecekondu ve Gecekondu Bölgelerinin Sosyo-Kültürel Özellikleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : DUVAN, Sevil

Uyruğu : T.C.

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Hacı Bayram Veli Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalı	Devam ediyor
Lisans	Gazi Üniversitesi Kamu Yönetimi	2014
Lise	Halıcı Ahmet Urkay Anadolu Lisesi	2005

